

GIVE HER A BREAK!

OVER ARMOEDE EN UITSLUITING BIJ VROUWEN MET EEN MIGRATIEACHTERGROND

Eindrapport bevraging via participatief traject bij
vrouwen met een migratieachtergrond

Dankwoord

Onze dank gaat op de allereerste plaats naar alle vrouwen in armoede die de tijd namen om hun verhaal te vertellen tijdens de rondetafels. Op diverse plaatsen in Vlaanderen, van Oostende tot Aalst en van Antwerpen tot Genk en Beringen, lieten deze vrouwen ons delen in hun moeilijke leven om dagelijks rond te komen. Ook de vele professionals en vrijwilligers die vanuit hun werk en engagement deelnamen, danken we voor hun volgehouden inzet.

Speciale dank gaat naar hen die hielpen de rondetafels te organiseren en het vertrouwen te winnen van de vrouwen om deel te nemen.

Ivy Goutsmits en Anushik Matevosian van de Federatie Mondiale Democratische Organisaties (FMDO) en Karlien Colombie van Samen Divers (SDV) voor de rondetafel in Oostende; Hatice Karakaya van de Turkse Unie (TUB) en Katrien De Smet van Federatie Marokkaanse Verenigingen (FMV) voor de rondetafel in Gent. De coördinator Kansarmoede van de stad Aalst, Isabelle De Wuffel, Liesbeth Descheemaeker van Vormingplus Vlaamse Ardennen-Dender en Melissa De Clippeleer van Vormingplus Gent zijn we dankbaar voor hun hulp bij de organisatie van de rondetafel in Aalst.

In Antwerpen konden we niet zonder Ingrid der Maat en Isabel Ceballos van het Intercultureel VrouwenCentrum Antwerpen (IVCA). In Limburg vielen we terug op Sandra en Fatima van de Federatie Wereldvrouwen, die ons in contact brachten met Bieke Vancraeynest (Stad Genk, Dienst Diversiteit en Gelijke Kansen) voor de rondetafel in Genk en met Guy Vanderlinden en Liselotte Thone van de Integratiedienst van de Stad Beringen voor de bijeenkomst in Beringen. Voor Beringen gaat onze dank ook expliciet naar Gülser Talancıoğlu, die haar ervaring in het werken rond armoede bij vrouwen met een migratieachtergrond ter beschikking stelde.

Zonder de middelen die ter beschikking gesteld werden door de Administratie Gezin en Welzijn zou het Minderhedenforum deze bevraging niet hebben kunnen uitvoeren. Dank om op deze manier het belang van het thema armoede bij vrouwen met een migratieachtergrond de broodnodige aandacht te geven.

Catelijne Devriendt en Ursula Jaramillo tenslotte lagen aan de basis van dit alles toen ze in 2014 het project bedachten en indienden. Zonder hun volgehouden inzet waren we nauwelijks op de hoogte van de ervaringen van deze vrouwen in armoede.

INHOUDSTAFEL

P. 07 **INLEIDING**

P. 13 **HOOFDSTUK 1**
Armoede vanuit gender- en migratiebril: cumulatief effect

P. 29 **HOOFDSTUK 2**
Vertel me je statuut en ik vertel je hoe arm je bent

P. 133 **HOOFDSTUK 9**
Mijn hoofd zit vol. Over gezondheid en welzijn

P. 145 **HOOFDSTUK 10**
Toegang tot hulp- en dienstverlening & caritas

P. 167 **HOOFDSTUK 11**
Discriminatie en uitsluiting

P. 51 **HOOFDSTUK 3**
Wonen

P. 63 **HOOFDSTUK 4**
Onderwijs, tewerkstelling en... taal

P. 85 **HOOFDSTUK 5**
Alles staat of valt met taal

P. 175 **BESLUIT & AANDACHTSPUNTEN**

P. 185 **GERAADPLEEGDE LITERATUUR**

P. 191 **EINDNOTEN**

P. 95 **HOOFDSTUK 6**
Mobiliteit

P. 101 **HOOFDSTUK 7**
Sociale netwerken

P. 115 **HOOFDSTUK 8**
Relaties & gezin

INLEIDING

Inleiding

Aanleiding & situering binnen armoedewerking Minderhedenforum

De laatste jaren is de aandacht voor de zogenoemde 'gekleurde armoede' geleidelijk gestegen, dit zowel vanuit onderzoek, beleid als het werkveld. Dat kwam onder meer door de cijfers die bekend werden na het onderzoek in opdracht van de Koning Boudewijnstichting (2007). Daaruit bleek dat armoede bij mensen met een Marokkaanse en Turkse achtergrond tot tussen 30% en 60% steeg, terwijl het armoederisicopercentage voor Belgen zonder migratieachtergrond op 12,3% lag. Deze hallucinante cijfers deden een alarmbel rinkelen en veel vragen rijzen. Binnen allerlei domeinen die rechtstreeks en onrechtstreeks met armoede te maken hebben, was er nood aan expertise en inzicht omtrent armoede bij personen met een migratieachtergrond. In het bijzonder omdat de instrumenten en instanties van het armoedebestrijdingsbeleid niet of nauwelijks geïnterculturaliseerd zijn.

Een eerste aanzet daartoe heeft het Minderhedenforum geleverd met een project in de periode september 2013 – augustus 2014. Met subsidie van de Vlaamse minister van Armoedebestrijding, Media, Wetenschappelijk Onderzoek en Innovatie en Economisch Overheidsinstrumentarium schreven we een visietekst over armoede bij mensen met een migratieachtergrond (zie bijlage 1). Deze tekst is het afgelopen jaar breed verspreid bij beleidsmakers, het armoedeveld, hulp- en dienstverlening en de eigen achterban van verenigingen van etnisch-culturele minderheden.

In de visietekst hebben we geprobeerd om een antwoord te bieden op vragen zoals:

- Wat is gekleurde armoede?
- Hoe de beleidsparticipatie van etnisch-culturele minderheden in armoede organiseren?
- Wanneer is een 'aparte' aanpak nodig?
- Hoe omgaan met de grote diversiteit binnen etnisch-culturele minderheden?
- Kunnen we nog dezelfde terminologie en definities gebruiken?

Met dit rapport wilden we een stap verder gaan in de verkenning van en expertiseopbouw over armoede bij mensen met een migratieachtergrond met de focus op de positie van vrouwen.

Zoals steeds wilden we die verkenning doen in samenspraak met de vrouwen met een migratieachtergrond in armoede. Participatie van (en dus dialoog met) etnisch-culturele minderheden zélf is immers primordiaal.

Onze doelstelling is tweeledig: niet alleen laten we op die manier de vrouwen zelf aan het woord, bovendien sensibiliseerden de bevraging en de rondetafelgesprekken (en de voorbereiding ervan) ook de verschillende zelforganisaties en federaties. Bij deze verenigingen en bij het Minderhedenforum zelf groeit immers het bewustzijn dat armoede moet aangepakt worden. Niet alleen investeren ze in participatie, dialoog en samenwerking. Meer en meer (vrouwen)verenigingen nemen eigen initiatieven, al dan niet onder de expliciete noemer van armoede.

Werkwijze & aanpak

Gezien de beperkte tijdspanne en het breed spectrum dat we wilden bevragen, beslisten we om de gesprekken in groep te voeren in plaats van één-per-één.

Hiertoe organiseerden we rondetafels in de verschillende provincies. Deze rondetafels werden samengesteld in samenwerking met lokale partners, hetzij federaties van verenigingen van etnisch-culturele minderheden, hetzij armoedewerkingen, hetzij andere, afhankelijk van de lokale dynamieken.

Selectie op armoede als criterium was niet relevant aangezien deze vrouwen zich doorgaans niet op die basis organiseerden. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld verenigingen waar armen het woord nemen of Welzijnschakels.

Deze aanpak liet ons toe om snel zicht te krijgen op de eigenheden van de stad of regio waar de rondetafel plaatsvond.

Met de rondetafelgesprekken wilden we zicht krijgen op hoe armoede leeft bij vrouwen met een migratieachtergrond. Gezien het om een zeer grote en diverse groep gaat, wilden we in eerste instantie in de breedte verkennen.

Op de volgende vragen zochten we een antwoord:

- Hoe uit armoede en uitsluiting zich en hoe wordt het beleefd door verschillende groepen van vrouwen met een migratieachtergrond, rekening houdende met hun diverse nationale, etnische, religieuze, culturele en taalkundige achtergrond?
- (Leeftijd / Gehuwd, samenleven, alleenstaand / met of zonder kinderen)
- Hoe uit armoede en uitsluiting zich en hoe wordt het beleefd door vrouwen met een migratieachtergrond, rekening houdende met hun migratietraject en statuut?
- (gevestigde gemeenschappen vs nieuwkomers/ Huwelijksmigratie/ Transmigratie/ zonder wettelijk verblijf / politiek asiel, ...)

De rondetafelgesprekken werden opgebouwd rond de volgende topics: leren (onderwijs en vorming), werken, gezondheid, welzijn en welbevinden, ontspanning, vrije tijd en tenslotte relaties.

Er vonden zes rondetafels plaats in verschillende provincies.

- Rondetafel Oostende, i.s.m. Federatie van Marokkaanse en Mondiale Democratische Organisaties (FMDO) en Samen DiVers (SDV), 24 oktober 2015, Huis van het Kind Oostende – aantal deelnemers: 13
- Rondetafel Aalst, i.s.m. Stad Aalst (coördinator Kinderarmoedebeleid), Vormingplus Vlaamse Ardennen-Dender, Vormingsplus Gent, Ontmoetingshuis De Brug, Aalst, 27/10 - aantal deelnemers: 10
- Rondetafel Gent, i.s.m. Turkse Unie en Federatie Marokkaanse Verenigingen (FMV), Turkse Unie Gent, 11/12/2015 – aantal deelnemers: 11
- Rondetafel Antwerpen, i.s.m. IVCA, locatie: IVCA, Antwerpen, 10/12/2015 – aantal deelnemers: 14
- Rondetafel Genk, i.s.m. Stad Genk (Dienst Diversiteit en Gelijke Kansen, Contactgroep Vrouwen) + Federatie Wereldvrouwen, locatie: Vrouwen centrum Winterslag, 15/12/2015, aantal deelnemers: 12
- Rondetafel Beringen, i.s.m. stad Beringen (Dienst Samenleven, contactgroep Vrouwen) + Turkse Unie, locatie: Stad Beringen, 17/12/2015, aantal deelnemers: 9.

Indeling rapport

Voor de verschillende levensdomeinen die de vrouwen in armoede, sleutelfiguren en hulp- en dienstverleners aangaven, geven we de belangrijkste bevindingen en knelpunten weer.

De volgende levensdomeinen sprongen er tijdens de rondetafels uit en hebben we gethematiseerd als afzonderlijke hoofdstukken:

- verblijfsstatuut,
- huisvesting,
- onderwijs en tewerkstelling,
- taal,
- mobiliteit,
- gebrek aan sociale netwerken,
- relaties en gezin,

- gezondheid en welzijn,
- toegang tot hulp- en dienstverlening en caritas,
- discriminatie en uitsluiting.

Sommige topics zijn levensdomeinen die overeenkomen met de sociale grondrechten, zoals onderwijs, tewerkstelling, gezondheid... Andere topics zoals discriminatie en taal zijn eerder transversale thema's die doorheen de verschillende domeinen lopen.

We sluiten af met pistes voor de aanpak van armoedebestrijding bij vrouwen met een migratie-achtergrond, rekening houdende met de drie dimensies armoede, gender en migratie.

HOOFDSTUK 1

ARMOEDE VANUIT MIGRATIE- & GENDERBRIL: CUMULATIEF EFFECT

Armoede is één ding, armoede bij vrouwen een ander. En armoede bij vrouwen met een migratieachtergrond is weer iets anders. Naast terugkomende zaken bij mensen in armoede hebben we in de loop van deze bevraging geprobeerd om steeds oog te hebben voor de migratiedimensie binnen het armoedeverhaal enerzijds én het aspect gender binnen het migratieverhaal anderzijds.

1.1. ARMOEDE EN MIGRATIE

ARMOEDE: DE OMSCHRIJVING

Inkomen is vooralsnog de meest gebruikte parameter om armoede te meten. Zonder inkomen kan je immers niet volwaardig participeren in onze maatschappij.

Armoede is echter een complex en veelzijdig begrip. Een gebrek aan een degelijke woonst, aan werk, goed onderwijs en toegang tot de gezondheidszorg. Armoedewerkingen voegen er ook een andere dimensie aan toe: de binnenkant van armoede. Hiermee doelen ze op de tol die armoede eist, met eenzaamheid, depressie, een laag zelfbeeld of een gebrek aan perspectief als gevolg. Deze onzichtbare dimensie is gekoppeld aan de ervaring en de duur van armoede: hoe langer je in armoede verkeert, hoe dieper ze doordringt tot in de vezels van het menselijke en sociale weefsel.

Hoewel een gebrek aan inkomen mee aan de basis ligt van armoede, gaat het om veel meer dan een lege portefeuille. Armoede uit zich op verschillende levensdomeinen. Vooral voor generatiearmen, mensen die al langer in een armoedesituatie leven of het van huis uit overgedragen kregen, geldt dit des te meer.

We spreken dus over armoede wanneer iemand allerlei drempels ervaart en er een gebrek aan kansen is om rechten te doen gelden en zich als individu ten volle te ontplooiën.

(Kans)armoede gaat dan in essentie over uitsluiting op verschillende maatschappelijke en sociale domeinen.

Een beleid van armoedebestrijding moet dus een gecoördineerde en inclusieve benadering hebben, die armoede op al deze levensdomeinen aanpakt¹.

De levensdomeinen waar het over gaat, vertrekken van de verschillende sociale grondrechten zoals vastgelegd in de artikels 23 en 24 van de Grondwet:

1. het recht op participatie (maatschappelijke en beleidsparticipatie);
2. het recht op maatschappelijke dienstverlening en mobiliteit;
3. het recht op een menswaardig inkomen;
4. het recht op een gezinsleven;
5. het recht op vrije tijd;
6. het recht op onderwijs en vorming;
7. het recht op werk;
8. het recht op wonen, energie en water;
9. het recht op gezondheid en welzijn;
10. het recht op recht(sbijstand)².

Het Minderhedenforum volgt de definitie van Jan Vranken in de jaarlijkse federale en Vlaamse 'Jaarboeken Armoede en Uitsluiting'.

“Een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Het scheidt de armen van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving. Deze kloof kunnen ze niet op eigen kracht overbruggen³.”

Voorts is het ook belangrijk om rekening te houden met de lengte, duur en diepte van armoede. Hiermee doelt het Netwerk tegen Armoede, dat de verenigingen waar armen het woord nemen verenigt, op hoe lang men al in een armoedesituatie zit (lengte), over hoeveel levensdomeinen het beslaat en welke de diepte en zwaarte ervan is⁴.

“Armoede is: een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Het scheidt de armen van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving”.

ARMOEDE: DE CIJFERS

Inkomen

Doorgaans wordt armoede bepaald aan de hand van de hoogte van het inkomen. Deze (Europese) armoedegrens is bepaald op 60% van het mediaan netto beschikbare inkomen in het land. Voor België lag dat in 2014 op 13.023 € per jaar of afgerond 1.085 € per maand. Voor een gezin met twee volwassenen en twee kinderen bedraagt dat 2.279 € per maand⁵.

Op basis van het inkomen bevindt 15,5 % van de Belgen zich onder de armoedegrens. Voor Vlaanderen is dat 9,8 % en in en in het BHV bestaat het hoogste armoederisico. Eén op de drie Brusselaars moeten het rooien met een inkomen onder de armoedegrens⁶. Bij personen met een niet-EU-nationaliteit in België, is het armoederisico vijf maal hoger dan bij personen met een Belgische nationaliteit. Voor personen geboren buiten de EU ligt het armoederisico dan weer 4 maal hoger dan bij personen geboren in België.

Voor Vlaanderen bedraagt volgens de Vlaamse Migratie- en Integratiemonitor het armoede- en uitsluitingsrisico bij mensen met een migratieachtergrond 34 procentpunten meer dan bij personen zonder migratieachtergrond⁷.

Vanuit het perspectief van de kinderen betekent dit, opnieuw voor België⁸, dat bijna één kind op de vijf opgroeit in een gezin met een inkomen onder de armoederisicogrens.

Volgende groepen hebben een hoger risico op armoede: kinderen in eenoudergezinnen (36,4%), kinderen in gezinnen met drie of meer kinderen (20,2%), kinderen van laagopgeleide ouders (53,8%) of waarvan de ouders geboren zijn in een ander land (37,2%)⁹.

Materiële deprivatie

Op Europees niveau werd een armoedeindicator ontwikkeld die niet zozeer op het inkomen focust maar op materiële deprivatie¹⁰. Deze indicator geeft aan of het inkomen volstaat om te genieten v/e minimum levensstandaard. Hiervoor werd een lijst van negen onderwerpen opgesteld. Indien een individu of gezin minstens vier van de negen indicatoren moet missen omwille van financiële redenen is er sprake van ernstige materiële deprivatie.

Deze indicatoren zijn:

1. één week vakantie per jaar,
2. een maaltijd met vis, vlees, kip of vegetarisch alternatief om de twee dagen,
3. een wasmachine,
4. een kleuren-tv,
5. een telefoon,
6. een auto,
7. de rekeningen voor huur, hypotheek, nutsvoorzieningen of andere aankoop kunnen betalen,
8. het huis degelijk kunnen verwarmen,
9. beperkte onverwachte uitgaven vanaf 1.000 euro kunnen financieren.

In 2010 werd door de Europese Unie een plan opgesteld om van de Unie tegen 2020 een slimme, duurzame en inclusieve economie te maken: de zogenaamde Europa 2020-strategie (EU2020-strategie). Eén van de doelstellingen van deze strategie heeft betrekking op armoede en sociale uitsluiting. De doelstelling is om tegen 2020 het aantal armen of sociaal uitgesloten in de hele Unie met 20 miljoen te verminderen.

Om deze doelstellingen te behalen werd ook een nieuwe armoede-indicator uitgewerkt die een aantal van hoger vermelde armoede-indicatoren samenvoegt.

Deze samengestelde indicator beschouwt iemand als arm of sociaal uitgesloten als hij of zij voldoet aan minstens één van volgende voorwaarden: 1) de persoon leeft in een gezin met een inkomen onder de nationale

“Voor Vlaanderen bedraagt het armoede- en uitsluitingsrisico bij mensen met een migratieachtergrond 34 procentpunten meer dan bij personen zonder migratieachtergrond.”

armoederisicodrempel; 2) de persoon leeft in een ernstig materieel gedepriveerd gezin en 3) de persoon is jonger dan 60 jaar en leeft in een gezin met een zeer lage werkintensiteit.

Bij deze samengestelde indicator is er opnieuw een duidelijk verschil te zien naar nationaliteit en geboorteland.

Het aandeel armen of sociaal uitgesloten ligt bij de personen met een Belgische nationaliteit vier keer lager dan bij de personen met een niet-EU-nationaliteit. Een bijna gelijkaardig verschil is er tussen personen geboren in België en personen geboren buiten de EU.

Gedefinieerd volgens deze EU2020 criteria bevindt 13% van de mensen geboren in België zich in een situatie van ernstige materiële deprivatie, tegenover 47% voor mensen geboren buiten de EU. Oftewel bijna 6 op de 10 personen met een niet-EU-nationaliteit kan beschouwd worden als arm of sociaal uitgesloten. Bij de personen geboren buiten de EU gaat het om de helft van de bevolking.

ARMOEDE: DE MENSEN

Uiteraard heeft armoede geen 'kleur' en kan het alle mensen raken, ongeacht etnische, culturele of nationale achtergrond.

Niettemin wil het Minderhedenforum focussen op armoede bij mensen met een migratieachtergrond, omdat de migratiedimensie een extra belastende factor is die mensen kwetsbaarder maakt. Daarom vinden we dat de migratiedimensie, de etnisch-culturele achtergrond én de uitsluitingsmechanismen die hierbij spelen, mee in rekening moeten gebracht worden.

Het is als het ware een extra, cumulatief effect op het leven van de mensen. Niet alleen bevinden zij zich in een armoedesituatie, ze worden bovendien ook geconfronteerd met de mechanismen eigen aan de migratieconditie die soms decennia lang kunnen

doorwerken. We denken dan zowel aan maatschappelijke uitsluitingsmechanismen, als aan de psychische dimensie van het leven als minderheid.

De uitsluitingsmechanismen op diverse domeinen van het maatschappelijk leven waarvan mensen in armoede het slachtoffer zijn, gelden uiteraard ook voor mensen met een migratieachtergrond. Onderwijs, tewerkstelling, gezondheidszorg, huisvesting, justitie enzovoort zijn ook voor hen minder toegankelijk als persoon in armoede. Bovenop deze drempels spelen extra factoren zoals taalproblemen of verblijfsstatuut maar ook racisme, discriminatie en islamofobie een belangrijke rol.

Opmerkelijk is dat het overgrote deel van de mensen, die we tijdens de rondetafels spraken, discriminatie als oorzaak aanhaalt voor hun armoedesituatie. Als er geen discriminatie zou zijn op de arbeidsmarkt, bij het zoeken van een huis, op school, dan zouden ze verder geraken en zich niet meer in armoede bevinden, zo luidt de redenering. Net omwille van het belang dat eraan gehecht wordt, thematiseren we discriminatie afzonderlijk en komen we er op terug in hoofdstuk 11.

Toch willen we alvast kort stilstaan bij enkele factoren die armoede bij mensen met een migratieachtergrond mee bepalen.

Wat kenmerkt armoede bij mensen met een migratieachtergrond dan, vraagt Bart Ketelsleghers zich af na drie jaar werken aan het gezamenlijk project 'Armoede Gekleurd' tussen het Netwerk tegen Armoede en het Minderhedenforum, met ondersteuning van Cera.

Hij komt tot de volgende kenmerken¹¹:

1. de beleving van het migratieproces;
2. de interactie tussen kenmerken van de mensen en van de samenleving;
3. de werking van sociale netwerken;

“Opmerkelijk is dat het overgrote deel van de mensen die we tijdens de rondetafels spraken, discriminatie als oorzaak aanhaalt voor hun armoedesituatie.”

4. discriminatie;
5. het niet hebben van de juiste papieren;
6. culturalisering.

Verschillende van deze factoren komen verder in het rapport terug. Hier volstaan we met hoe (de beleving van) het migratieproces een invloed heeft op de armoedesituatie en de risico's van het hanteren van een culturalistische bril.

Beleving van het migratieproces

Of men gedwongen wordt om economische of politieke redenen, of men er zelf voor kiest, migreren blijft een aangrijpend proces. Een nieuw leven opbouwen op een nieuwe plek, zonder netwerk, zonder enige kennis van de gebruiken, wetten en regels, haalt de vaste grond onder de voeten uit. De psychische impact ervan is enorm, in het bijzonder als je niet de middelen en tools hebt om je uit de slag te helpen, zoals een expat die voor een internationaal bedrijf zich in een ander land vestigt maar kan terugvallen op een hoog inkomen en een netwerk van de internationale gemeenschap met haar privileges in het nieuwe land. De migrant moet het daarentegen met nauwelijks iets rooien en kan in het beste geval terugvallen op de beperkte eigen gemeenschapsnetwerken, al is het maar omdat ze als enige zijn taal spreken.

Het is met die kwetsbare gesteldheid dat hij geconfronteerd wordt met de moeilijkheden om een plaats te vinden in de samenleving, onderdak, een job en een toekomst.

Dit psychologisch aspect wordt sowieso veel te weinig in beschouwing genomen bij hulpverlening of allerhande begeleidingstrajecten van migranten en nieuwkomers.

Hierin is natuurlijk niet één lijn te trekken. Zo zien we een groot verschil tussen wat we de gevestigde migranten noemen, vooral de latere generaties enerzijds en nieuwkomers anderzijds.

Hoewel nieuwkomers helemaal aan het begin staan en quasi van nul hun leven terug moeten opbouwen, beschikken ze over de veerkracht om door te zetten.

Ze gaan ervan uit dat hun situatie tijdelijk is, te wijten aan de recente migratie, en dat het na een tijd zal keren.

Heel anders gaat het er aan toe bij mensen met een migratieachtergrond, die in België geboren en getogen zijn, hier onderwijs genoten en niet meer het land van herkomst van hun (groot)ouders als referentie hebben, maar hun leven alleen in België kunnen zien en denken. De confrontatie met hun armoedesituatie wijst hen op falen, zeker als hun positie er objectief slechter aan toe is dan die van hun gemigreerde (groot)ouders. Jongeren die hun school niet afmaken, niet aan een job geraken, in verpauperde buurten wonen, en vooral dag in dag uit geconfronteerd worden met achterstand, uitsluiting en discriminatie op basis van hun 'anders-zijn'.

Dat creëert wrok en doet hun geloof in zichzelf en in een betere toekomst verdampen. Hun veerkracht is als het ware gebroken. Het is vooral bij die groep dat we zien dat dezelfde kenmerken opduiken als bij generatiearmen. Een nieuwe generatie generatiearmen in de maak dus.

Ze kunnen de tijd niet meer inhalen.

De mensen hebben kinderen, een gezin opgebouwd. Ze krijgen geen tweede kans. Ze zijn heel teleurgesteld, de kinderen verwachten heel wat van de ouders, die dat niet kunnen waarmaken. En dat is verdomd hard soms.

Vaders bijvoorbeeld, die de eer in het gezin moet houden, die voor het gezin moeten zorgen, die hier op gesprek komen en helemaal crashen, in huilen uitbarsten, omdat ze gefaald hebben, omdat ze niet kunnen zorgen voor hun gezin.

1ste lijns psycholoog Recht-Op Antwerpen

Toch zijn nieuwkomers ondanks hun positieve ingesteldheid en geloof in verbetering, hier niet immuun voor. Als ze na herhaaldelijke pogingen en inzet om er iets van te maken, op grenzen blijven botsen, begint ook hun geloof te tanen en geraakt hun veerkracht aangetast.

“Er is een nieuwe generatie generatiearmen in de maak.”

(...) Maar er gaan er ongetwijfeld ook zijn die het alsmaar moeilijker gaan krijgen en die zich benadeeld gaan voelen. Ik denk dan bijvoorbeeld aan de vorige migratiestroom, mensen die naar hier zijn gekomen x-aantal jaar geleden, nog altijd geen papieren hebben gekregen.

1ste lijns psycholoog Recht-Op Antwerpen

Culturalisering

Culturalisering is een algemeen fenomeen waarbij socio-economische en andere maatschappelijke fenomenen of problemen, enkel vanuit de cultuur verklaard worden, zonder oog voor andere persoonlijke én contextuele factoren.

Neem een onderwerp dat geregeld in de pers opduikt, het hoge percentage vrouwen met een migratieachtergrond dat niet actief is op de arbeidsmarkt. In de analyses zien we snel cultuur (of steeds vaker ook religie) opduiken als verklarende factor, zoals traditionele rolpatronen in bepaalde culturen, of nog, de onderdrukking van de vrouw, zonder veel oog te hebben voor andere mechanismen die spelen, zoals we zullen zien in het hoofdstuk over tewerkstelling en opleiding.

Net zoals mensen in armoede, zonder migratieachtergrond, te kampen hebben met het individueel schuldmodel, waarbij hun armoedesituatie aan zichzelf te wijten zou zijn. Ze zijn te lui, moe, tonen geen initiatief,... Het cultureel schuldmodel is ook een val waar veel mensen, zowel professionele hulpverleners als andere, in trappen.

Mensen met een migratieachtergrond in armoede botsen tegen deze twee schuldmodellen op. Individueel vlak zijn ze schuldig, omdat ze te weinig doen of ondernemen om uit de armoede te geraken en collectief omdat hun cultuur (of religie) als een oorzaak wordt gezien voor hun armoedesituatie. Tegen die vooroordelen en generaliserende kaders opboksen is een moeilijke strijd.

Culturalisering kan zelfs het gevolg zijn van de beste bedoelingen. Vanuit het respect voor de cultuur en eigenheid van de persoon in armoede willen sommige hulpverleners rekening houden met de cultuur van de persoon. Hierdoor culturaliseren ze problemen en situaties, die als men verder kijkt nauwelijks nog iets met de cultuur of religie van de persoon in kwestie te maken hebben.

Er zijn verschillende risico's verbonden aan het culturaliseren. Men gaat er op die manier van uit dat culturen homogene blokken zijn waarin iedereen op dezelfde manier denkt en handelt. Men gaat eraan voorbij dat culturen niet statisch zijn maar steeds evolueren, afhankelijk van tijd en context. Bovendien riskeert men de diversiteit binnen culturen totaal te negeren.

Een ander risico is dat men de individuele persoon opsluit in zijn cultuur, alsof hij of zij, geen autonoom wezen is die voor zichzelf kan denken en alsof zijn doen en laten voortdurend door zijn cultuur (of religie) gedictieerd zou zijn. En last but not least, ontnemt een culturalistische blik de maatschappij in het algemeen en het beleid en hulp- zorg- en dienstverleners in het bijzonder, van hun verantwoordelijkheid om iets te doen, om actie te ondernemen en armoede structureel aan te pakken. De schuld ligt immers bij 'hen' en 'hun cultuur' (en religie) en niet bij het beleid luidt de redenering.

1.2. ARMOEDE, MIGRATIE EN GENDER

Vrouwen hebben een specifieke kwetsbaarheid voor armoede. Zo maken ze 80 procent uit van de ouders in eenoudergezinnen, waarvan meer dan een vijfde in armoede leeft. Vrouwen zijn veel vaker dan mannen afhankelijk van het inkomen van een partner: liefst 36 procent van de vrouwen zou onder de armoedegrens

“Een ander risico van culturalisering is dat men de individuele persoon opsluit in zijn cultuur, alsof hij of zij, geen autonoom wezen is die voor zichzelf kan denken en alsof zijn doen en laten voortdurend door zijn cultuur (of religie) gedictieerd zou zijn.”

“Vrouwen maken 80 procent uit van de ouders in eenoudergezinnen, waarvan meer dan 1/5de in armoede leeft.”

belanden, als ze alleen hun eigen inkomen hebben (bij mannen is dat 11 procent). Vrouwen van buiten de EU, of vrouwen met een handicap zijn extra kwetsbaar voor armoede en steeds kwetsbaarder dan mannen in dezelfde groep¹².

Zowel vanuit de cijfers als vanuit de dagelijkse realiteit van de werkingen die zich bezighouden met armoedebestrijding, gaande van verenigingen van etnisch-culturele minderheden (ECM), verenigingen waar armen het woord nemen (VWAWN) als voedselbedelingen, valt het grotere aandeel vrouwen op. Niet voor niets was armoede het centrale thema van de nationale vrouwen-dag op 11 november 2014.

Ook uit ervaring van een OCMW, zoals hieronder in Genk, blijkt het overgrote deel van de cliënten vrouwelijk en met een migratieachtergrond te zijn.

De laatste tijd zien we ook heel vaak alleenstaande vrouwen. 60% van ons cliënteel die een vraag richt zijn van vreemde origine, namelijk Turks en Marokkaans. Soms zelfs meer als ik afa op de dossiers om de twee weken. Van de 150, 200 dossiers, als ik dan een telling doe op naam, is het 70 à 80% van vreemde origine.

De grootste groepen zijn Turks, Marokkaans.

Alleenstaande vrouwen heel vaak. Jonge vrouwen zien we ook heel vaak. Ongetrouwde meisjes, zien we de laatste tijd groeien. Ongetrouwde meisjes met kinderen, of studenten bijvoorbeeld die van huis uit geen steun meer krijgen of die vaak afgewezen worden omdat men het OCMW zegt van, als ouders moeten ze hun plicht ten opzichte van hun kinderen maar nakomen.

We proberen voor een aantal domeinen na te gaan hoe armoede zich uit bij vrouwen met een migratieachtergrond. Daarbij vertrekken we zoveel mogelijk van de beleving

van de vrouwen zelf. Hoe ervaren zij de armoede in hun dagdagelijkse leven? Wat vinden zij het moeilijkste om te dragen? Waar hebben zij het meeste behoefte aan?

We maken tevens de oefening hoe hun vrouw-zijn hun armoedesituatie beïnvloedt. We weten uit de literatuur dat er een tendens van vervrouwelijking van de (irreguliere) migratie is. Onder andere door de stijgende vraag naar zorgpersoneel en huishoudhulp¹³. Deze vervrouwelijking van migratie vertaalt zich onvermijdelijk ook naar de vervrouwelijking van de armoede bij vrouwen met een migratieachtergrond.

En als ik dan denk aan vrouwen, het probleem is, hoe je het draait of keert, ze blijven toch wel in het merendeel van de gevallen, (...) blijven zij degenen die moeten instaan voor zichzelf én voor de kinderen. En vaak administratief zwakker staan.

Rondetafel Gent

Bij een beperkte bevraging door het HIVA blijkt dat de meerderheid van de vrouwen met hun kinderen samenwoont terwijl dit slechts voor 13% van de mannen het geval is¹⁴. Dit komt overeen met de cijfers over feitelijke eenoudergezinnen met een vrouw aan het hoofd die schommelen rond de 80% van alle eenoudergezinnen.

Kenmerkend voor een genderperspectief op armoede is dat het de vele levensdomeinen noodgedwongen samenbrengt en als een geheel ziet. Of het nu om betaalde arbeid gaat, zorg voor het gezin en samenleving, of zelfzorg, ze zijn allen onlosmakelijk met elkaar verbonden. Anderzijds maakt het ook de verbinding tussen de verschillende werelden van onderwijs, fysieke en psychische gezondheid, vrije tijd, arbeid, opleiding enzovoort¹⁵. Daarom vergt het oplossen ervan ook een globale aanpak.

De probleemgebieden voor vrouwen in armoede (mét of zonder migratieachtergrond) zijn grotendeels terug te

brengen tot de in verhouding grote impact die de zorgarbeid heeft in combinatie met de noodzaak om productieve arbeid te moeten leveren om uit de armoede te geraken. Dit is in het bijzonder kenmerkend voor eenoudergezinnen met een moeder aan het hoofd, maar ook voor vrouwen met een partner die zich in een armoedesituatie bevinden. Doorgaans kan de vrouw onvoldoende op de man terugvallen voor zorgarbeid, noch voor productieve arbeid (omdat hij niet werkt of onvoldoende inkomen heeft). Opnieuw moet zij de twee dingen proberen te combineren. In laatste instantie is het wel of niet beschikken over sociaal kapitaal en netwerken (of andere voorzieningen) dat haar leven enigzins in evenwicht kan brengen.

De vzw Motief deed onderzoek naar armoede en wederzijdse beeldvorming bij moslims en niet-moslims en werd geconfronteerd met de grote afwezigheid van mannen¹⁶. Niet alleen bij de rekrutering van mensen bij het onderzoek stootten ze op de moeilijkheid om mannen te betrekken, ook in de praktijk van hulp- en dienstverlening bleek dat armoede vooral een vrouwenzaak is.

Zowel bij de mensen met een Marokkaanse als een Turkse achtergrond. Ook bij mensen die langdurig geen werk hadden, of een sociale woning, ook daar... We hebben ook mensen van de moskee gesproken die ons zeiden dat ze het niet zouden doen, want de moskee werkte ook wel samen met een organisatie die met voedselpakketten bezig waren, maar ook daar was het een vertrouwenspersoon van de moskee die dat allemaal regelde en de voedselpakketten achter de schermen aan de mannen in kwestie gaf. Omdat die mannen ook niet bereid waren om die voedselpakketten op te halen. Er bleek een groot taboe rond.

Ook in andere voedselbedelingen zijn het voornamelijk vrouwen die het voedsel komen ophalen omdat mannen dat ook op de een of andere manier weigeren. En dat heeft te maken denk ik, en dat is ook aangehaald door

de moskee zelf, dat hun rol als onderhouder van de familie meer aanwezig is. Bij de Marokkaanse en Turkse mensen zit dat aspect meer op de voorgrond als hoofdopdracht van de man die hij niet gerealiseerd krijgt.

Men zou verkeerdelijk kunnen besluiten dat het bij deze groepen te wijten is aan de traditionele rolpatronen die er doorgaans bestaan. Ware het niet dat dat ook bij mensen in armoede zonder migratieachtergrond, het doorgaans de vrouwen blijken te zijn die de stap zetten naar hulp- en dienstverlening.

Voor witte mensen in armoede is dat hetzelfde denk ik. Als je gaat kijken naar de afhalingen zijn het ook altijd vrouwen. Ik denk dat dat evengoed speelt bij niet-moslims.

(...)

Mijn ervaring met niet-moslim armoedeorganisaties, dat de mannen die er zitten, dat dat vaak alleenstaande mannen zijn. Van het moment dat zij in een gezinssituatie zitten, zijn het ook daar de vrouwen die het overnemen. Zolang ze gezinshoofd zijn, ken ik er geen. Ik denk dat daar wel een parallel is en dat doorspeelt bij de moslimgroep.

Gesprek Motief

De kern van het probleem van armoede bij vrouwen is zoals we zagen, de combinatie van zorgtaken (onbetaalde arbeid) met werk (betaalde arbeid) én het totale gebrek aan tijd voor eigen welzijn en ontplooiing (zelfzorg). Voor vrouwen met een migratieachtergrond komen er nog obstakels, bij zoals geen of beperkt sociaal kapitaal, geen taalkennis, geen opleiding of aangepast diploma en in het geval van de nieuwkomers, geen of een tijdelijke verblijfsvergunning.

Capital is het grootste probleem, dan komt het probleem van de kinderen of de man. Dan kan je ook een beslissing nemen over je eigen leven als je het capital in orde is.

Rondetafel Gent

“Ook in andere voedselbedelingen zijn het voornamelijk vrouwen die het voedsel komen ophalen omdat mannen dat op de een of andere manier weigeren.”

“De kern van het probleem van armoede bij vrouwen is de combinatie van zorgtaken met werk én het totale gebrek aan tijd voor eigen welzijn en ontplooiing.”

HOOFDSTUK 2

**VERTEL ME JE STATUUT EN IK VERTEL
JE HOE ARM JE BENT**

Armoede bij vrouwen met een migratieachtergrond is een verhaal met vele gezichten. Niet alleen het land van afkomst, de taal die je spreekt of je religie maar vooral en in laatste instantie het statuut waarover die vrouwen beschikken, bepaalt hun kansen en mogelijkheden. Of anders gezegd, hoe arm ze zijn.

Armoede bij mensen met een migratieachtergrond vertoont, uiteraard, heel veel parallellen met armoede bij mensen zonder migratieverhaal. Heel veel moeilijkheden waar mensen in armoede mee geconfronteerd worden, valt hen ook ten deel. Een inkomen en werk, een aangepaste woning, kans op degelijk onderwijs en opleiding, toegang tot betaalbare medische zorg zijn een bekommernis die alle mensen in armoede of met een armoederisico delen.

Toch is er één fundamenteel verschil dat onmogelijk over het hoofd gezien kan worden, het verblijfsstatuut oftewel of je ‘papieren’ hebt en zo ja, welke ‘papieren’. Het lijkt erop dat het bezitten van verblijfsdocumenten in laatste instantie bepaalt hoe arm je bent én op welke hulp je beroep kan en mag doen.

Bea Van Robaeyns heeft jarenlang onderzoek gedaan naar mensen in armoede in een superdiverse context, verwoordt het als volgt: “het soort verblijfsstatuut dat mensen hebben en de ongelijke rechten die daaraan gekoppeld zijn, bepalen dus mee de omvang van de groep van mensen met een migratieachtergrond in armoede en de diepte van de armoede”¹.

Daarom is het zinvol om het onderscheid te maken tussen gevestigde migrantenvrouwen en nieuwkomers. Vervolgens binnen de nieuwkomersgroepen zijn er de EU-burgers en de migranten buiten de EU. En binnen al deze groepen heb je tenslotte de mensen mét en zonder wettig verblijf. Vandaar de titel van dit stuk ‘vertel me je statuut en ik vertel je hoe arm je bent’.

Dat is echt absurd. Dat je op basis van je sociale rechten, minder of meer mishandeld moogt worden. Daar komt het op neer.

Rondetafel Gent

Hoewel de regelgeving omtrent wettelijk verblijf een federale materie is en in die zin voor alle lokale settings dezelfde is, merken we niettemin verschillen. We stellen vast dat met hetzelfde federaal beleid sommige lokale overheden andere accenten leggen en beslissen wel of geen extra inspanningen leveren voor kwetsbare groepen. In die zin moet aan bovenstaande titel ‘zeg me wat je statuut is en...’ toegevoegd worden “... en waar je woont, en ik zeg je hoe arm je bent’.

Veel dingen hangen samen met het federaal beleid, maar in de praktijk kan dat een verschil zijn of je in een stad als Antwerpen of Gent zit.

In Gent worden op het lokaal niveau extra inspanningen gedaan op vlak van leefloon, aanvullend leefloon, gezinnen met jonge kinderen, de Uitpas, maar ook het verminderd tarief voor kinderopvang. Dat is lokaal beleid. Er zijn gemeenten die nog beter zijn zoals Sint-Niklaas of Aalst, die zijn nog goedkoper, één van de twee. Maar dan nog zijn er veel die er tussen uit vallen.

Rondetafel Gent

2.1. NIEUWKOMERSVROUWEN

De nieuwkomers zijn een zeer heterogene groep: ze komen uit de hele wereld, zijn EU-burger of komen van buiten de EU, ze hebben al dan niet een verblijfsvergunning, zijn alleen of met hun gezin gemigreerd, zijn asielzoeker of gezinshereniger.

“Dat is echt absurd. Dat je op basis van je sociale rechten, minder of meer mishandeld moogt worden.”

De diversiteit is enorm, waardoor het quasi onmogelijk is om het gehele plaatje te geven. Wij gaan daarom, vanuit onze focus op vrouwen, in op enkele recentere fenomenen van vrouwen die in een kwetsbare positie zitten, die signaleerd werden vanuit het terrein.

We zijn er ons van bewust dat andere groepen op deze manier onderbelicht worden. De weergave hieronder is het resultaat van wat op de rondetafels aan bod kwam.

Oost-Europa

Als het om een EU-lidstaat gaat, waar in principe ook vrij verkeer van personen geldt, is deze doorgaans gekoppeld aan werk. Op basis daarvan krijgen de EU burgers een verblijfsvergunning. Als ze om een of andere reden hun werk verliezen kunnen ze geen beroep doen op sociale rechten.

Bijvoorbeeld Oost-Europeanen komen heel veel in contact met sociale fraude, die worden vaak als nep zelfstandigen tewerkgesteld. Dat komt dan uit, of ze verliezen hun job en die hebben dan net een paar dagen tekort om stempelgerechtigd te zijn. En ze kunnen ook geen leefloon vragen omdat ze een E-kaart hebben. Want als ze dat doen dreigen ze hun verblijf te verliezen. Ze moeten dan wachten tot ze een E+-kaart hebben. Die mensen verglijden sowieso in de armoede.

De basis waarop hun verblijf gebouwd is, namelijk werk, is niet altijd de meest stabiele basis. Zo blijken vele Bulgaarse vrouwen in de horeca werkzaam te zijn. Als ze die job verliezen dreigt alles wat ze opgebouwd hebben ook in elkaar te stuiken.

Heel veel vrouwen doen caféwerk met alle bijhorende hand-en spandiensten. Ik ken heel veel Bulgaarse vrouwen die het tot op een

bepaald moment goed hadden, die kindergeld hadden en die een zekere mutualiteit hadden en die het eigenlijk vrij goed deden, maar dat is allemaal terug afgepakt en die zijn dan zonder papieren geworden

(...)

Ze blijven hier en ze zitten in het zwart werk circuit

(...)

Ze blijven hier, zonder iets en, ze hadden al een huis bijvoorbeeld.

Dan heb je zoiets van dat bestaan wordt... een beetje een redelijk bestaan. Dat huis kan je niet meer houden, je moet dan weer naar een krot die iemand onderverhuurt en daar in dat ene huis zijn dan zoveel gezinnen en het water loopt van de muren.

Het specifieke statuut waarmee deze mensen leven, binnen de EU met een werkvergunning, blijkt zoals gezegd niet de ideale basis om een toekomstgericht leven op te bouwen. Vooral omdat het soort jobs die deze mensen doen weinig zekerheid bieden op lange termijn.

De nabijheid van het land van herkomst en de vlotte en goedkopere vervoersmogelijkheden doen de rest. De terugkeergedachte die bij veel migranten die in de jaren zestig kwamen lang meespeelde waardoor ze minder investeerden in hun leven hier, zien we in heviger vorm opduiken bij deze Europese 'arbeidsmigranten'.

Vooraf voor vrouwen blijkt het een drempel waardoor ze niet geneigd zijn om te investeren in taal of andere competenties, zoals een vrijwilligster van een Bulgaarse vereniging aangeeft:

Zij willen thuis blijven, niet naar Nederlandse les gaan. Ja, je moet begrijpen als je hier wilt blijven wonen, moet je eerst taal leren, moet een rijbewijs halen, en ja, deze twee dingen zijn verplicht om hier een kans te krijgen op werk.

En waarom doen ze dat niet?

Omdat zij denken, ja, over twee drie jaar gaan we terug. Maar dat wordt tien jaar en niemand gaat terug.

*De mensen moeten kiezen, of hier blijven of teruggaan.
Als ze willen teruggaan, ok.
(...)*

*Ik ken mensen die terug gaan, zeker drie, vier keer.
Alles weggegeven en na vier vijf maanden
komen ze terug en moeten alles
terug kopen, koelkast, alles opnieuw.*

Drie vier keer opnieuw begonnen. Huren is ook moeilijk.

Ook nog voor mensen die uit Bulgarije migreren, blijkt dat omdat gezinshereniging aan strikte voorwaarden verbonden is (voldoende grote woonst, voldoende inkomen) dat vooral de moeders van mannen en vrouwen die hier al zijn, op eigen houtje komen. Gezien immigratie vanuit Bulgarije enkel op basis van werk kan, is er geen werk is er geen wettelijke manier om te komen voor deze oudere vrouwen. Zij leven in de illegaliteit in afwachting dat een van de kinderen voldoende verdient om haar via officiële weg op te nemen in haar of zijn huishouden.

Omaatjes. Dat is bij Bulgaren ook zo. Die kunnen vrij door Europa reizen maar die hebben geen manier om zich te regulariseren want als arbeider zijn een voorwaarde is en je zestig of zeventig jaar bent kan je niet gaan werken. En als ge geen inkomen hebt, bv. pensioen uit Bulgarije, dan zijt ge hier illegaal en heb je geen enkele manier om je te regulariseren.

Tenzij je dochter of je zoon je opvangt?

Als die de Belgische nationaliteit hebben dan bestaat er wel de mogelijkheid om dat te doen, maar de woonstvoorwaarden, ge moet voldoende gehuisvest zijn plus je moet voldoende verdienen om gezinshereniging te kunnen doen.

“Gezien immigratie vanuit Bulgarije enkel op basis van werk kan, is er geen werk is er geen wettelijke manier om te komen voor deze oudere vrouwen.”

Trans-Europese migratie uit Spanje, Portugal en Italië

Vergelijkbaar met de situatie van de mensen uit Bulgarije is de recente migratie uit Spanje, omwille van de economische crisis ginder. Met dat verschil dat het de meest geviseerde groep is die eerst migreert, namelijk de mensen die eerder naar Spanje migreerden zoals uit Marokko.

Zij vertrekken om economische redenen uit Spanje, ook wel omdat ze hier familie of andere netwerken hebben binnen de uitgebreide Marokkaanse gemeenschap.

De migratie over Spanje naar hier. Marokkanen die in Spanje ook een arbeidsverleden hebben maar door de crisis eigenlijk naar België komen. Het gaat vaak om mensen die al van Marokko naar Spanje gekomen waren en die dan afzakken naar België.

Vaak komt de man eerst, die zoekt eerst werk en een huis, maar dat zijn slechte woningen, precaire situaties en dan laten ze het gezin overkomen.
Rondetafel Gent

Zolang ze de Spaanse nationaliteit hebben kunnen ze vrij bewegen, zolang ze een job hebben. De meesten echter worden al snel geconfronteerd met de moeilijke zoektocht naar een job, de hoge huurprijzen, en de levensduurte in het algemeen.

Maar velen bevinden zich in een zeer precaire situatie. Want ze denken dat het hier allemaal in orde gaat komen want in Spanje is het veel slechter de laatste jaren. Ze worden ook heel erg gevisieerd, de Maghrebijnse groep ginder. Ze denken dan we gaan naar België. Vaak ook omdat er familie is.

Maar een keer dat ze hier zijn loopt dat volledig fout eigenlijk. Ze vinden geen woonst, ze vinden geen werk.

Rondetafel Genk

Als het vinden van werk niet wil lukken, gaat het de facto mis, ook omdat ze gezien hun statuut niet op andere voorzieningen beroep kunnen doen.

In Genk heeft daarom een vereniging van Marokkaanse vrouwen het initiatief genomen om twee families in die situatie, die de huur niet meer konden betalen, bij te staan via inzamelingen.

Zij kunnen niet naar het OCMW anders krijgen ze hun verblijfsvergunning niet. Ze moeten dadelijk werken.

We hebben nu twee families aan de Stalenstraat, die hebben vier maanden de huur niet kunnen betalen, de man kan niet meer werken.

En we zijn geld bij elkaar aan het halen, de een geeft 20, de ander 50. We zijn al zes maanden bezig.

Rondetafel Genk

Ingewikkelder is het voor de echtgenotes van de Spaanse mannen van Marokkaanse herkomst, zeker als ze de Marokkaanse nationaliteit hebben. Als zij naar België afzakken, blijkt de regularisatie van de vrouw veel minder evident te zijn.

Maar je hebt dan nog een andere grote groep bij de Spaans-Marokkanen, dat die vrouw nog altijd de Marokkaanse nationaliteit heeft en de man heeft de Spaanse en de kinderen ook.

Op zich is dat geen probleem maar die vrouw, dat verblijf is moeilijker in orde te krijgen. Ze kunnen ook niet gaan werken als ze geen EU-kaart hebben. Ze moeten eigenlijk lang genoeg in Spanje gewoond hebben, zijnde vijf jaar, om een EU-kaart te bekomen. En als ze dat niet hebben mogen ze hier niet werken, op geen enkele manier.

Rondetafel Gent

Het blijken ook net deze vrouwen, die huwen met een Marokkaanse man met een EU-nationaliteit, die hun draai nog minder vinden in de bureaucratische verwachtingen dat het leven in België met zich meebrengt.

En ook, ze verstaan heel de administratie, niks. Ik ben gezinnen al zes maanden aan het begeleiden gewoon om... kindergeld, of verhoogde kindergeld voor gehandicapte kindjes die ze dan mee hebben of gewoon, van alles, vakantiegeld dat ze niet begrijpen of doorverwijzen naar VDAB voor werk te helpen zoeken.

Van A tot Z, van nul moet je beginnen.

Rondetafel Gent

Huwelijksmigratie uit Turkije

Een heel specifieke groep zijn de jonge vrouwen uit Turkije, die huwen met een man van Turkse afkomst in België.

Hun situatie is om meerdere redenen kwetsbaar. Niet alleen als het misgaat en het koppel besluit te scheiden maar ook als ze samen blijven. Dan blijven ze dikwijls inwonen bij familie van de echtgenoot. Haar netwerken beperken zich tot de schoonfamilie en een deel van de Turkse gemeenschap. Op de impact hiervan komen we verder in het rapport terug als het gaat om het negatief effect van een hechte en uitgebreide gemeenschapsstructuur.

Dat is volgens mij ook één van de ergste dingen van armoede, de importbruiden. Dat zij de taal niet kennen, het sociaal kapitaal niet hebben, de rechten niet kennen, heel vaak mishandeld worden en slaaf zijn van de schoonfamilie.

Rondetafel Gent

“Ernstiger wordt het als het koppel niet meer overeenkomt of de vrouw niet kan aarden bij de schoonfamilie. Dan is er nauwelijks nog een uitweg. Door de sociale controle, maar ook omdat haar verblijf gekoppeld is aan dat van haar man.”

Ernstiger wordt het als het koppel niet meer overeenkomt of de vrouw niet kan aarden bij de schoonfamilie. Dan is er nauwelijks nog een uitweg. Door de sociale controle, maar ook omdat haar verblijf gekoppeld is aan dat van haar man.

Qua uitzichtloosheid geven de professionals de situatie van deze vrouwen aan als het moeilijkste omdat ze nauwelijks bewegingsruimte hebben, om stappen te ondernemen.

Meestal zijn dat vrouwen die op de toppen van hun tenen lopen, die willen scheiden maar niet kunnen of niet mogen, sociale druk. Dan hangen ze ook af van die mensen, van hun schoonouders.

Meestal zijn dat schoondochters die van Turkije, importbruiden. Die man heeft een dubbel leven, meestal een Bulgaarse, thuis gaat dat niet goed. Dan willen ze scheiden maar dat gaat niet omdat de druk te groot is, de schoonouders zeggen, als je scheidt dan kan je het vergeten, je moet aan onze deur niet meer komen. Dus voor de schijn zwijgt ze.

Rondetafel Gent

Als ze uiteindelijk toch de stap zet om weg te gaan, wordt ze geconfronteerd met de grenzen van haar statuut. Maar ook met de onduidelijke signalen die ze krijgt van de officiële instanties. Dat alles maakt dat ze op haar stappen terugkeert.

Dan kloppen ze aan bij het OCMW, 'mijn man is weg'. Meestal, het is onterecht, ik ben het gaan checken, zegt het OCMW "eerst moet je gaan scheiden en dan kom je steun aanvragen". En dat is een schrikmethode of zo. Die vrouw zegt, "oei, als ik scheid, mijn schoonfamilie...". Ik zeg haar dat dat niet klopt en dat ze moet teruggaan.

Ze heeft van alles moeten doen om die stap te zetten tot daar en dan wordt het afgeketst en dan zeg ik, ik zal meegaan, maar dan zegt ze

'nee, ik ga weer naar daar en dan gaan ze bij mij komen en mijn schoonmoeder kan dat zien dat ik weer bij vreemden aangeklopt heb en dan...'

Rondetafel Gent

Nog moeilijker is het als deze jonge bruiden helemaal geen verblijfsrecht hebben. Omdat de leeftijd waarop ze op basis van huwelijksmigratie het land in mogen 21 jaar is, opteren sommige families ervoor om het huwelijk al te laten plaatsvinden in het land van herkomst en de bruid, op minderjarige leeftijd, via andere kanalen naar België te laten komen. Als er dan problemen opduiken zodra ze in het land is, heeft ze echter nauwelijks rechten.

We zien heel veel vrouwen die op de een of andere manier, die beseffen dat het niet goed gaat. Die willen stappen zetten maar die zijn eigenlijk onbestaande. (...) Dat zijn dan vrouwen die vaak een paspoort hebben van het land van herkomst, dat dan ook vaak vervallen is, waar dat alleen de voornaam opstaat. Die zijn niet meer dan dat. Die kunnen niets ondernemen, die zijn hier eigenlijk nooit aangekomen.

Rondetafel Gent

De schoonfamilie hoopt erop dat hun schoondochter haar verblijfsvergunning zal krijgen zodra ze een kind heeft.

Dat heeft alles te maken met de leeftijd. Als ze van Turkije komen moeten ze de leeftijd van 21 hebben. Maar als ze dat niet hebben, wat doen ze? Ze brengen ze binnen illegaal, via de een of ander paspoort van een nichtje ofzo. Tot ze bevallen. En als ze bevallen zijn is er een speciaal statuut, dan kunnen ze dat statuut aanvragen en na een jaar zijn ze geregulariseerd via hun kind.

Rondetafel Gent

“De schoonfamilie hoopt erop dat hun schoondochter haar verblijfsvergunning zal krijgen zodra ze een kind heeft.”

Somalië

Van de vrouwen uit de Somalische gemeenschap wordt aangegeven dat buiten dat het om een recentere gemeenschap gaat, de problemen van de vrouwen in grote lijnen gelijklopend zijn. Met dat verschil dat ze minder te kampen hebben met een sociale druk van de gemeenschap zoals de Turkse nieuwkomers.

Omdat ze van islamitische huize zijn, kunnen de mannen in de lokale Turkse en Marokkaanse moskeeën terecht voor het gebed, maar de vrouwen blijken nauwelijks aansluiting te vinden bij de bestaande (islamitische) verenigingen. Moskeeën mogen dan de mannen bereiken en sommige vrouwen die er gaan bidden, als hulpkanaal blijven ze ruim onvoldoende.

Dit maakt de Somalische vrouwen tot een kwetsbare groep die nauwelijks bereikt wordt en ook niet over de vaardigheden en netwerken beschikt om zelf stappen te ondernemen.

Vrouwen zonder wettig verblijf

• Marokko

De groep vrouwen zonder wettig verblijf afkomstig van buiten de EU is heel divers. Het gaat om vrouwen uit voornamelijk Zwart-Afrika, maar evenzeer vrouwen uit Marokko, die via andere kanalen dan gezinsmigratie in België terecht komen. Doorgaans gaat het om individuele migratie uit steden in Marokko, die niet kunnen terugvallen op het netwerk van de Marokkaanse gemeenschap, omdat ze er niemand kennen of omdat ze er niet meer welkom zijn.

Wij krijgen heel veel vragen van vrouwen die in een situatie zitten, die nog niet geregulariseerd zijn. Die ook gekomen zijn via via en hun situatie is niet in orde geraakt.

Ze zijn niet gehuwd of zijn gescheiden. Oudere vrouwen die dan terug een nieuw huwelijk willen aangaan. Of ze zijn mee gekomen als meisje, als nichtje. Sommigen komen dus wel met hun familie mee, en daar verwachten die dan veel van maar die familie laat die hier dan in de steek.

(...)

Er is ook een tendens de laatste twintig jaar, veel Marokkaanse vrouwen uit grootsteden, Casablanca enzo, die met een Vlaamse man trouwen. Soms kan dat zijn dat de vrouw hier terecht komt en dan was het toch niet de verwachting en dan...

Eén van de belangrijkste dingen van die groep is dat die mensen zeer geïsoleerd zijn. Die komen hier toe uit Casablanca met iemand die ze niet kenden in principe en die vinden hier weinig aansluiting. Ook omdat die groep niet goed gezien wordt bij de Maghrebijnen omdat, die specifieke vrouwen hebben al een bedenkelijke reputatie want die hangen daar in die cafés rond.

Rondetafel Gent

• Ghana

Gelijkaardig is het gesteld met een groeiende groep jonge vrouwen uit Ghana die via huwelijksmigratie in België komen. Ook zij kunnen niet op een gemeenschap terugvallen. Opmerkelijk is dat vele van deze huwelijken stranden waardoor de vrouw met de kinderen achterblijft, echter zonder een verblijfsvergunning te hebben, gezien haar verblijf gekoppeld was aan die van haar echtgenoot. Het is ook deze groep vrouwen die dak- en thuisloos wordt.

Er is een groeiende groep Ghanese vrouwen die slachtoffer zijn (...)

Zij huwen met een Ghanese man met Belgische nationaliteit, dat zijn diezelfde mannen die het kindergeld en het kraamgeld innen en met de noorderzon verdwijnen, en de vrouwen zijn eigenlijk compleet statuutloos, en bijna allemaal thuisloos.

“Veel van deze huwelijken stranden waardoor de vrouw met de kinderen achterblijft, echter zonder een verblijfsvergunning te hebben, gezien haar verblijf gekoppeld was aan die van haar echtgenoot.”

“Somalische vrouwen vormen een kwetsbare groep die nauwelijks bereikt wordt en ook niet over de vaardigheden en netwerken beschikt om zelf stappen te ondernemen.”

Dat zijn bijna allemaal vrouwen die slapen in de gang van iemand anders tot dat dat gezin ontploft omdat dat gezin ook klein wonen.

(...)

Dat is een dakloze groep en je krijgt ze bijna niet geregulariseerd. Omdat je de man nodig hebt voor dat kind om die vrouwen te kunnen regulariseren.

Rondetafel Gent

De uitzichtloze situatie van deze vrouwen, met kinderen, zonder verblijfsvergunning en vooruitzichten, zonder taalkennis en netwerk, maakt hen bijzonder kwetsbaar waardoor hen als optie enkel nog de prostitutie overblijft. Hulpverleners maken gewag van een heus 'systeem' waarvan deze vrouwen het slachtoffer zijn, met linken met de prostitutie.

Een deel daarvan belandt dan in de prostitutie. Het is niet dat ze al in prostitutie zaten. (...) Dat zijn vrouwen die een heel klein beetje Engels spreken, met moeite, en vaak jong zijn, niet piepjong maar twintigers.

En die echt alleen zijn op de wereld. Zij kennen elkaar.

Ze leren elkaar kennen.

Ze worden gedropt, ze worden in dat systeem geplaatst, ze worden daarvoor gebruikt en dan zijn ze totall loss met één of twee kinderen.

Vaak zijn ze ook zwanger van een tweede of een derde waardoor dat als sekswerker gaan werken ook geen optie is op dat moment.

Rondetafel Gent

• Congo

Hoewel de Congoese kerken nieuwkomers opvangen, zoals we verder in het rapport nog zullen zien, functioneren deze Evangelische kerken toch ook vooral via de mannen. Zodra er problemen opduiken binnen het gezin kan de vrouw minder terugvallen op opvang binnen de kerkgemeenschap, zo bleek uit de rondetafel in Gent. Niettemin werden niet opvang en een gemeenschap om

op terug te vallen als het meest problematische ervaren. Het is vooral de regularisatie- of asielpprocedure die jaren kan aanslepen die mensen 'blokkeert'.

De vrouw in onderstaand citaat bijvoorbeeld, een moeder met drie kinderen waarvan één op leeftijd om hogere studies aan te vatten, wacht al vier jaar op papieren. In de tussentijd kan ze geen stappen ondernemen en moet ze terugvallen op hulp van anderen. Haar grootste zorg is dan ook het verkrijgen van verblijfsdocumenten.

Mais toute est bloqué. Aller à l'école, bloquée. Travail, bloqué. Partout, tout est bloqué sans papiers. On fait le mieux. On apprend le néerlandais, on fait les activités, parce que si on reste à la maison, ça devient pire. Depuis 2012 je suis là. Je fais mon mieux. J'apprends le néerlandais, je viens aux organisations pour apprendre plus le néerlandais. Mais tous les cas sont misérables disons, c'est difficile. Tout est bloqué. Tu ne peux rien faire. Aller voir les organisations, toujours ce sont les mêmes choses qu'on raconte. Les papiers. Et si vous avez les papiers on peut déjà avancer pour autres choses. Mais sans papiers tout est bloqué.

Rondetafel Antwerpen

• Guinee Conakry

Opvallend is ook de aanwezigheid van individuele, nog jonge, vrouwen uit Guinee Conakry, die niet op een gemeenschap kunnen terug vallen. Het gaat om jonge vrouwen, met of zonder kinderen, onduidelijk via welke migratiekanalen ze hier geraakt zijn; ze duiken op aan de voedselbedeling, in basiswerkingen, en kunnen ook geen stap vooruitzetten omwille van het ontbreken van een verblijfsvergunning. Ze vallen terug op kennissen om te overnachten en voor de dagelijkse kosten, van eten tot de luiers van de jonge kinderen.

“Opvallend is ook de aanwezigheid van individuele, nog jonge, vrouwen uit Guinee Conakry. Ze vallen terug op kennissen om te overnachten en voor de dagelijkse kosten, van eten tot de luiers van de jonge kinderen.”

Vervolgmigratie uit het Midden-Oosten

Een groeiende groep vrouwen die het moeilijk heeft zijn de vrouwen die alleen vluchtten uit Syrië of Irak nadat hun man overleed. Zij krijgen doorgaans een verblijfsvergunning. Daarnaast dragen ze ook verantwoordelijkheid voor hun ouders of schoonouders, die eveneens hun land ontvluchtten.

We zien nu een groep vrouwen uit het Midden-Oosten die vervolgmigratie kennen van de ouders bijvoorbeeld, bij Syriërs, bij Jordaniërs, waar dat de dossiers van de ouders niet goedgekeurd worden en er zijn een aantal die het niet rooien en die illegale ouders, schoonouders hebben en gaan op armoedevlak met zijn allen de dieperik in.

(...)

En dat zijn vaak vrouwen alleen met kinderen waarvan de schoonmoeder of moeder nakomt omdat de man vaak al gesneuveld is. Dus ze zijn gevlucht, alleenstaand. Dat is ook een heel precare vrouwelijke armoede. En dat is een groeiende groep.

Rondetafel Gent

Deze vrouwen staan zowel in voor de zorg voor de kinderen als voor de (schoon)ouders. Daardoor kunnen ze geen stappen ondernemen om Nederlands te leren, een opleiding te volgen of een job te zoeken.

We hebben een werkproject met de VDAB, waar we ze proberen in te krijgen en die halen dat nooit want zij moeten zorgen voor de generatie onder zich, boven zich.

Rondetafel Gent

Bovendien omdat gezinshereniging van 'antecedenten' zoals het genoemd wordt steeds moeilijker is, komen de (schoon)ouders illegaal het land in waardoor al de kosten ook op de schouders van deze vrouwen komt.

Dat is een categorie, seniorenvrouwen uit het Midden-Oosten die gevlucht zijn omwille van de oorlogssituatie daar, waarvan de erkende vluchtelingen net voor deze periode erkend zijn maar waarvan de ascendenten niet erkend zijn.

Rondetafel Gent

Huwelijksmigratie uit de Filipijnen

Een groep vrouwen die inmiddels beter gekend is maar zich niettemin in een precare situatie bevindt, zijn vrouwen uit de Filipijnen die huwden met een Belgische man maar na de scheiding in moeilijkheden komen.

Filipijnse vrouwen die trouwen met een Belgische man, die dan naar hier komen zonder dat ze hier iemand kennen. Ze weten gewoon niet wat hen hier te wachten staat en in een keer moeten ze hier integreren hetgeen voor hen heel moeilijk is.

Wat ik ook hoor van die vrouwen is dat ze ongelukkig zijn en dat ze heel vaak onderdrukt worden door hun partner, dat ze niet naar taalcursussen mogen gaan, dat ze niet mogen werken, dat ze zelf geen zakgeld hebben.

Rondetafel Gent

Veel van deze vrouwen vinden elkaar terug via verenigingen waar ze elkaar bijstaan zowel financieel als emotioneel. Zowel tijdens gesprekken in Brussel, Gent als Aalst kwam het belang van verenigingen van Filipijnse vrouwen aan bod.

Eén van de verenigingen heeft een soort van noodhulpfonds opgericht waar de vrouwen dan stiekem maandelijks 50€ geven aan de vereniging en dat wordt in een pot samen gehouden en telkens als iemand hulp nodig heeft lenen ze dat dan.

“Wat ik ook hoor van die vrouwen is dat ze ongelukkig zijn en dat ze heel vaak onderdrukt worden door hun partner, dat ze niet naar taalcursussen mogen gaan, dat ze niet mogen werken, dat ze zelfs geen zakgeld hebben.”

Wat voor hulp hebben zij dan nodig?

Er zijn mensen die nog familie hebben in de Filippijnen en die daar dringend geld nodig hebben of er is iemand ziek, of ze hebben nog een kind in de Filippijnen die hulp nodig heeft.

Voor dat soort zaken gebruiken ze dat geld. Ze lenen dat eigenlijk. Er is daar geen interest op en ook geen termijn op. En als ze terug geld hebben geven ze het terug aan de vereniging. Dus op die manier proberen ze dat wel op te vangen onder elkaar, zonder dat de partners dat echt weten want die zijn nogal streng.

Rondetafel Gent

Roma

Een heel specifieke groep tenslotte vormen de Roma-vrouwen, die omwille van hun leefsituatie, profiel en vaardigheden nauwelijks toegang vinden tot de hulp- en dienstverlening.

De vrouwen van de Roma zijn analfabeet, niet opgeleid om te werken, zijn heel jong getrouwd, en hebben zeer snel kinderen. Meestal trouwen ze rond de zestien, zeventien. Zij passen het minst van al in het systeem. Voor hen is het aller moeilijkst om toegang tot het systeem te krijgen.

Rondetafel Gent

2.2. VROUWEN UIT GEVESTIGDE MIGRANTENGEMEENSCHAPPEN

Vrouwelijke senioren: vogels voor de kat

Binnen de gevestigde migrantengemeenschappen zien we armoede opduiken bij de vrouwen van de 1ste

generatie, die nu oud en hulpbehoevend worden. Dat ze het niet meer kunnen bolwerken heeft te maken met de hoge medische zorgen, het alleen komen te staan na het overlijden van hun partner of nog het feit dat ze geen rechten opgebouwd hebben omdat ze steeds thuis gewerkt hebben.

Omdat deze vrouwen instonden voor het huishoudelijk werk en de zorg opnamen voor partner, kinderen en andere familieleden, waren ze voor het leven buitenshuis quasi volledig afhankelijk van hun kinderen of partner.

We waren een keer over bankkaarten bezig, en als ik u zeg dat er vrouwen zijn die geen geld uit de muur kunnen halen en dat zijn vrouwen die kinderen en kleinkinderen hebben. Is dat dan luiigheid want mijn moeder, ik neem haar als voorbeeld, ze had tien kinderen, ze kon altijd rekenen op haar acht dochters, haar twee jongens en haar man.

Die vertrouwen hun man. Die staan achter hun man, eten, drinken, alles wordt voor hen gedaan zolang ze maar voor de kinderen zorgt.

Rondetafel Beringen

In tegenstelling tot wat gedacht werd dat de kinderen binnen deze gemeenschappen de zorg voor de ouderen op zich zouden nemen, begint ook dat te tanen. Doordat de kinderen zelf nauwelijks het hoofd boven water kunnen houden, doordat ze te ver of onaangepast wonen of om welke reden dan ook het niet zitten om hun moeder in huis te nemen. Anderzijds willen deze oudere vrouwen hun kinderen niet tot last zijn, waardoor ze alleen achter blijven zonder gewapend te zijn voor een leven alleen. Ze kennen weinig Nederlands en zijn niet thuis in de administratieve formaliteiten die het beroep doen op hulp- en dienstverlening met zich meebrengt.

“In tegenstelling tot wat gedacht werd dat de kinderen binnen deze gemeenschappen de zorg voor de ouderen op zich zouden nemen, begint ook dat te tanen.”

“Een heel specifieke groep vormen de Roma-vrouwen, die omwille van hun leefsituatie, profiel en vaardigheden nauwelijks toegang vinden tot de hulp- en dienstverlening.”

En de kinderen? De kinderen komen letterlijk zeggen, ik wil die zorg niet opnemen of ik kan ze niet opnemen.
(...)

Ik heb nu een situatie dat er een ouder koppel op straat staat, echt op straat. Zoon heeft gezegd, daar is de deur, daag. En de schoonzoon zegt, dat is goed voor efkes, maar dat hoeft geen maanden te duren.
(...)

Dus die mensen, dat is nu een koppel, maar dat gebeurt ook heel veel met vrouwen, voilà, we hebben geen goesting meer, het wordt een beetje te zwaar en voilà, daar is de deur, trekt uw plan.

Rondetafel Gent

Latere generaties

Inmiddels duiken ook de tweede en derde generaties op in de armoedestatistieken. Het gaat dan om kinderen of kleinkinderen van de eerste gastarbeiders die in de jaren zestig migreerden.

Dit zijn de groepen als men het heeft over 'allochtonen', met dat verschil dat het in het publiek debat en media meestal gaat over de jongens. Hoewel meisjes en vrouwen minder in de kijker komen, uitgezonderd als het over de hoofddoek gaat, of als moeder, is het daarom niet dat ze het beter stellen.

Verder in het rapport zien we dat zij, ondanks geboren of getogen te zijn in België, er ook niet in slagen om sociaal mobiel te worden. Sterker nog, velen krijgen het moeilijker dan hun ouders doordat ze geen werk vinden omwille van een onaangepaste arbeidsmarkt, slechte scholing en discriminatie. De combinatie arbeid en gezin is voor hen quasi onmogelijk gezien de slecht betaalde banen met flexibele uren niet volstaan om kinderopvang te betalen.

Objectief gezien beschikken deze vrouwen wel over de 'juiste papieren', in de zin dat ze doorgaans de Belgische

nationaliteit hebben, de taal spreken en hun weg min of meer vinden. Niettemin bevinden ze zich in hun dagelijks leven in vergelijkbare situaties van armoede als nieuwkomers. Het is echter meer verborgen en minder aanwijsbaar waarom het misgaat.

Door hun onzichtbaarheid, ze zitten thuis met de kinderen, is dit ook een groep die onvoldoende bereikt wordt. Gedeeltelijk omdat men niet in de eerste plaats aan hen denkt als men het over armoede heeft maar ook omdat hun problemen niet zozeer in socio-economische termen benoemd worden als zijnde 'arm' maar veeleer geculturaliseerd wordt. Oorzaken van hun achterstand worden gezocht in cultuur of religie, in plaats van in allerlei uitsluitingsmechanismen. Culturalisering treedt hier op als collectief schuldmodel en voegt zich bij het individueel schuldmodel waar mensen in armoede zich altijd al tegen hebben moeten verzetten.

“Latere generaties krijgen het moeilijker dan hun ouders doordat ze geen werk vinden omwille van een onaangepaste arbeidsmarkt, slechte scholing en discriminatie.”

HOOFDSTUK 3

WONEN

Naast het verblijfsstatuut springt het vinden van een gepaste woning eruit als een van de meest prangende zaken.

Dat komt overeen met de literatuur¹ en andere bevindingen waar huurders als risicogroep genoemd worden om in armoede terecht te komen (naast eenoudergezinnen, gezinnen zonder geregeld inkomen uit arbeid, zieke en oudere mensen en mensen met een migratieachtergrond).

Tegelijkertijd betekent het bezitten van een woning ook geen garantie om niet in de armoede terecht te komen.

Uit de rondetafels blijken de volgende centrale bevindingen:

- de onbetaalbaarheid van woningen én de discriminatie op de privéhuusvestingsmarkt;
- de lange wachtlijsten voor sociale woningen die kunnen oplopen tot tien jaar;
- de ontoereikendheid van de huurpremies.

We gaan tenslotte kort in op het meer recent fenomeen van dak-en thuisloosheid bij vrouwen (met kinderen) en de situatie van mensen zonder wettig verblijf.

3.1. PRIVÉ HUISVESTINGSMARKT

Nauwelijks nog betaalbare woningen

Met slechts 6% van het totale woningaanbod in de sociale sector en meer dan 120.000 gezinnen op de wachtlijst in Vlaanderen² zijn huurders vooral aangewezen op de privéhuusvestingsmarkt. Een geschikte woonst vinden is om tal van redenen een heuse calvarietocht. De grote vraag waardoor de prijzen de pan uit swingen maakt dat steeds meer mensen in armoede tot meer dan 1/3de van hun inkomen aan wonen moeten besteden. En steeds meer zelfs tot de helft van hun inkomen.

Er wordt altijd gezegd, ze moeten zoeken naar een betaalbare woning, maar betaalbare woningen zijn er niet. Minimale huur is 500€, en dan heb je heel goed gevonden. Gemiddeld is het 600€, 650€.

(...)

Dus als mensen gaan huren dan moeten ze nemen wat ze krijgen en vaak zijn dat dan ook nog heel slechte woningen. Heel slecht geïsoleerd enz. Wat zijn weerslag heeft op hoog elektriciteitsverbruik. Waardoor je leefloon of dop alleen maar gaat naar huur en betalen van verwarming. Het is een vicieuze cirkel.

Rondetafel Genk

Het Groot Woononderzoek 2013 bevestigt onze vaststellingen. Terwijl 52% van de private huurders meer dan 30% van hun inkomen aan huur besteden, stijgt het aantal dat meer dan 30% aan de huur moet besteden bij de onderste 20% inkomens tot 78%.

Rekening houdende met de gemiddelde huurprijzen in Vlaanderen en de hoogte van het leefloon (850,39 € per maand als alleenstaande en 1.133,85 € als gezinshoofd), is de rekening al snel gemaakt over wat er overblijft om de maand rond te komen.

Ook in Oostende werd gewezen op de hoge prijzen op de privéhuusvestingsmarkt en de lange wachttijden voor sociale woningen. Een van de deelnemers, die actief is een zelforganisatie voor vrouwen uit het Midden-Oosten, kwam zelf met een oplossing voor het woningtekort. Ze had tijdens haar werk als poetsvrouw gemerkt dat er heel veel alleenstaande oudere vrouwen in een groot huis wonen die ze niet meer kunnen onderhouden waardoor ze het nog slechts gedeeltelijk bewonen. Haar voorstel bestond uit een soort kangoeroe-wonen waarbij een gezin op die manier goedkoper zou huren en de eigenares op haar beurt de zorg en sociale contact in ruil zou krijgen van het inwonende gezin. Daarnaast proberen verhuurders meer en meer voorwaarden op te leggen aan hun huurders waardoor mensen in armoede

“Met slechts 6% van de woningen in de sociale sector en meer dan 120.000 gezinnen op de wachtlijst, zijn huurders vooral aangewezen op de privéhuusvestingsmarkt.”

nauwelijks nog in aanmerking komen. Een huurwaarborg van drie maanden, niet via een garantie van het OCMW, bewijs van loonfiches van afgelopen zes maanden, geen mensen met een uitkering of vervangingsinkomen, enzovoort.

Nieuw zijn deze vaststellingen niet. Het Vlaams Huurdersplatform en andere organisaties zoals het Netwerk tegen Armoede wijzen al jaren op deze drempels³.

Discriminatie

Bij mensen met een migratieachtergrond komt hier bovenop dat hun naam, accent of uiterlijk maakt dat ze geregeld op een muur stuiten en te horen krijgen dat de woonst reeds verhuurd is. Bij al de rondetafels kwam racisme en discriminatie bij het zoeken van een woning uitgebreid aan bod. Overal werden voorbeelden aangehaald over de talloze keren dat zodra ze telefonisch informeren en uit hun uitspraak of naam blijkt dat ze nieuw in het land zijn, de woning toevalligerwijs al verhuurd is. Zelfs als ze de drempel van het telefonisch contact overwinnen en de woning in kwestie mogen bezoeken, is er nog geen enkele garantie en krijgen ze opnieuw te horen dat de ‘woning net weg is’.

Dat is niet alleen het geval in grote steden maar ook in een superdiverse stad als Genk met een langere migratie-geschiedenis, zoals uit de rondetafel bleek.

“Mensen met een migratieachtergrond stuiten op een muur door hun naam, accent of uiterlijk of krijgen te horen dat de woonst reeds verhuurd is.”

Ook hier is veel discriminatie. Heel veel. Wie wordt gediscrimineerd? Allochtonen sowieso. Turken en Marokkanen. Ofwel worden de voorwaarden zo hoog gesteld, drie maanden waarborg, bewijs van goed gedrag en zeden, inkomenbewijs, vast contract hebben, enz. enz. En dat hebben de meeste mensen niet waardoor ze elders op zoek moeten gaan.

Rondetafel Genk

Daarnaast blijkt uit de Vlaamse Migratie-en Integratiemonitor dat de discriminatie op de huurmarkt hoger ligt op het platteland dan in de steden⁴.

Onrustwekkend is dat dezelfde lakse houding naar discriminatie ook toeneemt bij immobiliënkantoren, weliswaar op vraag van de eigenaars. Zo blijkt uit cijfers van het Interfederaal Gelijkekansencentrum (Unia) dat 42% van de kantoren ingaat op het verzoek van verhuurders om ‘vreemdelingen’ te weigeren⁵. Slechts een kleine groep makelaars (14%) weigert uitdrukkelijk om op discriminatieverzoeken in te gaan wanneer het gaat om mensen met een migratieachtergrond.

Diverse middenveldorganisaties zoals het Vlaams Huurdersplatform, het Netwerk tegen Armoede en Decenniumdoelen 2017, ijveren sinds jaar en dag voor meer sociale woningen, uitbreiding van de huursubsidie en regulering van de huurprijzen (bv. via geconventioneerde huurprijzen)⁶.

De getuigenis van Veerle Beernaert, als opbouwwerker bij Huurzoeker in Antwerpen, is veelzeggend voor de situatie van mensen aan de onderkant op zoek naar een woning⁷.

Door enkele maanden aan het project Huurzoeker mee te doen, kruipt de wanhoop van het zoeken en ook de discriminatie onder mijn vel. Ik kende de verhalen nochtans. Maar door zelf mee te zoeken en te bellen, komt het erg dichtbij. Het laat me niet los. Aan de telefoon stel ik mezelf voor met mijn erg Vlaams klinkende naam. Ik krijg een vriendelijk antwoord. Ik zeg de naam van wie een woning zoekt en de toon verandert. Verhuurders vragen welk inkomen mensen hebben. Immokantoren sturen een infofiche waarop het loon, het belangrijkste is. Een waarborg van het OCMW schrikt eigenaars af. Met een leefloon is het nog moeilijker.

“Zo blijkt dat 42% van de immobiliënkantoren ingaat op het verzoek van verhuurders om ‘vreemdelingen’ te weigeren.”

En zelfs als kan aangetoond worden dat mensen genoeg middelen hebben om de huur te betalen, schrikt een vreemde naam af.

Er zijn te weinig huurwoningen. De krapte op de huurmarkt werkt het verhuren van slechte appartementen en discriminatie in de hand. Als er voor elke woning direct 10 kandidaten klaar staan, is het niet verwonderlijk dat een eigenaar-verhuurder de kandidaat neemt met het hoogste inkomen en de meest vertrouwd klinkende naam.

3.2. HUURPREMIE

Hoewel de huursubsidie een maatregel is die de meerderheid van de deelnemers aan de rondetafels kennen, wijzen ze quasi allen op de ontoereikendheid ervan. Zowel tijdens de rondetafel in een grote stad als Gent als in het kleinere Genk geven ze aan dat het niet zo vanzelfsprekend is om er beroep op te doen.

Het verlenen van een huursubsidie is verbonden aan veel voorwaarden. Je komt ervoor in aanmerking na een wachtperiode van vier jaar, de woning mag niet te groot zijn, de woning die je verlaat moet kleiner zijn, de huurprijs moet passen, de woning moet geschikt zijn om, voorleggen van een bewijs van goed gedrag en zeden.

Rondetafel Genk

(...) Als je vier jaar ingeschreven bent, mag je op de privé huurmarkt iets gaan huren en je krijgt huursubsidie. (...) Maar als huur te hoog is... ik ken iemand die 800€ huur betaalt en dan kom je niet in aanmerking. Er zijn daar heel veel voorwaarden aan gekoppeld. Dus dat is ook niet altijd een oplossing.

Rondetafel Gent

Het verlenen van huursubsidie voor mensen met een leefloon om een geschikte woonst te vinden op de private huisvestingsmarkt is een maatregel die veel van onze buurlanden toepassen. Als we het op Europees niveau bekijken bengelt Vlaanderen op het einde qua begunstigden die er beroep op kunnen doen met 2,1% ten opzichte van bijvoorbeeld Frankrijk met 53,3%, Finland (52,7%) of Nederland (34%)⁸. Het plaatje wordt helemaal negatief gezien Vlaanderen ook nog eens heel laag scoort inzake sociale woningen. Het komt er op neer dat veel mensen in een armoedesituatie zich op de privéhuusvestingsmarkt moeten begeven zonder enige mate van ondersteuning, en met zodanige prijzen dat ze meer dan 30% van hun inkomen aan huisvesting moeten besteden, los nog van de hoge energiekosten van die woningen en appartementen in doorgaans lamentabele toestand.

3.3. SOCIALE HUISVESTING

In alle locaties wijzen de deelnemers op de lange wachtlijsten voor een sociale woning. Het gemiddelde is tussen vijf tot tien jaar. Gent spant hierbij de kroon met wachttijden tot tien jaar, volgens de deelnemers van de rondetafel. Dat heeft ook te maken met dat een deel van het huisvestingspark in renovatie is. De schepen van huisvesting Tom Balthazar zelf houdt het bij een gemiddelde wachttijd van zes jaar⁹.

Vijf of zes jaar kan administratief gezien niet zo lang lijken maar voor het dagdagelijks leven van een gezin of vrouw met een kroost in een veel te krappe woning is het elke dag overleven met alle gevolgen van dien, gaande van de stress bij volwassenen en kinderen, tot de schoolresultaten van de kinderen. Zo wijzen deelnemers er op dat die wachtperiode soms een heel deel van de schoolperiode van de kinderen behelst.

“Een wachttijd van vijf of zes jaar kan niet zo lang lijken maar voor het dagdagelijks leven van een gezin in een veel te krappe woning is het elke dag overleven.”

Hetzelfde geldt ook voor Aalst, waar recent een grote immigratie is vanuit het Brusselse, vooral bij mensen met een Congolese en Rwandese achtergrond, die de hoge huurprijzen in Brussel ontvluchten. De sociale woningen bieden ook daar geen voldoende antwoord op wegens veel te weinig en zoals de vrouwen van de Vierdewereldwerkgroep ook aangaven, “omdat de wachtlijsten enorm lang zijn”. Ze wezen er ook op dat de sociale woningen in zeer slechte staat zijn waardoor ze ook geen uitkomst bieden.

Uitbreiding van het aantal sociale woningen is het enige wat een structurele oplossing kan bieden voor het grote woningtekort. Het Minderhedenforum en Decenniumdoelen 2017 pleitten daarom ook in 2014 al voor een fundamenteel ander woonbeleid. Vertrekkende van de vaststelling dat 100.000 gezinnen op wachtlijsten staan stellen ze dat de voorziene 43.000 extra woningen tegen 2023, ruim onvoldoende is¹⁰.

Tegelijkertijd kan een sociaal beleid van voorrang soms ook een pervers effect hebben. Zoals de begrijpelijke maatregel om gezinnen met kinderen voorrang te geven waardoor vrouwen zonder kinderen niet aan bod komen.

Ik ben ingeschreven bij SVK, ik ben ingeschreven bij ..., maar omdat ik alleen ben en geen kinderen heb zit ik helemaal van achter. En daar komt mijn naam nog bij waardoor ik gediscrimineerd wordt.

Rondetafel Genk

3.4. EIGENAARS IN ARMOEDE

Om de moeilijkheden van de privéhuusvestingsmarkt het hoofd te bieden, geven veel mensen er de voorkeur aan om een huis te kopen. Hoewel ze eigenaar zijn brengt het echter niet onmiddellijk soelaas omdat de gekochte woningen doorgaans in een verouderde staat zijn met de nodige renovatie- en energiekosten van dien.

Tijdens de rondetafel in Antwerpen vertelt een vrouw die, samen met haar partner een eigendom bezit, haar verhaal.

Ik had een sociale woning en ik betaalde toen, in die tijd, 8000 frank. Ik had er nog maar een jaar gewoond in die sociale woning maar omdat mijn man werkte moesten we plots 15.000 frank betalen.

Omdat het huishouden enkel met het inkomen van de man moest rondkomen, was die huurprijs te hoog waarop ze besloten een huis te kopen. In plaats van ademruimte bracht de aankoop hen, nu vijftien jaar later, nog meer in financiële problemen.

Ik zat in die miserie, ik wist niet wat doen en heb dan besloten om een huis te kopen. Ah, ik dacht, ik ben baas in mijn eigen huis, gestopt met die miserie.

Een huis gekocht, wat blijkt nu na jaren: ik ben nog meer in de schulden.

Ik heb een huis gekocht waar dat veel kosten aan zijn. Elektriciteit en dan moet je nieuwe ramen en elk jaar is er iets mis aan mijn huis en ik kan nog minder aan mijn kinderen geven en moet meer in mijn huis investeren. Na vijftien jaar zit ik er nog altijd in, in de armoede.

Ik durf er niet over te praten.

Ik heb me in problemen gebracht door dat huis te kopen. Gij denkt wauw, ik ga een huis kopen, maar dat klopt niet. (...) Wat nu met die kosten van die woning. Ik zit ermee al vijftien jaar én schulden. Ik kan ze niet afbetalen. Ik heb in drie banken schulden gewoon om mijn huis te renoveren.

Rondetafel Antwerpen

Los van de renovatie- en herstellingswerken zijn het vooral de energiekosten van de verouderde en slecht geïsoleerde huizen die de mensen in armoede niet meer opgehoest krijgen. In Gent wees men op de preciaire situatie van vooral senioren.

“Uitbreiding van het aantal sociale woningen is het enige wat een structurele oplossing kan bieden voor het grote woningtekort.”

“Eigenaar-zijn brengt niet onmiddellijk soelaas omdat de gekochte woningen doorgaans in een verouderde staat zijn met alle renovatie- en energiekosten van dien.”

Maar vooral die eigenaars, senioren, zitten met heel hoge energiekosten die ze niet kunnen betalen.

Rondetafel Gent

3.5. MENSEN IN EEN PRECAIR STATUUT

Hoewel vrouwen in armoede zonder verblijfsdocumenten zijdelings aan bod kwamen hierboven willen we er toch iets langer bij stilstaan. Omdat de wettelijke positie van vrouwen doorgaans gekoppeld is aan die van hun partner of derden (schoonfamilie, familie, ...) komen ze geregeld alleen te staan. Dat betekent in hun geval dat ze de wettelijke basis voor hun verblijf in België verliezen en voortaan 'illegaal' zijn. Dat heeft ook gevolgen op de hulp-en dienstverlening waarop ze beroep kunnen doen, maar uiteraard ook op hun woonsituatie.

Noodgedwongen samenwonen

Velen moeten zich tevreden stellen met een plek die hen aangeboden wordt bij familie of vrienden, anderen doen beroep op hun gemeenschap of kerk. In alle gevallen blijft deze woonst uiteraard tijdelijk. Meestal door de spanningen die het met meerderen in een beperkte ruimte wonen met zich meebrengt moeten ze al snel opnieuw op zoek naar een andere verblijfplaats.

Sommige vrouwen gaan inwonen bij familie, vrienden en kennissen, andere delen een woning. Dat is echter problematisch als er in het pand meerdere mensen wonen, bijvoorbeeld als een huisbaas drie verdiepingen verhuurt en dat op één en hetzelfde adres. Als iemand van de andere huurders werkt, ook al heeft die geen relatie met de vrouw in kwestie, gaan veel rechten aan haar voorbij omdat ze officieel samenwonend is en als één gezin beschouwd wordt.

Als je mensen hebt die beroep zouden kunnen doen op een klein beetje voordelen, bijvoorbeeld een alleenstaande mama op verhoogde kinderbijslag, omdat ze alleenstaand is, maar als er nog iemand woont in dat huis, die eigenlijk niets met die vrouw te maken heeft, is ze al haar voordelen kwijt.

Rondetafel Gent

De deelnemers aan de rondetafel in Gent pleiten er dan ook voor om naar de feitelijke leefsituatie van de vrouw in kwestie te kijken, ongeacht waar ze woont. Daarnaast pleiten ze voor individuele rechtenverlening, die niet gekoppeld is aan anderen zoals de partner.

Crisis- en noodopvang

Dat vind ik qua vrouwen één van de ergste dingen die er is. Als ge door uw man afgeslagen wordt en ge zijt niet OCMW-gerechtigd, dan kan je niet naar een vrouwenvluchthuis.

Rondetafel Gent

De deelnemers wijzen op nog een ander gevolg van het 'niet in orde zijn met je papieren'. Zelfs in crisissituaties blijkt dat het quasi onmogelijk is om onderdak te vinden omdat er geen wettelijk kader voorhanden is.

Er is in Vlaanderen wel veel crisisopvang, zowel voor gezinnen als voor vrouwen, maar iemand moet de rekening daarvan betalen en mensen die in preciaire statuten zitten en die geen rekening hebben en die geen recht op leefloon, die kunnen geen gebruik maken van de crisisopvang.

Rondetafel Gent

“Deelnemers aan de rondetafels pleiten voor individuele rechten-verlening voor de vrouwen, die niet gekoppeld is aan anderen zoals de partner.”

Tegelijkertijd ziet men ook een zekere bereidheid van de individuele hulpverleners om oogluikend een nachtje toe te laten, zelfs als de vrouw niet over de juiste papieren beschikt.

Ik ken een vrouw die van Nederland naar hier verhuist is, gescheiden is, ze is weggelopen van haar man. Zij is naar De Schelp geweest en ze mocht toch één nacht blijven zonder dossier bij het OCMW.

Rondetafel Gent

Blijft dat het systeem van de nacht- op noodopvang niet aangewezen is voor vrouwen met kinderen. Zo kunnen ze tijdens de winter, als de opvang onbeperkt is, ook maar pas binnen in de opvang om 21 uur. *“Welke vrouw met kinderen gaat tot negen uur op straat gaan dolen?”* vraagt één van de deelnemers zich dan ook terecht af.

Nog een ander wijst op het prijskaartje van de opvang, dat hoewel laag is, voor een moeder met kinderen zonder enige inkomsten, hoe laag ook, nog steeds onbetaalbaar blijft.

En dan nog...

Als je geen geld hebt, als je wilt zeker zijn van uw plaats, dan kost dat vijf euro per dag. Je moet twintig euro per week betalen voor een persoon. Maar als je een vrouw bent met twee of drie kinderen, wat ga je doen? Waar ga je slapen?

Rondetafel Gent

“Het systeem van de nacht- op noodopvang is niet aangewezen voor vrouwen met kinderen.”

HOOFDSTUK 4

ONDERWIJS, TEWERKSTELLING EN... TAAL

4.1. NAUWELIJKS EEN BAAN

In het bezit zijn van een diploma en een redelijk betaalde job hebben, zijn dé manieren om uit de armoede te geraken. Zo weten we uit de jarenlange ervaring van armoedewerkingen en de literatuur.

Hoe is het dan gesteld met de onderwijspositie en tewerkstelling van vrouwen met een migratieachtergrond? Teleurstellend, of beter alarmerend, zo blijkt.

Uit de Belgische Socio-Economische Monitoring 2013 blijkt dat ongeveer 70% van de Vlaamse vrouwen werkt, terwijl dit percentage zakt tot rond de 30% voor vrouwen met een Turkse en/of Marokkaanse achtergrond. Met andere woorden, slechts 1 op 3 van deze vrouwen zijn actief op de arbeidsmarkt.

De cijfers van de Socio-Economische monitoring 2015 geven een zelfde trend weer. Terwijl 75,1% van de Belgische vrouwen actief is, ligt dit lager voor alle vrouwen van niet-Belgische origine. Zo is slechts 45,3% van de vrouwen van Maghrebijnse origine actief, 55,9 van de vrouwen uit Centraal-en Zuid Amerika. Voor vrouwen uit het Nabije/Midden-Oosten daalt het verder tot 33,8%.¹

Armoede is sterk verbonden met de positie van deze vrouwen op de arbeidsmarkt. Dat heeft met een heel kluwen van oorzaken te maken, gaande van structurele mechanismen die de toegang tot de arbeidsmarkt beperken en de aard van de Belgische arbeidsmarkt waar er steeds minder jobs zijn in de industriële sector voor laaggeschoolden. Maar ook de thuissituatie en andere meer subtiele mechanismen verhinderen de evenredige deelname van vrouwen.

De tewerkstellingspositie kan en mag niet los gezien worden van de rolverdeling in het gezin en wat men de 'sociale en genderverdeling van het beroepsmatige en

huishoudelijk werk' noemt. Hierbij wordt het beroepsmatige doorgaans en in meerdere mate opgenomen door de man, terwijl de vrouw zich grotendeels ontfertmt over het huishouden en de zorgtaken.

Deze gendergap zien we ook terug bij vrouwen met een migratieachtergrond. In heel veel gevallen zelfs in versterkte vorm waarbij vanuit traditionele culturele opvattingen vooral een rol is weggelegd in het huishouden voor de vrouwen.

Als we kijken naar de profielen van deze vrouwen in relatie tot de arbeidsmarkt zien we bepaalde constanten terugkomen. Hierbij moeten we wel, net als bij het verblijfsstatuut, het onderscheid maken tussen gevestigde migrantenvrouwen enerzijds en de nieuwkomers anderzijds.

Bij de gevestigde groepen speelt generatie een belangrijke rol. De eerste generatie vrouwen, die in de jaren zestig hun echtgenoot vervoegden met de kinderen enerzijds en de tweede en derde generatie, hier geboren en/of opgegroeid anderzijds.

Deze laatste groep (jongere) vrouwen zijn over de ganse lijn laaggeschoold en werken ofwel thuis of hopen van de ene slecht betaalde baan naar de andere, in combinatie met de moeilijke, of beter quasi onmogelijke evenwichtsoefening dat dat betekent voor de opvang en zorg van de kinderen en het huishouden.

Dit is ook een veel voorkomend profiel bij de nieuwkomersvrouwen, met dat verschil dat er tussen hen ook verschillende vrouwen zijn die wel een diploma hebben of hogergeschoold zijn, met elders behaalde diploma's zoals die van dokter, boekhouder of onderwijzer.

Tot slot moeten we ook oog hebben voor de situatie van de eerste generatie vrouwen die vooral in het kader van gezinshereniging naar België kwamen, maar nooit betaalde arbeid verrichtten omdat ze vooral hun partner en kinderen ondersteunden.

De barrières waarmee deze vrouwen geconfronteerd worden, lijken in eerste instantie verschillend maar als

“Slechts 1 op 3 vrouwen van Turkse of Marokkaanse huize zijn actief op de arbeidsmarkt.”

“De hier geboren en getogen jonge vrouwen zijn over de ganse lijn laaggeschoold en werken ofwel thuis of hopen van de ene slecht betaalde baan naar de andere, naast de opvang en zorg van de kinderen en het huishouden.”

we van dichtbij kijken, zien we ook veel gelijkenissen. Zowel voor de laaggeschoolde vrouwen, die als ze werken, vooral in de schoonmaak en zorgsector actief zijn, als voor de hogergeschoolden die hopen op een job in lijn met hun opleiding, vormt taal hét grootste obstakel.

Wat ook terugkomt is dat deze vrouwen voornamelijk met zorgarbeid bezig zijn en niet aan een betaalde job geraken ofwel omwille van onvoldoende scholing, onvoldoende taalkennis of onvoldoende opvangmogelijkheden voor (zieke) kinderen. In concreto werken de meeste vrouwen thuis, waar ze instaan voor het huishouden en de zorg voor partner en kinderen. Dit met of zonder (vervangings)inkomen afgewisseld met kortere periodes van buitenshuis werken en/of (bij)scholing en soms gecombineerd met vrijwilligerswerk. Ze bevinden zich met andere woorden in een sterk afhankelijke positie.

Niettemin mogen we hieruit niet besluiten dat deze vrouwen niet willen werken, zoals verkeerdelijk geconcludeerd werd toen de Monitoring van 2013 in de pers werd voorgesteld². Integendeel, uit alle rondetafels kwam de sterke wil naar voor om te werken. Om tal van redenen waarbij het financiële uiteraard het belangrijkste is, maar evenzeer om 'buiten te komen', of om het Nederlands te oefenen.

*Ik wil werken. Ik ben nu een jaar werkloos.
Het is heel moeilijk niet werken.*

*Elke dag, elke dag VDAB bellen, afspraken maken,
sommige plaatsen attest geven, daar zoeken, en daar,
ik kom naar school, ik volg Nederlands.*

*Ik moet altijd bellen, op een andere plaats,
ik ben nerveus. Ik heb liever dat ik werk, dan
ga je naar het werk om 8 uur en je komt terug
tegen 4u, 5 uur en dan ben je relax.*

Rondetafel Antwerpen

“Zowel voor de laaggeschoolde vrouwen als voor de hogergeschoolden vormt taal hét grootste obstakel.”

Ook uit de bevraging van ella vzw bij laaggeschoolde vrouwen met een migratieachtergrond in het kader van een onderzoek naar de effecten van het activeringsbeleid, blijkt dat de vrouwen die ze spraken staan te popelen om te gaan werken maar, “dat de randvoorwaarden ontbreken”³.

4.2. KRAPPE EN VERANDERENDE ARBEIDSMARKT

Specifieke jobs in specifieke sectoren

De jobs waarvoor de vrouwen in aanmerking komen zijn vooral in de schoonmaaksector, poetsen bij mensen thuis, fabriekswerk en opvang en zorg (van kinderen) en dan zijn we al snel rond.

Een andere piste waar de vrouwen ervaring mee hebben is het werken 'via het OCMW'. Ze doelen daarbij op de specifieke regelingen, die uitgewerkt zijn zoals artikel 60.

Ik wil gaan werken. Vroeger werkte ik voor het OCMW, één jaar. Dan zes maanden terug gaan zoeken, terug één jaar voor OCMW. Artikel 60 heb ik in 2012 gedaan en dan terug bij het OCMW nog een jaar gewerkt. Nu elke dag afspraken, bellen, als er een papier komt ben ik nerveus, wat is deze. Soms ga ik niet naar de afspraken. Dan stopt de vakbond met betalen. Soms als de brief komt begrijp ik het niet altijd en neem ik de brief mee naar iemand om te vragen wat het is.

Rondetafel Antwerpen

Bovendien blijkt dat als de vrouwen eenmaal werk hebben, dat onvoldoende is om uit de armoede te geraken. Het gaat om contracten van korte duur, deeltijdswork, interimarbeid en bovendien in slechte werkomstandigheden en lage lonen. Het inkomen is net

“De jobs waarvoor de vrouwen in aanmerking komen zijn vooral in de schoonmaaksector, poetsen bij mensen thuis, fabriekswerk en opvang en zorg (van kinderen).”

genoeg om het hoofd boven water te houden. Zo wijst het Vrouwen Overleg Komitee (VOK) erop dat 4% van de mannen en 7% van de vrouwen een inkomen heeft onder de armoedegrens terwijl ze voltijds werken⁴.

Daarom dat we altijd een andere weg nemen. Zwart werk of, interims, wat doen ze, ze geven je een job, bijvoorbeeld, die andere mensen niet aan kunnen, dan gaan ze u gemakkelijk aannemen maar als ge die job doet, gaat ge ook ziek vallen. En dan kunt ge niet verder. Ge krijgt nooit een vaste job. Het is altijd iemand die ziek is die ge moet vervangen of een weekopdracht, dagopdracht. Dan zeggen ze, ge zij keigoe, wilde ge terugkomen. Maar als ge zegt, waar is die vast contract? 'Ah, het is een inval wegens ziekte, of wegens...

Rondetafel Antwerpen

Deze deelneemster die lang op zoek is geweest naar een bediendenjob omdat ze in haar land van herkomst onderwijzeres was. Uiteindelijk is in een fabriek gaan werken omdat de contracten die ze aangeboden kreeg steeds deeltijds waren.

De laatste tijd was het heel moeilijk voor bedienden iets te vinden. Meestal wordt twintig uren voorgesteld. Maar met twintig uren, ja, deeltijds, ..., moeilijk. Mijn man had doggeld, ik had alleen recht op half dop. Dan hadden we gedurende maanden maar 800€ voor allemaal. Dat is niets. Daardoor moest ik ander soort werk gaan zoeken, om rekeningen, facturen te betalen.

Rondetafel Genk

“4% van de mannen en 7% van de vrouwen heeft een inkomen onder de armoedegrens terwijl ze voltijds werken (VOK).”

Alternatieve circuits

Eigen circuits

Om het hoofd te bieden aan de hoge taaleisen en discriminatie valt een deel van de vrouwen terug op de eigen netwerken. Vooral de Turkse gemeenschappen, die traditioneel sterk georganiseerd zijn, zowel in het verenigingsleven als in *ethnic marketing*, bieden op die manier een opvangnet. Zo poetsen steeds meer Turkse vrouwen via een Turkse firma terwijl ze quasi afwezig zijn in de overbevolkte dienstenchequebedrijven.

Kuisen is een optie voor de vrouwen die geen Nederlands verstaan. Voor zo lang dat ik weet gaan de vrouwen in Winterslag kuisen aan de universiteiten, via bedrijven. Dat zijn Turkse ondernemers meestal. Dienstencheques is voor de Turkse vrouwen, heel soms. In Sledderlo heeft de voorzitter van de moskee ook een poetsbedrijf. En dan heb je die andere Turks poetsbedrijf, die Q8xxx heeft. Er zijn veel Turkse bedrijven die Turkse mensen een dienst geven(...)

Rondetafel Genk

Heel wat vrouwen zoeken ook hun heil in de informele economie. Zwart werk of kleine huishoudelijke klusjes waarmee ze de eindjes aan elkaar proberen te knopen.

Ofwel doen ze börek⁵ ofwel doen ze brood, ofwel doen ze baklava. Je gaat bijvoorbeeld een feest doen en ge komt bij mij, ge bestelt bij mij baklava, en dan verdien ik daar een beetje aan, bijvoorbeeld dertig euro. Maar wij, Turkse migranten, wij weten dat we voor ons brood moeten werken. We gaan bij iemand poetsen, we gaan bij iemand iets doen. en zo verdienen wij ons geld voor ons brood.

Rondetafel Genk

“Heel wat vrouwen zoeken hun heil in de informele economie. Zwart werk of kleine huishoudelijke klusjes waarmee ze de eindjes aan elkaar proberen te knopen.”

Ook uit het onderzoek dat in 2008 gedaan werd naar oplossingsstrategieën van vrouwen van Turkse en Marokkaanse origine blijkt dat ze opteren voor extra inkomensverwerving naast uitgavenbeperking en spreiding van betalingen. Dat doen ze via informele arbeid (naai- en breiwerk, helpen in de keuken, poetsen en eten bereiden⁶.

We zien ook binnen de Bulgaarse gemeenschap dat vrouwen in het (Turkse) zwart werken in de horeca, om iets te verdienen of de tewerkstelling gebeurt als zelfstandige. Het statuut van zelfstandige biedt niet alleen onvoldoende bescherming, maar blijkt ook regelmatig niet wettelijk te verlopen. Eens dat uitkomt, verliezen ze hun werkvergunning met alle gevolgen van dien. Het gebeurt ook andersom dat, omdat er geen andere jobs voorhanden zijn, ze opteren voor minder legale wegen zoals het statuut van 'nep-zelfstandige' zoals ze het tijdens de rondetafel benoemden.

Heel veel vrouwen doen caféwerk met alle bijhorende hand- en tanddiensten. Die dingen met de E-kaart komt heel veel voor bij de Bulgaren. Dat ze zo'n kaart gehad hebben gedurende een bepaalde tijd, die dat dan verliezen en dan in schijnzelfstandigheid komen.
(...)

Ik ken heel veel Bulgaarse vrouwen die het tot op een bepaald moment goed hadden, die kindergeld hadden en die een zekere mutualiteit hadden en die het eigenlijk vrij goed deden, maar dat is allemaal terug afgepakt. En die zijn dan zonder papieren geworden maar ze blijven hier.

4.3. OORZAKEN PRECAIRE POSITIE OP DE ARBEIDSMARKT

Als we naar de redenen kijken waarom zo weinig vrouwen actief zijn op de arbeidsmarkt, ondanks de sterke wil,

botsen we op tal van obstakels en drempels. In hetgeen volgt geven we kort de moeilijkheden weer die de vrouwen ervaren bij het zoeken, vinden en behouden van een gepaste job.

Opleiding

Als je geen diploma hebt is het moeilijk. Als ik veertig jaar ben en geen diploma heb en maar een beetje taal, dan moet ik mijn handen gebruiken. Ik moet overleven.

Rondetafel Genk

Met een migrantenpopulatie waarvan de doorstroming tot het algemeen en hoger onderwijs pas recent een schuchtere aanvang kent, bleef én blijft het overgrote deel van de vrouwen achter met een onvolledige schoolloopbaan, of met diploma's in beroepsrichtingen zoals textiel en naad, kantoor, haartooi, verzorging enz. Deze richtingen bieden nauwelijks vooruitzicht op werk behalve aan de onderkant van de zo al krappe arbeidsmarkt.

De redenen achter de 'keuze' voor deze beroepsrichtingen zijn gekend, maar blijven een complex kluwen van drempels eigen aan de thuissituatie en gemeenschap en maatschappelijke mechanismen van achterstelling en uitsluiting.

De keuze voor een 'investering' die op korte termijn rendeert, is een gekend fenomeen bij mensen in armoede of in bestaansonzekerheid. Het investeren in een opleiding die jaren kan duren, valt niet enkel buiten je blikveld als je van dag op dag leeft, maar kost bovendien handenvol geld. Dat geld heb je niet en het brengt, op korte termijn althans, niets op, zo gaat de redenering dan.

Ook al zijn er meisjes en vrouwen die eraan willen of wilden ontsnappen, de heersende opvattingen over klassieke rolpatronen maakten dat ze de kansen niet kregen om meer te investeren in studies.

“Als je geen diploma hebt is het moeilijk. Als ik veertig jaar ben en geen diploma heb en maar een beetje taal, dan moet ik mijn handen gebruiken. Ik moet overleven.”

---

*Studies zijn heel belangrijk. Wij zijn met zes kinderen.
Mijn ma en mijn pa zijn hier gekomen.
Mijn ma was altijd ziek en ging heel vaak naar het
ziekenhuis. Er bleven vijf kinderen over,
met mij was het zes. Ik moest altijd niet naar school
gaan en op de kinderen letten. En mijn studies die
gingen, die waren een beetje hoog en zuster Maria was
dat vroeger, die kwam, ik wilde naar kantoor gaan en
hoog studeren, en zuster Maria die kwam naar mijn
moeder en ze [de moeder] zei "ah stappetaf, die niet
advocaat".
Dat was het probleem.
En wat heel beroemd was, was de naaisterschool.
Dat was de top. En iemand die naar de hogeschool
ging, eerlijk gezegd, dat was schande.*

Rondetafel Genk

De bijna vanzelfsprekende 'keuze' van vele jonge meisjes om in onderwijsrichtingen te starten die nog nauwelijks toekomstmogelijkheden bieden, is uiteraard niet enkel een keuze van de meisjes zelf of die van hun ouders. De doorstroming van jongeren uit etnisch-culturele minderheden naar algemeen en technisch onderwijs, is nog steeds ondermaats. Uit PISA-cijfers blijkt ook keer op keer dat België heel slecht scoort op de doorstroming van kinderen met een andere thuistaal.

Het is wraakroepend dat we de 3de en 4de generatie meisjes en jonge vrouwen ook zien opduiken in de armoedestatistieken. Dat zijn vrouwen die geboren en getogen zijn in België, hier onderwijs gelopen hebben en perfect Nederlands spreken.

Het idee leeft dat deze jonge vrouwen geen betaald werk verrichten, omdat ze jong huwen en kinderen krijgen. Dat is een realiteit. Tegelijkertijd stelt zich de vraag, wat er eerst was, de kip of het ei? Zoals een van de respondenten ironisch opmerkte, dat ze net omdat ze geen werk vond zich dan maar ging focussen op haar gezin en kinderen krijgen.

Inmiddels werkt ze in de aannemersfirma van haar man. Uit onderzoek van de VUB komt naar voren dat niet zozeer de keuze van de vrouwen om thuis te blijven maakt dat ze niet uit huis werken. Vooral de geringe kansen en negatieve ervaringen ertoe leiden dat ze zich terugtrekken in de rol van huismoeder⁷.

Papieren

Een ander obstakel, vooral voor de groep nieuwkomersvrouwen, vormen de verblijfsdocumenten. In de soms lange periode tussen de aanvraag van de verblijfsdocumenten tot de uiteindelijke erkenning, kunnen de vrouwen weinig kanten uit. Zo kan de vrouw die hieronder aan het woord komt, uit Congo, niet werken omdat ze in een asielpcedure zit. Ook haar oudste dochter die het secundair onderwijs voltooid heeft zit werkloos thuis, omdat ze niet aan hogere studies kan beginnen, noch kan gaan werken.

---

*Tous les travaux, on demande les papiers.
Dochter: Everywhere I go; they say if you don't have
papers... For me it's a little bit funny, because the people,
who have the papers, they... For me, if I go to an
interview they say yes, but when they ask me my papers,
I say maybe in black? They say, if you have the papers,
you come back.
That's why I cannot do anything.*

Rondetafel Antwerpen

Nauwelijks valorisering van elders verworven competenties en buitenlandse diploma's

Vrouwen met een opleiding en diploma in het buitenland ervaren hun armoedesituatie als nog frustrerender. Zij willen zich graag inzetten, vanuit hun expertise

“Niet zozeer de keuze van de vrouwen om thuis te blijven maakt dat ze niet buitenshuis werken, maar vooral de geringe kansen en negatieve ervaringen leiden ertoe dat ze zich terugtrekken in de rol van huisvrouw en moeder.”

en achtergrond, maar kunnen dat niet omdat er nog te weinig gebeurt om hen aan het werk te zetten. Ze worden eerder doorverwezen naar gelijk welke job zonder rekening te houden met hun opleiding en professioneel traject.

Het Minderhedenforum wees er in 2014 al op dat deze groep “niet of moeilijk aan de bak kwam en dat het te wijten is aan het feit dat de procedures voor de erkenning van buitenlandse diploma’s en werkervaring duur, ingewikkeld en tijdrovend zijn”⁸.

Het onderstaande citaat is van een vrouw uit West-Afrika, die via huwelijksmigratie naar België is overgekomen. Ze heeft twee kinderen en beklaagt zich dat ze in Vlaanderen terecht gekomen is. Het Nederlands vormt voor haar de grootste barrière. Ginds was ze opgeleid en werkte ze als boekhouder. Hier is ze niets. Nochtans spreekt ze vlot Frans en Engels naast haar moedertaal. Ze wil het hier opgeven en weggaan uit Antwerpen.

Ik ben getrouwd en heb twee kinderen. Ik heb al papieren, al drie jaar. Mijn man is al tien jaar in België. Getrouwd, gekomen naar België. Mijn man werkt in Antwerpen. België twee landstalen, French en Nederlands. Je travaillais au pays, j'étais comptable. J'ai fait des études universitaires, cinq ans d'université. J'ai commencé à travailler, deux ans, et je me suis mariée. Quand je regarde, si mon mari, il doit rentrer au pays, c'est le même travail là-bas. C'est la femme qui fait beaucoup des sacrifices. Donc, quand c'était le français au lieu de néerlandais, je pourrais faire quelque chose.

Rondetafel Antwerpen

“Geschoolde nieuwkomers komen niet of moeilijk aan de bak doordat de procedures voor de erkenning van buitenlandse diploma’s en werkervaring duur, ingewikkeld en tijdrovend zijn.”

Voorwaarden werkgever: diploma’s en taal

De markt voor laaggeschoolde jobs is verzadigd. Het gaat immers net om dat segment van de arbeidsmarkt waar een groot leger aan laaggeschoolden staat te drummen voor een plek. Door het grotere aanbod aan werkkrachten kunnen de werkgevers steeds hogere eisen stellen bij aanwerving, waardoor velen uit de boot vallen.

Onderstaand citaat gaat net over de voorwaarden die werkgevers stellen waarvan vele vrouwen vinden dat het niet relevant is voor de job die ze moeten uitvoeren, zoals bijvoorbeeld poetsen.

Als je gewoon op de website van de VDAB gaat, gewoon al in de dienstenchequesector, weet je wat ze vragen?

TSO-diploma, zevende jaar.

Die moeten competenties hebben, die moeten goed poetsen, goed Nederlands,...

Rondetafel Beringen

Geslotenheid van ons-kent-ons netwerken

Hoewel er verschillende kanalen zijn om werk te zoeken, is het vooral via persoonlijke netwerken en via mond-aan-mond reclame dat mensen op de hoogte geraken van vacante jobs. In het bijzonder bij laaggeschoolde functies verneemt men over vacante jobs via mensen die er al werken⁹.

Dat werkgevers bewust of onbewust vooral zoeken in de eigen netwerken is niet nieuw. Voor hooggeschoolden zien we hetzelfde effect van deze ons-kent-ons netwerken. Het lerend netwerk TRAHOM deed onderzoek naar de activering van hooggeschoolde migranten en stelde vast dat “het merendeel van de werkgevers conservatieve keuzes maken in de zin dat ze zich beperkten tot profielen die ze (her)kennen en bovendien enkel rekruteren in eigen

netwerken. Op die manier krijg je een wellicht onbewuste uitsluiting van mensen met een migratieachtergrond, zeker degenen die in armoede zitten, wiens netwerken sowieso beperkt zijn tot de eigen groep van armen¹⁰. Hierdoor geraken sommige sectoren waar reeds migrantenvrouwen werken, er wel in om laaggeschoolde vrouwen aan te werven, en andere, die nog overwegend ‘wit’ zijn, hinken achterop.

Ik heb gesolliciteerd bij de stad Genk. Bij het laatste examen denk ik dat 90 op 100 had en toen ik feedback vroeg aan de telefoon, mag ik weten waarom ik niet ben aangenomen? Meestal is dat intern al geregeld wie ze gaan aannemen. Ik heb al drie examens gedaan en ik weet dat ik goed scoor en een hoog diploma heb...

Rondetafel Genk

Leeftijd

Helemaal pijnlijk is het als vrouwen geen kans krijgen omwille van hun leeftijd, of omdat ze sommige jobs fysiek niet meer aankunnen. Maar zoals we bij deze vrouwen bij de rondetafel in Genk ook zien, zijn ze wel degelijk op zoek maar zijn er weinig tot geen perspectieven.

Ik heb dan mijn job verloren. En bij VDAB beland en daar gezegd, geef me een mogelijkheid om te werken, ik wil werken maar geef me dan aangepast werk, of geef me scholing, het maakt me niet uit. Ik wil ook graag iets anders leren als dat mogelijk is. “Ja, maar met jouw leeftijd, daar steken we geen geld meer in”.

Dat kreeg ik dan als antwoord.

(...)

En ook al spreken ze de taal, dan zijn er andere redenen waardoor ze geen kans maken op de job. Dan speelt hun leeftijd een rol. Ik word bijna dagelijks gebeld van ‘alstublieft, kent ge niemand. Ik wil poetsen”. (...)

En dat is ook een voorwaarde vanuit het OCMW dat gegeven wordt ‘ge krijgt leefloon, of steun, maar je moet bewijzen dat je wilt gaan werken’.

En ze zoeken wel, maar een 55 jarige vrouw, die ontzettend veel psychische problemen heeft, die heel graag wilt werken, die zegt ‘vindt mij iets, ik begin. Ik zoek maar dat lukt niet’.

Rondetafel Genk

Combinatie gezin én arbeid/opleiding

Naast andere obstakels zoals te weinig jobs, geen geschikte opleiding, maakt de combinatie met het zorgen voor de kinderen en het gezin, het buitenshuis werken quasi ondoenbaar.

Bovendien blijkt het net deze groep vrouwen te zijn die op jonge leeftijd huwt en kort erna kinderen krijgt. Hun opleidingsprofiel in combinatie met één of meerdere kinderen leidt ertoe dat ze nog minder kansen krijgen op de arbeidsmarkt, of zelf (noodgedwongen) opteren om thuis te blijven voor de kinderen.

De belangrijkste reden om niet buitenshuis te werken vormt de onaangepaste kinderopvang, zowel in de maar voorschoolse crèches als zodra de kinderen naar school gaan. De vrouwen ervaren niet alleen de onaangepaste uren, ook de prijs van opvang, als problematisch.

Ik heb in VDAB bijna vijf jaar ingeschreven om werk te zoeken. Heel moeilijk.

Ik heb drie kinderen. De kinderen moeten naar de voorbewaking en nabewaking.

Ik krijg niets. Alleen mijn man werkt. Dat is heel moeilijk te betalen. En die zegt tegen mij, je moet een oplossing vinden. Zonder oplossing voor die opvang ga je geen werk vinden of opleiding kunnen doen.

Dat is heel moeilijk voor mama’s om te werken

“De belangrijkste reden om niet buitenshuis te werken, vormt de onaangepaste kinderopvang, zowel in de voorschoolse crèches als zodra de kinderen naar school gaan.”

(...) Ik begin om half negen, de kindjes moeten daarvoor een halfuurtje naar voorbewaking. Die opleidingen starten te vroeg. En dan stopt het om vier uur, de kindjes moeten blijven in de nabewaking, maar dat kost wel. Dat is het probleem. Dat is echt een probleem voor mama's die heel graag willen werken maar met de kinderen is het heel moeilijk.

Rondetafel Antwerpen

De jobs waarvoor ze in aanmerking komen zijn bovendien niet onmiddellijk die functies met grote autonomie waar flexibiliteit naar werkuren toegelaten wordt. Doorgaans hebben ze geen inspraak in de organisatie van het werk en wordt geen rekening gehouden met de thuissituatie van de vrouwen met kinderen.

De verantwoordelijke van een vrouwen centrum vertelt hieronder het verhaal van één van de jonge vrouwen uit Macedonië, die mee aan de rondetafel zat:

Enkele jaren geleden had jij werk, toen je was aangenomen in een winkel.

Je was door de selectie en de eerste week waren de kinderen heel erg ziek. Ze waren in het ziekenhuis, op spoed, en de werkgever heeft direct het proefcontract stop gezet.

Rondetafel Antwerpen

Naast de moeilijkheid om het praktisch geregeld te krijgen, vormt ook het kostenplaatje een groot obstakel. De opvang van de kinderen is een grote meerkost voor de gezinnen, die ze niet kunnen ophoesten. Ook de aard van de contracten maakt dat ze nauwelijks bewegingsruimte krijgen.

Betaalbare en flexibele kinderopvang. Voor mensen die werken, die willen gaan werken maar ook voor mensen die niet werken, dat moeders de ruimte en tijd hebben om dan een netwerk uit te bouwen.

Of om een opleiding te volgen, of Nederlandse lessen.

Ik denk dat dat goed zou zijn. Maar ook naar de kinderen toe, dan heb ik het over het Nederlands, dat ze het Nederlands toch niet zo, dat dat uw kansen verkleint als je in de opvang zit met meerdere kinderen.

Rondetafel Beringen

Ondersteuning

Net zoals er weinig ondersteuning is van de werkgever in het soort jobs waarin ze zitten, zo blijkt ook dat de ondersteuning van de partner meestal quasi nihil is.

Ook al is de inbreng van de vrouw in het gezamenlijk huishoudbudget onontbeerlijk om de eindjes aan elkaar te knopen en is het daarom dat de man het oogluikend toelaat dat zijn vrouw buitenshuis gaat werken. Dat betekent daarom nog niet dat hij in ruil andere taken opneemt. Net als bij Belgische gezinnen waar het nog steeds de vrouwen zijn die het leeuwendeel van de zorg-en huishoudelijke arbeid op zich nemen, krijgen ook deze vrouwen weinig tot geen steun van hun partner.

Wat ik zie terugkomen is dat heel veel vrouwen die kiezen om te gaan werken maar van huis uit de boodschap krijgen van "je kunt gaan werken maar het huishouden moet op dezelfde manier verlopen, het eten moet gemaakt worden, de zorg voor de kinderen moet jij opnemen" enzovoort. Het werk komt erbij.

Rondetafel Beringen

We komen op de wederzijdse verwachtingen tussen partners en de mate van ondersteuning nog terug in het hoofdstuk over relaties en kinderen.

Begeleiding naar het werk

Veel vrouwen zijn niet te spreken over de begeleiding van de VDAB-consulenten. Hoewel de begeleiding

“Net als bij Belgische gezinnen waar het nog steeds de vrouwen zijn die het leeuwendeel van de zorg- en huishoudelijke taken op zich nemen, krijgen ook deze vrouwen weinig tot geen steun van hun partner.”

een opstapje naar werk zou moeten zijn, ervaren vele vrouwen het helemaal anders. Ze vinden dat ze onvoldoende gecoached worden naar een gepaste job of opleiding en dat ze aan hun lot worden overgelaten. Zo laat deze vrouw van Marokkaanse huize weten dat haar contacten met de VDAB haar niets opleverden en het pas via het project Eerste Stappen van de Federatie Marokkaanse Verenigingen, ze uit haar lethargie en uitzichtloosheid is geraakt. Nu volgt ze een opleiding en doet daarnaast vrijwilligerswerk.

Ze moeten naar binnen kijken, hoe dat jij je voelt. Dat kunnen ze niet zien. Ik was bijna depressief, als de Marokkaanse federatie er niet geweest was, ik was echt depressief. Zo'n stukje had ik nog nodig en ik weet niet wat er dan nog van mijn leven was.

Rondetafel Antwerpen

Dat werd tevens bevestigd door de professionals aan tafel:

Dat horen wij ook vaak, dus de VDAB zelf verwijst niet door naar verdere opleiding. Jij bent het te weten gekomen via de federatie, terwijl het een taak is van de VDAB.

Rondetafel Antwerpen

Een vrijwilligster van de federatie Turkse Unie Van België voegt eraan toe dat dit soort projecten, gericht op de toeleiding van mensen uit de doelgroep naar de arbeidsmarkt, zoals het project Work-Up¹¹, hun vruchten wel degelijk afwerpen.

Vandaar dat er projecten zijn bij de federaties, om toe te leiden naar het werk. Maar ze willen het afschaffen. Nu ziet ge bijvoorbeeld dat dat heel nuttig is.

Rondetafel Antwerpen

Het onderstaande citaat spreekt ook boekdelen als het gaat over het aanvoelen van de vrouwen van de begeleiding naar werk of opleiding.

Ik vind dat er geen goede begeleiding is [bij VDAB] want als je er naartoe gaat... Ik heb acht jaar bij dezelfde firma gewerkt als kuisvrouw, ik heb industrieel kuis gedaan. Ik heb me echt kapot gewerkt. Dus je gaat erheen en je zegt, kijk, ik wil echt iets anders doen maar wat kan ik nog doen, geef me een oplossing. Ja, dat moet je zelf uitzoeken krijg je dan als antwoord. Je wordt echt niet begeleid, je wordt ook niet gemotiveerd. Ik krijg een brief dat ik op gesprek moet komen en ik ben al gefrustreerd. Ik ga er met frustratie heen en ik kom met nog meer frustratie terug.

Rondetafel Genk

Anderen wijzen erop dat de VDAB hen onvoldoende bijstaat om nieuwe wegen te bewandelen of zich te herscholen en in die zin hen als het ware opsluit in de laaggeschoolde job waar ze in zitten.

Dat poetsen dat verdient niet zo goed, om echt van daar uit je armoede te geraken, dat is moeilijk. En er zijn vrouwen die zichzelf willen ontplooien om juist meer te gaan verdienen.

Ze moeten dan ook naar de VDAB gaan voor een vergoeding te krijgen om te mogen studeren en sommigen krijgen het antwoord van "ja, maar je gaat toch al poetsen, of ga in de horeca werken, dan ben je ook aan het werk".

Dus dat zijn vrouwen die tegen gehouden worden die juist hun eigen situatie willen verbeteren.

Rondetafel Genk

“De VDAB staat de vrouwen onvoldoende bij om nieuwe wegen te bewandelen of zich te herscholen en sluit hen als het ware op in de laaggeschoolde job waar ze in zitten.”

“Projecten gericht op de toeleiding van mensen uit de doelgroep naar de arbeidsmarkt, zoals het project Work-Up, werpen wel degelijk hun vruchten af.”

Onaangepast nieuwkomersbeleid

Als een nieuwkomersvrouw het parcours bewandelt zoals uitgestippeld door de inburgerings- en activeringsdiensten stuit ze alsnog op drempels. Sterker nog, net omdat ze het inburgeringstraject volgt, met de nodige tijd die het leren van het Nederlands vergt, treedt ze pas laat op de arbeidsmarkt in.

Niet alleen is het voor de vrouw in kwestie heel moeilijk om in die tussentijd de eindjes aan elkaar te knopen, ook professioneel gezien bouwt ze een achterstand op door een 'CV met gaten'. Jarenlang professioneel inactief zijn, creëert immers geen al te positief beeld als ze gaat aankloppen voor een job.

Uit het verhaal van deze Rwandese vrouw die als alleenstaande moeder een heel traject aflegt van het leren van Nederlands tot werkervaring opdoen en ondertussen opvang geregeld krijgen voor haar kind, blijkt dat het een werk van lange adem is. In haar geval zeven jaren om te staan waar ze nu staat. En net die zeven jaar inzet spelen momenteel in haar nadeel omdat ze voor die periode geen ervaring kan aantonen.

De mama van mijn metekindje komt uit Rwanda. Zij had in het begin geen papieren, is dan wel erkend, bij het OCMW opleiding gevolgd. Ze is een alleenstaande mama, al heel moeilijk om Nederlands te leren. Zoals je zei, mijn hoofd is vol.

Dan op een gegeven moment zei ze, omdat er niet genoeg vriendinnen waren die de kleine konden opvangen, is de kleine op internaat gegaan vanaf 1ste studiejaar.

Als mama doet het ontzettend veel pijn om je kind op internaat te sturen maar ze zei, ik wil overdag Nederlandse les volgen en 's avonds.

Zij heeft nu het niveau 2.4 gehaald. Ondertussen zijn we al drie vier jaar verder maar nu vindt ze geen werk. Haar niveau is heel goed. Dus ze

heeft heel die weg afgelegd, twee keer per week les gevolgd, één keer als artikel 60 gewerkt in een crèche.

Nu moet ze op gesprek gaan en het gaat geschrapt worden.

Ik wil wel werk vinden, zegt zij, maar het zijn instanties buiten haar wil om, buiten haar netwerken om, en het is verstrengd ook.

Hoe komt het dat zij geen werk vindt?

Eerst moest ze Nederlands kunnen. Haar Nederlands is goed. Omdat er voor het moment onvoldoende werk is heeft ze geen werkervaring, en er zijn zeven jaar geweest en men verkijkt zich erop. De werkgevers kijken ook naar

hoe lang men actief is geweest.

Zij zien dat traject van zeven jaar.

Rondetafel Antwerpen

Individuele rechtenverlening

Net zoals elders ook al aangehaald is, duikt ook hier individuele rechtenverlening¹² op. De vrouwen vinden dat doordat het gezamenlijk inkomen met de partner bekeken wordt, de vrouwen er bekaaid af komen.

Vroeger konden ze nog aardbeien plukken, vroeger was dat zwart en zo konden ze iets overhouden maar nu wordt alles ingeschreven en daarom doen ze het niet meer omdat het dan afgehouden wordt van de loon van haar man.

Het is de Belgische wetgeving die vrouwen dwingt om op die manier te werken.

Waarom? Leg eens uit?

Bijvoorbeeld de man werkt, de vrouw is ten laste, dan betaalt hij niet zoveel belastingen.

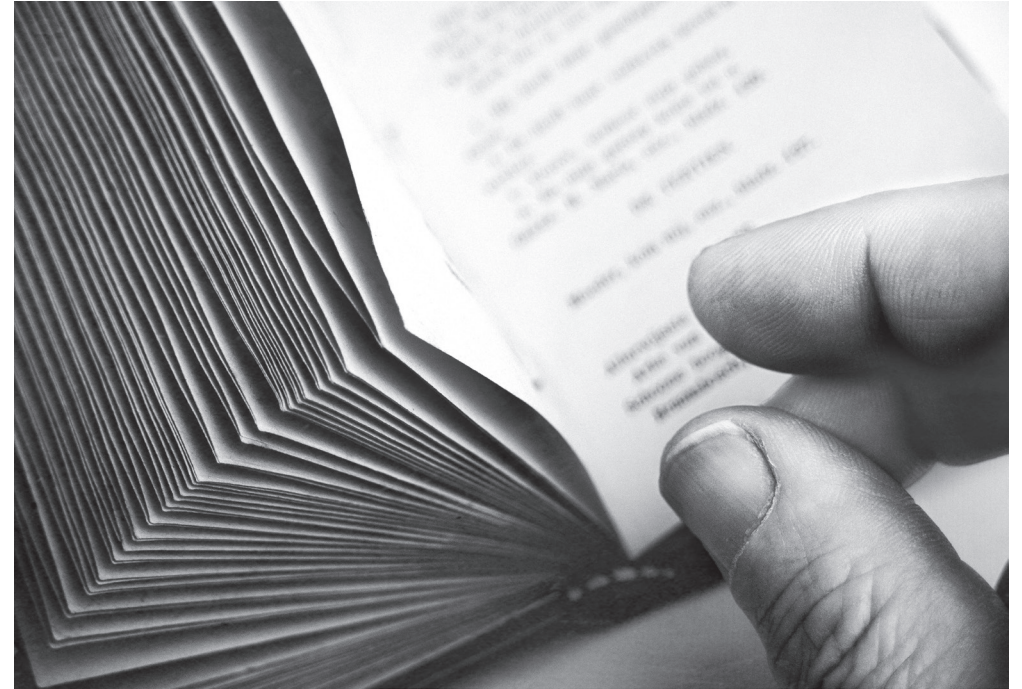
Als ze beiden werken, dan, ook als zij maar driehonderd euro verdient, dan pakken ze dat af.

Dan moet die dat aan de belastingen geven.

Rondetafel Beringen

“Omdat nieuwkomers het inburgeringstraject moeten volgen, met de nodige tijd die het leren van het Nederlands vergt, treden ze pas laat op de arbeidsmarkt in.”

HOOFDSTUK 5

ALLES STAAT OF VALT MET TAAL

Taal als obstakel in plaats van vehikel om vooruit te komen

De beheersing van het Nederlands vormt de grootste barrière om aan werk te geraken. Voor een deel is het uiteraard logisch dat taalkennis onoverkomelijk is om stappen te kunnen zetten en vooruit te komen. Tegelijkertijd zien we dat taal te veel als uitsluitingsmechanisme gehanteerd wordt. Zoals uit het driejarig gezamenlijk project van het Netwerk tegen Armoede en het Minderhedenforum 'Armoede Gekleurd' ook bleek, is taal "steeds meer een voorwaarde geworden om rechten te bekomen"¹.

Het integratie-en inburgeringsbeleid gaat er van uit dat de reden van de etnische kloof op de arbeidsmarkt, te wijten is aan 'onvoldoende Nederlands kennen en kunnen gebruiken'².

Dit beleid wordt tevens aangegrepen door werkgevers, en allerlei tussenpersonen in het activerings- en tewerkstellingsveld, zoals VDAB-consulenten en medewerkers van interim-bureaus. Samen maken ze van taal een obstakel om tot de arbeidsmarkt toe te treden.

Onze collega's van Samenlevingsopbouw, die ervaring hebben met deze groep van vrouwen en mannen stellen het nog scherper: "De koudwatervrees van werkgevers omwille van onvoldoende Nederlandse taalkennis is groot. Het principiële belang dat we aan Nederlands hechten, zorgt ervoor dat mensen niet kunnen bijleren en geen deel kunnen uitmaken van onze samenleving"³.

Tijdens al de rondetafels werd honderduit gesproken over taal als extra moeilijkheid om werk te vinden of een opleiding te beginnen.

Mais c'est vraiment difficile. Tu n'es pas analphabète. Tu as la même expérience que certaines personnes ici.

La seule différence c'est que tu parles pas le néerlandais. J'étais à VDAB. (...) Elle dit que mon néerlandais est trop bas pour pouvoir chercher du travail, ou pour pouvoir faire 'opleiding', la formation.
Rondetafel Antwerpen

Ik wilde nog toevoegen over de interim-bureaus en werkgevers: zij moeten ergens ook wel beseffen dat het spreken van het Nederlands: ok, ze kunnen wel cursus volgen maar als ze de kans niet krijgen om te werken, dan gaat dat ook heel moeilijk.
Rondetafel Antwerpen

Taalbeheersing van in België geboren of getogen vrouwen

Taal vormt niet alleen een obstakel voor nieuwkomersvrouwen maar ook bij meisjes en jonge vrouwen van de 3de generatie die hier geboren en getogen zijn. Zij gingen naar concentratiescholen, hebben een lage opleiding en trouwen vroeg. Nadat ze kinderen krijgen, komen ze nauwelijks op plaatsen waar ze hun Nederlands kunnen onderhouden. Ze trekken zich wat terug uit het openbaar leven, ook omdat ze het niet breed hebben, en omdat ze zich uitgesloten voelen. Al dat maakt dat ze het Nederlands dat ze op school leerden ook verleren.

Er zijn zoveel jonge meisjes die heel jong getrouwd zijn, 18, 19 jaar. Die hebben op hun dertigste drie kinderen. Zodra ze de taal niet gebruiken ga je achteruit. Er zijn ook heel veel aspecten dat ze de taal niet op een juiste manier kunnen leren. Er zijn heel veel jonge meisjes die ik ben tegengekomen. Die spreken de taal niet voldoende
Om wat te doen?
Om hun problemen te kunnen uitleggen.

"Nadat ze kinderen krijgen, komen ze nauwelijks nog op plaatsen waar ze hun Nederlands kunnen onderhouden. Ze trekken zich terug uit het openbaar leven."

"Taal is steeds meer een voorwaarde geworden om rechten te bekomen."

Als bijvoorbeeld, het meisje niet gaat werken omdat ze zo jong huwen en kindjes hebben en ze spreken Turks met haar man, met haar familie. Er zijn meisjes die tegen mij zeggen, die nadenken om op woorden te komen, en die zeggen 'ik spreek bijna nooit meer Nederlands omdat iedereen in mijn netwerk Turks spreekt'.

Rondetafel Beringen

Mijn hoofd is té vol

Niemand van de vrouwen betwist het belang van het beheersen van de taal. Om 'buiten te komen', om je plan te kunnen trekken, om uit isolement te geraken, werk te zoeken of om op te komen voor je rechten. Tegelijkertijd worden ze met veel drempels geconfronteerd die het verwerven van de taal voor hen quasi onmogelijk maakt.

De deelnemers aan de rondetafel in Beringen wijzen op de beperkte bandbreedte van vrouwen in armoede. Er is teveel dat geregeld moet worden op korte tijd waardoor geen ruimte overblijft voor het leren van het Nederlands.

Mensen die naar België komen, hebben al hun dingen achter gelaten en hier is een heel andere wereld.

Die moeten eerst de taal kennen, de omgeving kennen, die moeten netwerken opbouwen, die moeten organisaties kennen. En al die factoren maken dat mensen angstiger worden. Daar komen ook andere aspecten bij. Bijvoorbeeld de schoondochter, die moet eerst inwonen, niet 'moet' maar er zijn kinderen die wonen in en die hebben ook geen zelfstandigheid.

Dat is één aspect.

Maar vooral de taal.

Mensen, als ze hier komen, in eerste instantie is hun hoofd misschien leeg, maar al de factoren die ze hier

meegemaakt hebben, maakt dat hun hoofd vol is.

En dan verwacht jij van die personen dat ze taal moeten kennen.

Maar, de mensen willen de taal leren maar de problemen rondom hun maakt het heel moeilijk voor die mensen om de taal te leren.

Ruimte en tijd maken om lessen te volgen is één ding, het effectief verwerven van taal een ander. Sommigen slagen er ondanks diverse pogingen niet in om de taal onder de knie te krijgen, net omdat hun 'breedband overbelast is', om het met de woorden van de Amerikaanse auteurs van het boek Schaarste, te zeggen⁴.

Zij willen naar de Nederlandse les, ze gaan maar doordat hun hoofd echt vol zit met andere dingen kunnen ze niets onthouden.

En ze gaan twee jaar, drie jaar,

en ze blijven op niveau 1, 1.2.

Ze geraken niet verder.

Rondetafel Beringen

De dagelijkse strijd om rond te komen dwingt de vrouwen bovendien om al hun aandacht te richten op het verdienen van geld. Nederlands leren komt voor hen dan op de tweede plaats. Ook al zou het hen op langere termijn meer opleveren.

Hun hoofd zit ook te vol omdat ze zoveel te regelen hebben, een fatsoenlijke woonst, vervoer,... en om dat te bekostigen hebben ze een baan nodig.

Daarom dat al hun voorrang naar het werk vinden en geld verdienen gaat, meer nog dan naar eerst de taal leren.

Dat is de reden waarom de mensen niet de taalles willen volgen.

Waarom niet?

Die vechten voor hun bestaan, die hebben een huis

“De bandbreedte van vrouwen in armoede is beperkt. Er is teveel dat geregeld moet worden op korte tijd waardoor geen ruimte overblijft voor het leren van het Nederlands.”

“De dagelijkse strijd om rond te komen dwingt de vrouwen om al hun aandacht te richten op het verdienen van geld. Nederlands leren komt dan op de tweede plaats.”

gehuurd, kosten, vijfhonderd, zeshonderd euro en dan, die moeten, meubels kunnen ze soms nog krijgen, maar die moeten eten kopen, schoolkosten.

Die willen werken, de taallessen komen voor hen op de tweede plaats. Ze vinden het belangrijk maar er zijn andere dingen die primeert. (...)Eerst moet je geld verdienen. Ik heb ook overdag in het zwart gepoetst en 's avonds ben ik naar school gegaan.

Rondetafel Beringen

Taallessen niet in verhouding tot de job

Zelfs voor uitvoerende jobs en handenarbeid, die de meerderheid van deze vrouwen doen, waar beperkte beheersing van het Nederlands volstaat, krijgen ze niet de kans om te starten.

Iemand heeft ons meegevraagd, die wou werken in de dienstenchequesector. En die wilden iemand hebben met een bachelordiploma en dan ben ik met die vrouw zelf naar de VDAB gestapt.

Al die voorwaarden die ze eisen vanuit de werkgever...

De mensen hebben zoveel meegemaakt, zijn laaggeschoold, niet de taal kunnen spreken, geen vertrouwen meer in andere mensen, en al die dingen die maken dat ze niet vooruit kunnen.

Rondetafel Beringen

Nederlands op de werkvloer

Veel vrouwen willen de kans krijgen om hun Nederlands te oefenen en te onderhouden. De werkplek is voor hen de uitgelezen plaats. Dan kunnen ze werken en taal combineren.

Mijn vader bijvoorbeeld is uit Turkije gekomen, hij had ook een cursus gevolgd maar hij heeft onmiddellijk

kunnen werken in een fabriek, met Belgische collega's. Mijn pa heeft nooit een probleem gehad met Nederlands omdat hij op tijd kon praktiseren. Dat helpt ook.

En als je van die mensen verwacht dat ze deftig Nederlands spreken, geef hen dan de kans om te werken en om die ervaring op te doen. Ook met het Nederlands.

Het is niet enkel met werk dat je ervaring moet opdoen, ook met het spreken van het Nederlands.

Rondetafel Antwerpen

En ook deze Bulgaarse vrouw kon starten via een dienstenchequebedrijf en zegt dat ze op een jaar tijd, net door het contact met de klanten, er enorm op vooruit is gegaan.

Ik sprak niet zo goed in het begin Nederlands. Ja, ik ben naar school geweest, 2.2. gedaan, maar daar, door het contact met de klanten is op een jaar tijd mijn Nederlands heel veel verbeterd.

Rondetafel Beringen

Sommigen gaan zover om het verplicht te stellen waar-door het verkrijgen van een job gepaard zou gaan met opgelegde lessen Nederlands.

Als er een combinatie was van werk én taal, bijvoorbeeld, als mensen die gaan werken ook vanuit het beleid opgelegd wordt om taallessen te volgen dan hebt ge de twee tegelijkertijd. Dan heb je werken, en een paar uurtjes op de werkvloer, (...) Stel dat ze Nederlandse les moeten volgen, stel dat ze anders hun job verliezen, als er zoiets wordt gedaan dan zijn de mensen ook verplicht om de taal te leren.

Rondetafel Beringen

Dat de taal leren op het werk niet vanzelfsprekend is, blijkt uit het verhaal van deze Duits-Russische vrouw die veel geïnvesteerd heeft in haar taalkennis om een job te kunnen doen in overeenstemming met haar diploma in

het land van herkomst als onderwijzeres. Omdat dat niet lukte ging ze noodgedwongen werken in een fabriek. Haar taal ging zienderogen achteruit omdat daar nauwelijks nog Nederlands gesproken werd gezien de meerderheid van de arbeidsters Turks spraken onder elkaar.

Ik heb veel tijd en geld geïnvesteerd in mijn Nederlands, om het beter te kunnen praten, Duits accent weg te krijgen. In de VDAB hebben ze me altijd gezegd dat dat Duits accent stoort, je moet minder Duits praten, en, en, en. Dan moest ik naar de logopedist. Ik las veel. Maar nu vind ik het erg voor mij spijtig. Want nu praat ik erg zelden Nederlands. Ik blijf boeken lezen maar... (...)Taal die gaat vooruit als je het spreekt elke dag. Als jij het af en toe spreekt gaat het naar beneden.

Rondetafel Antwerpen

Welke taal?

Opmerkelijk is dat niet alleen het beheersen van het Nederlands onontbeerlijk is om een job te vinden. Op sommige plaatsen gaat dit ook steeds meer op voor het spreken van het lokale dialect.

Vooraf tijdens de rondetafel in Oostende kwam dit uitgebreid aan bod. Het 'Oostends' kennen is een sine qua non om te kunnen functioneren, zo lijkt het wel.

Elke vrouw had verhalen over hoe ze daarop aangesproken werd gaande van "ze kan de lokale bevolking niet in haar eigen taal te woord staan" tot "begrijpt niet wat er van haar verwacht wordt".

De vrouwen gaven aan dat het voor hen betekent dat ze naast het op korte tijd aanleren van het Nederlands nog een extra taal moeten leren. "Het verschilt heel erg van het Nederlands" verzekerden ze me als niet-Oostendse.

Hoewel ze allemaal al met een West-Vlaamse tongval spreken, gaven ze aan, dat het kunnen spreken van het dialect in Oostende, in laatste instantie misschien nog belangrijker is dan het Nederlands.

Oostende sprong eruit als de plaats waar het kunnen spreken van het lokale dialect zo belangrijk is. Uiteindelijk werd een groot deel van het rondetafelgesprek er aan taal gewijd. Toch zagen we het ook elders opduiken, zoals in Limburg.

Ik heb een tiental dagen gewerkt in een cosmeticabedrijf in Paal en daar de mensen praten dialect. En ik begrijp hen niet. En dan zei de chef dat ik geen Nederlands kon.

Rondetafel Beringen

"Het 'Oostends' kennen is een sine qua non om te kunnen functioneren."

HOOFDSTUK 6

MOBILITEIT

Platteland

Vooral in kleinere steden en zeker in plattelandsgebieden vormt mobiliteit een groot probleem voor de vrouwen in armoede. Niet alleen bij het zoeken naar werk en een gepaste opleiding, ook om uit de isolatie te geraken en vrienden of lotgenoten te ontmoeten, is eigen vervoer een must.

Als ik morgen zou scheiden: ik spreek mijn taal, ik heb mijn rijbewijs, ik ken mijn omgeving, ik ken iedereen.

Ik durf naar het uitzendkantoor te gaan om werk te zoeken. Ik durf dat.

Maar pak dat mijn schoonzus zou scheiden, die is tien jaar hier. Ha, ik denk dat dat niet zou lukken.

Rondetafel Beringen

Zo bleek uit de rondetafels in Limburg dat je zonder auto niet aan een job kunt geraken. Dat betekent voor veel van die vrouwen driemaal een kost. Eerst moeten ze een rijbewijs halen en dus daarvoor het geld bij elkaar sprokelen. Vervolgens moeten ze een auto kopen en tenslotte moeten ze alle kosten die daarbij komen kijken, betalen. Pas dan, zo lijkt het, kunnen verdere stappen ondernomen worden zoals zich inschrijven voor werk of een opleiding.

Omdat hier in Hasselt, in Beringen is er geen weekendschool. Ik rij zaterdag, zondag naar Maasmechelen.

(...)

Je moet begrijpen als je hier wilt blijven wonen, moet je eerst taal leren en rijbewijs halen.

En ja, deze twee dingen zijn verplicht om hier een kans te krijgen op werk.

Rondetafel Beringen

Wetende dat geld en tijd voor zichzelf het tekort is waar deze vrouwen dagelijks mee geconfronteerd worden, komt het er de facto op neer dat ze ter plaatse blijven trappelen. Tenzij ze hulp van elders krijgen zoals van een lokale

zelforganisatie. Bij het behalen van een rijbewijs, kan er immers geen beroep worden gedaan op financiële ondersteuning van het OCMW.

Wij hebben ook zulke mama's die bij ons komen (...)

Wat doen jullie dan?

We helpen hen verder, financieel.

Jullie geven geld?

Ja, van de inkomsten die we hebben.

Zo komt het dan in orde voor haar.

Ik ken iemand die had drie kinderen. Haar kinderen zijn afgepakt omdat, ja, omdat ze ze niet kon opvoeden.

Zij moest Nederlandse lessen gaan volgen. Die had geen rijbewijs, dus moesten we haar helpen met het rijbewijs.

Ondertussen heeft ze haar rijbewijs.

De Nederlandse lessen lopen door.

Rondetafel Beringen

Kleinere steden

Zelfs in meer stedelijke contexten, zoals in Aalst, waar er wel een openbaar vervoernet is, blijft mobiliteit een obstakel. Zo blijkt in Aalst dat er quasi geen bussen rijden na 20 uur en tijdens de weekeinden slechts sporadisch. Daardoor geraken de vrouwen, die in shiften werken, of poetswerk doen in een bedrijf aan de rand van Aalst of in Brussel, niet thuis.

Alleenstaande moeders met kinderen voelen zich soms verplicht toch een auto aan te schaffen omdat ze anders nergens geraken, terwijl ze zich op die manier in de schulden werken. Anderen blijven door de vervoersarmoede noodgedwongen thuis.

Er zijn vrouwen die wel een uur te voet moeten stappen om thuis te geraken na hun werk.

Rondetafel Aalst

“In Limburg kan je zonder auto onmogelijk aan een job geraken.”

“Zo blijkt dat in Aalst quasi geen bussen rijden na 20 uur en tijdens de weekeinden slechts sporadisch”

Ook tijdens de Rondetafel ervaarden we de gevolgen van het beperkte openbaar vervoer. De rondetafel in Aalst vond plaats om 19 uur, maar heel wat vrouwen lieten het afweten omdat ze niet meer thuis konden geraken.

Heel wat vrouwen konden vanavond niet komen omdat ze geen bus terug naar huis hebben na 20u.

Rondetafel Aalst

Ook uit de omgevingsanalyse die de stad Aalst maakte in functie van de opstelling van een kinderarmoedeplan, bleek mobiliteit een heikel punt. Uit de interviews bleek niet alleen dat veel mensen in armoede niet over een eigen wagen beschikken, maar zelfs niet over een fiets. Hierdoor zijn ze volledig aangewezen op het openbaar vervoer. “Het openbaar vervoer met de bus in en rond de stad Aalst blijft beperkt (op bepaalde uren of in het weekend) en weinig flexibel, zeker voor de meest kwetsbare doelgroepen zoals kortgeschoolden die vaak buiten de gewone kantooruren werken en net wél afhangen van het openbaar vervoer” lezen we in het Kinderarmoedeplan.

Voor kleinere steden en het platteland geldt sowieso grotere ‘vervoersarmoede’ bij vrouwen, zo blijkt uit het rapport van AGORA naar stedelijke en plattelandsarmoede¹. Die ‘vervoersarmoede’ slaat zowel terug op toegang tot een eigen wagen als op toegang tot het openbaar vervoer. De onderzoekers wijzen er op dat niet alleen sociale klasse een rol speelt in het behalen van een rijbewijs en het kopen van een wagen, maar ook gender. Zo blijkt dat vrouwen veel later een rijbewijs behalen dan mannen.

Grotere stad

Grotere steden zoals Brussel, Antwerpen, Leuven of Gent hebben wel een uitgebreid tram- en busnetwerk”, dat bovendien “regelmatig rijdt, waardoor mobiliteit zich

niet op dezelfde manier stelt als op het platteland. Blijft dat vele vrouwen met een migratieachtergrond in armoede, zodanig geïsoleerd leven dat ze de stad nauwelijks kennen, laat staan alleen een tram of een bus genomen hebben. Het vergt enkele vaardigheden om het adres van een hulp- of dienstverlener op te zoeken: opzoeken waar het gelegen is, nadien de dienstregeling van het openbare vervoernet checken om te weten welke bus/tram ze waar moeten nemen. Dit zijn vaardigheden die vrouwen in armoede ontberen. Daar wordt onvoldoende rekening mee gehouden als vrouwen van het kastje naar de muur worden gestuurd om hun administratie in orde te brengen om hun rechten te doen gelden.

De OCMW consulente zegt: ‘Kijk mevrouw, je moet naar daar en daar om je te laten inschrijven.

En die vrouw kent de taal niet.

Ze heeft nog nooit op een tram gezeten.

Ah nee, zelfredzaamheid bevorderen noemen ze dat.

Ik zeg, dat mens heeft nog nooit op een tram gezeten.

“Sorry, als ze dat papiertje van de xxx niet brengt heeft ze geen uitkering” is het antwoord.

Ik heb met dat mens, ik heb haar een plannetje gemaakt (...) en met de telefoon, want ik kan niet weg, telefonisch de weg getoond. Ze zegt ‘ik zit in die straat...’

Echt waar. Zo heb ik diene mens geholpen.

Ze bracht het papiertje terug bij de maatschappelijke en ze kreeg haar geld.

Ik vind dat schrijnend.

Rondetafel Gent

Last but not least is reizen met openbaar vervoer steeds duurder geworden, met de verhoging van de tarieven. Een basisticket voor een rit van een uur kost 3 euro. Veel mensen raden dan aan om een meerrittenkaart te kopen, maar net mensen in armoede hebben niet het geld om die uitgaven te doen die op termijn goedkoper uitkomen. Zelfs dat betekent een té grote hap uit hun dagelijks budget.

“Vervoersarmoede bij vrouwen slaat zowel terug op toegang tot een eigen wagen als op toegang tot het openbaar vervoer.”

“Veel vrouwen met een migratieachtergrond in armoede leven zodanig geïsoleerd dat ze de stad nauwelijks kennen, laat staan alleen een tram of een bus genomen hebben.”

Uit onderzoek naar plattelandsarmoede², waar totnogtoe veel te weinig aandacht was voor mensen met een migratieachtergrond, zou niettemin blijken dat migranten op het platteland zich in een bijzonder kwetsbare positie bevinden.

HOOFDSTUK 7

SOCIALE NETWERKEN

7.1. ARMOEDE ALS HET GEBREK AAN EEN NETWERK

*Weet je wat echte armoede is,
het gebrek aan netwerken.
Als je geen netwerk hebt kunt ge nergens uitbreken.
Ge kunt niets, ge vindt niets.
Je vindt geen toegang tot organisaties, je vindt ook geen
toegang om een andere taal te leren.
Eigenlijk netwerken, of gewoon met
iemand kunnen praten omdat je je slecht voelt.
Dat is eigenlijk echte armoede.
Er zijn heel veel vrouwen en dan spreek ik van migranten
die hier al jaren wonen, van vluchtelingenvrouwen die
vanuit een land komen waar het netwerk heel belangrijk
is, waar het netwerk iets is waar je
altijd op kunt terugvallen en die dan in een
keer naar hier komen en dat valt helemaal weg.
Die weten niet waar ze naartoe moeten gaan.
En inderdaad, de kinderen worden bijgehouden
omdat dat nog het enigste is wat ze nog kunnen
bijhouden. Ze worden depressief, ze komen niet
meer buiten. Die kunnen niet meer zelfstandig
functioneren omdat het allemaal vol zit.*

Rondetafel Genk

Armoede heeft fundamenteel te maken met een ongelijke verdeling van middelen en mogelijkheden. Daarnaast worden mensen met een migratieachtergrond met extra drempels geconfronteerd zoals discriminatie en racisme, een ongeschikt profiel, en een tekort aan geschikt sociaal kapitaal.

Uit de literatuur blijkt ook het grote belang van sociaal kapitaal om het hoofd te kunnen bieden aan het leven in armoede. Sociale netwerken bieden een plaats om te

ontsnappen aan isolement. Ze bieden ook allerlei vormen van hulp, gaande van materiële en financiële ondersteuning, sociaal en emotioneel contact, opvang voor de kinderen, informatiekanalen voor jobs etc.

Voor mensen met een migratieachtergrond vormen de netwerken binnen de eigen gemeenschap meestal een belangrijke hulpbron waarop ze kunnen terugvallen. Uit het onderzoek naar armoede bij vrouwen met een Turkse en Marokkaanse achtergrond, blijkt dat de soorten netwerken waar vrouwen beroep op doen hoofdzakelijk familie, de burens en de (etnische) gemeenschap, zijn¹.

Uit onze bevraging blijkt dat netwerken belangrijk zijn voor: 1) contact en 'buiten komen' 2) steun en troost 3) opvang en hulp en 4) als oefenplaats Nederlands.

Contact, 'buiten komen' en ontspanning

Over een netwerk beschikken en die kunnen onderhouden is van cruciaal belang. Armoede dwingt als het ware om 'binnen te blijven' omdat het allemaal teveel geld kost. Zoals in onderstaand citaat waar vrouwen de keuze moeten maken of ze hun geld uitgeven aan ontspanning of aan nieuwe schoenen voor hun kinderen.

*Als je geld hebt, kan je met vriendinnen naar een
trouwfeest gaan, kan je op café gaan, dan ben je in.
Maar als je zegt, neen, ik heb geen tijd. Natuurlijk heb
je wel tijd. Je hebt dat ook nodig. Maar hoeveel kost je
dat? Vijftig euro, honderd euro.
Ik zou zeggen, ik ga toch. Maar een andere mama zegt,
ik ga er schoenen mee kopen. Dus dan zit ze binnen.
Ze ziet niemand meer. Gewoon vast. Want je hebt
niet altijd uw mama, zus of uw broer nodig. Je hebt
ook je vriendin nodig waar je naartoe kunt gaan.*

Rondetafel Beringen

“Sociale netwerken zijn belangrijk omwille van 1) contact en ‘buiten komen’ 2) steun en troost 3) opvang en hulp en 4) als oefenplaats Nederlands.”

“Armoede dwingt als het ware om ‘binnen te blijven’ omdat het allemaal teveel geld kost.”

Steun en troost

Sociale netwerken zijn ook broodnodig in moeilijke tijden. Die netwerken kunnen bestaan uit familie, vrienden of buren, maar soms ook vrouwenorganisaties of andere laagdrempelige basiswerkingen, waar men lotgenoten treft.

Waar kan je terecht om zulke dingen te vertellen?

De Marokkaanse Federatie. Die hebben me ondersteund. Ik was tien jaar opgesloten door die miserie. Ik ging naar de VDAB, die konden me niet helpen. Ik ging naar de opleiding: "uw taal of omdat je een allochtone vrouw bent..."

Ik heb thuis gezeten tien jaar, maar de Marokkaanse Federatie heeft me geholpen bij De Eerste Stappen [project gericht op moeders], met mijn kinderen en mij hoop gegeven.

Dankzij hun heb ik een opleiding kunnen volgen en dat ik nu lerares ben in step-aerobics. Dankzij hun Encara [opleidingscentrum] leren kennen en dankzij hun ben ik naar hier gestuurd en naar andere verenigingen.

Ze zeggen, Marokkaans, Marokkaans, maar dat klopt niet. Dankzij deze federatie heb ik mijn wereld leren ontdekken en heb ik een beetje van mijn depressieve kant weg. (...)

Ik was afgesloten. Afgesloten van de wereld.
Rondetafel Antwerpen

Opvang en hulp

De eigen netwerken blijken ook broodnodig te zijn om aan basisbehoeften te voldoen. Zo voorzag de kerkgemeenschap voor een Congolese vrouw uit Antwerpen in een woonst nadat haar asielpcedure afgelopen was en ze het asielcentrum in Wallonië moest verlaten. De kerk zamelde via collectes geld in om een appartement te huren. In ruil zingen zij en haar jongste dochter in het koor tijdens de kerkdiensten.

---

*Des gens ont nous aidé pour collecter l'argent.
C'est mon église.*

Alors ... on ne voulait pas donner une maison parce qu'on n'as pas les papiers, on ne travaille pas et ... (...)

Et comment vous faites ça pour louer ?

C'est l'église. L'église cotise l'argent. (...)

Je chante dans l'église, ma fille aussi, la cadette elle chante aussi, comme ça on supporte aussi.

Rondetafel Antwerpen

Een andere vrouw met een zontje uit nog een andere kerkgemeenschap kreeg hulp om een kamer te huren in een gebouw met vijf anderen.

Quand on est dans la même église, moi aussi, je suis aussi avec des gens de l'église. On est six dans la maison.

Et on t'accueilli, mais on ne paie pas ta maison.

On te donne un peu...

Qu'est-ce que vous recevez alors ? Une chambre, un appartement?

Une chambre, pas un appartement.

Est-ce que vous êtes seul ?

Je suis avec mon fils.

De kerk is ook een belangrijke factor voor de Indonesische gemeenschap in Aalst, zo bleek. Zij helpen vrouwen na een echtscheiding of bij schulden.

Hetzelfde geldt ook voor Latijns-Amerikaanse vrouwen uit onder andere Guatemala in het Antwerpse en Brusselse, vernamen we tijdens de rondetafel in Antwerpen. Ook daar krijgen ze ondersteuning via de kerkgemeenschap, die collectes organiseert of borg staat voor het huren van een appartement etc.

Hetzelfde zagen we ook bij andere verenigingen. Op alle rondetafels bleek dat de eigen verenigingen of gemeenschapsstructuren er zijn voor de eerste noodhulp. Ze zamelen geld in of geven andere steun aan vrouwen die op straat staan na een scheiding of als de rekeningen niet betaald kunnen worden.

“Sociale netwerken kunnen bestaan uit familie, vrienden of buren, maar soms ook vrouwenorganisaties of andere laagdrempelige basiswerkingen, waar men lotgenoten treft.”

Oefenplaats Nederlands

Het belang van een netwerk situeert zich niet enkel op het niveau van welzijn, om uit isolement te geraken of voor primaire hulp. Het is ook belangrijk voor het leren en onderhouden van de taal.

Zowel de vrouwen die hier al langer zijn maar voornamelijk binnen de etnische gemeenschap bewegen, als de nieuwkomersvrouwen die ofwel op hetzelfde gemeenschapsnetwerk terugvallen. Ofwel helemaal niemand hebben, in het beperkte netwerk kunnen ze nergens de taal oefenen.

Ook omdat ze geen netwerk hebben om te babbelen. Een taal leren doe je niet in de klas. Een taal leren doe je door mensen te ontmoeten en te praten.

Zo doe je dat. In de klas leer je ook al wat dingen maar dat blijft niet zitten. (...)

Ik ken ook inderdaad vrouwen, zelfs een stagiaire onlangs, die zei ik kan slecht Nederlands praten terwijl ik hier opgegroeid ben. Ik ben hier geboren, ik ben hier naar school gegaan, ik heb een beetje gewerkt en dan ben ik een man tegen gekomen en dan heb ik er zelf voor gekozen om voor mijn kinderen te zorgen en mijn taal is daardoor achteruitgegaan. Punt. Omdat ik eigenlijk geen netwerk niet meer had om die taal te praten.

Rondetafel Beringen

Même pour nettoyer ! Toute est bloqué. Dans la tête, tu es..., d'abord tu dois avoir la paix dans la tête. Quand tu penses que tu es prêt, après combien d'années d'études, tu es fatigué, ils disent poets maken.

(...)

Je vais le faire. Mais tu veux le faire aussi parce que ton niveau de néerlandais est trop bas. Mais c'est quand je peux communiquer que je peux le parler.

Je vais à l'école, j'ai fait, 1.1 1.2 en trois mois, parce que je sais écrire. Quand on me donne une

lettre néerlandais, je peux le lire tranquillement mais quand je ne parle pas, a part de mon mari, je n'ai pas d'autre famille, c'est grâce à ivca, c'est une deuxième famille. Je n'ai personne ici. Je veux parler.

Rondetafel Antwerpen

7.2. UITGEBREIDE NETWERKEN VAN MENSEN MET EEN MIGRATIEACHTERGROND?

Algemeen wordt aangenomen dat het sociaal weefsel binnen migrantenbevolkingen sterker is dan bij de (arme) autochtone bevolking waardoor, ze gemakkelijker terug kunnen vallen op eigen netwerken. Dat is ook lang het geval geweest, maar er zijn steeds meer tekenen dat de solidariteit lijkt af te nemen. Dat heeft deels te maken met de erosie van die gemeenschapsstructuren. Anderzijds hebben hechte gemeenschapsrelaties niet altijd het verhoopt effect.

We staan even stil bij de oorzaken voor het verdwijnen of tanen van de eigen netwerken en we gaan verder met de perverse effecten van het leven in uitgebreide, hechte gemeenschapsnetwerken. Tenslotte bekijken we de situatie van vrouwen uit landen waarvan de gemeenschap in België niet zo groot is, waardoor niet echt sprake is van de aanwezigheid van een gemeenschap. Hoe redden zij het en op wie doen zij beroep?

Erosie

Om tal van redenen is de solidariteit binnen de gemeenschapsnetwerken aan erosie toe².

Ten eerste is de migrantengemeenschap niet meer zo homogeen als ten tijde van de migratiegolven in de jaren zestig toen er welbepaalde landen, van waaruit

“Een taal leren doe je niet in de klas. Een taal leren doe je door mensen te ontmoeten en te praten.”

“De solidariteit binnen de eigen gemeenschapsnetwerken is aan erosie toe.”

de migranten kwamen, zoals Italië, Marokko, Turkije, Spanje, Griekenland. Vandaag komen ze uit alle hoeken van de wereld.

Voorts zijn er ook binnen de gevestigde migrantengemeenschappen veranderingen gaande, als het gevolg van het leven in een westerse setting, zoals individualisering.

Je merkt ook dat het heel moeilijk is dat het idee van armoedebestrijding en solidariteit van de gezinnen, ook afbrokkelt. Velen geven ook aan dat ze niet meer terecht kunnen bij ouders omdat enerzijds de individualisering doorwerkt, van je moet het maar zelf kunnen rooien en dat dat op bepaalde momenten bij ernstige situaties wel ondersteuning vinden, maar dat je geen geld kunt gaan vragen om pakweg je familie te bezoeken in Marokko of Turkije. Dat dat een brug te ver is. Ze zijn ook zoekende tot waar je hulp kunt vragen...

Motief vzw

Ook zien we dat steeds meer vrouwen buitenshuis gaan werken waardoor ze de zorg voor familie en gemeenschap niet meer op dezelfde manier kunnen opnemen. Ook het aantal echtscheidingen en dus ook alleenstaande ouders neemt toe, waardoor traditionele rolpatronen en ideeën rond zorg en arbeid verbroken worden. Het leven in een kerngezin, in combinatie met steeds meer buitenshuis werkende vrouwen, maakt het ook minder vanzelfsprekend om de zorg voor oudere generaties binnen de familie op te nemen.

En ten slotte is de armoede binnen de gemeenschap gestegen waardoor het de draagkracht van de gemeenschap overschrijdt.

Als je naar de voedselbedeling gaat zien dan staan ze [de eigen gemeenschap] er niet. Als mensen echt in nood zijn, als ze geen dak boven hun hoofd hebben of geen brood op tafel hebben, dan kunnen ze niet rekenen op familie, vrienden, kennissen, landgenoten. Dan is dat niet het geval. Hoe verklaar jij dat, dat ze niet kunnen rekenen op familie en kennissen. Als het gaat om mensen in armoede, zij hebben heel klein netwerk, ze kunnen heel moeilijk terugvallen op hun netwerk. En dat netwerk is heel arm vaak. Die kan dat niet dragen. Die kunnen dat niet dragen, waardoor ze veel minder hulp gaat krijgen uit dat netwerk.

Psycholoog Recht-Op

Pervers effect van eigen gemeenschapsstructuren

In onderzoek naar armoede bij mensen met een migratieachtergrond blijkt dat de sociale netwerken van deze mensen in armoede zowel een hulpbron kunnen zijn als een drempel om vooruit te komen³. Men heeft het dan over het “pervers effect van sociale netwerken”.

Hieronder geven we een overzicht van de beperkingen van uitgebreide en hechte gemeenschapsstructuren en hoe de solidariteit een paradoxale impact kan hebben op armoede en uitsluiting vertrekkende van de bevindingen van de onderzoekers van Oases aan de Universiteit Antwerpen⁴.

1. De onderzoekers wijzen erop dat voor personen met een marginale positie binnen de gemeenschap of uitgebreide familie, zoals nieuwkomersvrouwen, het zich bevinden in een hecht familienetwerk, net minder perspectieven biedt. Zij moeten immers steeds via de schoonfamilie of echtgenoot gaan (voor hulp).

“Vooral binnen de Turkse gemeenschap vallen recent, via huwelijksmigratie, aangekomen jonge vrouwen, onder de strikte sociale controle van de schoonfamilie.”

“Het leven in een kerngezin, in combinatie met steeds meer buitenshuis werkende vrouwen maakt het ook minder vanzelfsprekend om de zorg voor oudere generaties binnen de familie op te nemen.”

Doorheen het rapport hebben we talloze voorbeelden gezien van recent, via huwelijksmigratie, aangekomen jonge vrouwen, die onder de strikte sociale controle van de schoonfamilie vallen. Dit is vooral het geval bij de Turkse gemeenschap, aldus een deelneemster aan de rondetafel in Gent. Daar is het inwonen van het jong gehuwd koppel bij de familie van de echtgenoot nog heel gangbaar.

2. Voorts blijkt dat de solidariteit niet altijd voor iedereen op dezelfde manier geldt en dat sommigen er niet (meer) op kunnen terugvallen. Vooral gescheiden vrouwen zijn hiervan de dupe. Omdat scheiden nog steeds niet vanzelfsprekend is, kan het voor sommige vrouwen ertoe leiden dat ze geen deel meer kunnen uitmaken van de gemeenschapsnetwerken, en dus ook niet genieten van de voordelen ervan.
3. Het uitsluitend terugvallen op de eigen gemeenschapsstructuren heeft bovendien als pervers effect dat ze het Nederlands niet goed beheersen. Daarnaast, nog volgens dezelfde onderzoekers, versterkt *“het vasthouden aan waarden die in het thuisland op zijn terugweg zijn maar waar de emigranten ‘onverkort aan vasthouden die ze als een kostbare ansichtkaart koesteren’”*.
4. Een ander moeilijk evenwicht is *“de grens tussen zorgen voor werk voor leden van de eigen gemeenschap en uitbuiting van diezelfde leden”*.
5. Voorts kan de steun van de gemeenschap ervoor zorgen dat de persoon in armoede zijn onafhankelijkheid verliest door de schulden die hij of zij maakt en daardoor bij anderen ‘in het krijt staat’.
6. Uitsluitend beroep doen op eigen gemeenschappen zorgt er ook voor dat men afgescheiden is en blijft van de Belgische bevolking en bredere samenleving.

Dit is niet alleen problematisch omwille van het isolement, maar ook omdat dit soort netwerken niet altijd voldoende zijn om ‘vooruit te komen’. Uit de literatuur blijkt dat vooral heterogene netwerken, dus breder dan je eigen netwerk, een opstap kunnen zijn om uit armoede te geraken.

Er zijn geen succesvoorbeelden in je eigen netwerk die jou vooruit kunnen helpen. Op alle vlakken eigenlijk, op het werk, school, opleiding. Als jij niemand hebt in je netwerk die je een kleine tip kan geven over de taak die je moet schrijven, je bent op zoek naar een onderwerp, maar als je dat netwerk niet hebt dan gaat het niet. Dan doe je er misschien een dag over om een klein onderwerp te vinden. Terwijl iemand anders, met een sterk netwerk, die je een goed voorbeeld kan geven, dan kan je binnen het uur beginnen te schrijven.

Rondetafel Antwerpen

7. Ook blijkt dat er grenzen zijn aan het gemeenschapsnetwerk, omdat er steeds een mate van wederkerigheid in vervat zit. De onderzoekers wijzen erop dat net mensen in armoede die relatie van uitwisseling niet kunnen blijven onderhouden omdat zij meestal de vragende partij blijven.

En dat is juist waar dat de vetes dan beginnen, of de conflicten of het minderwaardigheidsgevoel gaat beginnen groeien. Mensen die op café beginnen praten ‘Hij zit op café. Hij zorgt niet voor zijn kinderen’. Of ‘de kinderen zijn afgepakt’. Dan beginnen de roddels te komen, terwijl in hun ideale wereld gedacht werd, we zijn er voor elkaar, we zijn van dezelfde religie, dus we moeten voor elkaar zorgen en dat zorgzame is er niet meer. De mensen voelen zich wel in de steek gelaten.

Psycholoog Recht-Op

“Uitsluitend beroep doen op eigen gemeenschappen zorgt er ook voor dat men afgescheiden is en blijft van de Belgische bevolking en bredere samenleving.”

8. Bovendien moet men, om te kunnen gebruik maken van de voordelen van de gemeenschapsnetwerken, dezelfde normen en waarden onderschrijven of minstens respecteren. Mensen die afwijken van de mainstream, zoals gescheiden vrouwen, vallen er dan ook gemakkelijker buiten.
9. Een andere beperking van de solidariteit binnen de gemeenschap is dat die zich uit in functie van de geografische afkomst van de mensen (in het land van herkomst).
10. En ook de bestaande religieuze, culturele, politieke, ideologische en andere breuklijnen binnen de gemeenschappen zelf bepalen de solidariteit tussen mensen. Men is solidair met degenen die van dezelfde 'groep' (binnen de gemeenschap) zijn.

Nieuwkomers zonder uitgebouwde gemeenschapsstructuren

Flora vzw hanteert een analytisch kader vertrekkende van de migratieredenen van vrouwen (in een éénoudergezin) om na te gaan welke impact het soort migratie heeft op hun sociale netwerken. Flora vzw onderscheidt de volgende vier redenen voor migratie⁵:

1. migratie om humanitaire redenen;
2. naar België gekomen om te huwen;
3. reeds lange tijd in België;
4. economische migratie.

Vooraf groep 1 en groep 4 leven geïsoleerd omdat ze niet kunnen terugvallen op een gemeenschap of omdat de gemeenschap waar ze deel van uit maken te klein is. Het niet kunnen terugvallen op de gemeenschap heeft nadelen omdat ze geïsoleerd zijn en niet kunnen terugvallen op materiële en andersoortige ondersteuning. Dit geldt bijvoorbeeld voor vrouwen uit Somalië in het

Gentse, die hoewel moslim zijn, maar niet noodzakelijk aansluiting vinden bij de moslimgemeenschappen in de stad.

Voor Antwerpen gaat het om kleinere of recentere migraties uit Guinee-Conakry:

---

*À part de mon mari, je n'ai pas d'autre famille.
C'est grâce à IVCA, c'est une deuxième
famille. Je n'ai personne ici. (...)*
Rondetafel Antwerpen

Anderzijds kan het niet (meer) behoren tot of het deel uit maken van een gemeenschapsnetwerk ook een vorm van 'vrijheid' met zich meebrengen doordat men niet uitgestoten en veroordeeld kan worden.

Zo besloten de deelnemers aan de rondetafel in Gent na gesproken te hebben over diverse groepen vrouwen met een migratieachtergrond, en hun specifieke moeilijke positie, dat die van de Turkse vrouwen in het algemeen, en Turkse nieuwkomersvrouwen in het bijzonder, verreweg de moeilijkste is. Net omwille van de hechte gemeenschapsstructuren en de sociale controle die ermee gepaard gaat.

De vrouwen die buiten een gemeenschapsnetwerk vallen, omdat er geen gemeenschap is, of omdat ze er geen deel (meer) van uitmaken, gaan noodgedwongen op zoek naar alternatieve wegen. Hoewel dat uiterst moeilijk is, zetten ze niettemin de eerste stappen naar laagdrempelige vrouwenorganisaties en andere basiswerkingen, gaande van buurthuizen tot verenigingen waar armen het woord nemen en wie weet op termijn naar de reguliere hulp- en dienstverlening.

Opvallend (weer) dat opnieuw de verenigingen én vrijwilligers het vacuüm moeten opvullen die blijft omdat de meesten niet weten waar ze terecht moeten of hun weg onvoldoende kennen of de taal niet kunnen.

“Het niet (meer) behoren tot een gemeenschapsnetwerk kan ook een vorm van ‘vrijheid’ met zich meebrengen doordat deze vrouwen niet uitgestoten en veroordeeld kunnen worden.”

*Bij taal wordt heel veel gerekend op mensen uit hun
familiaal en vriendennetwerk die moeten tolken.
Dat houden die vrijwilligers ook niet altijd vol om
bij elk dossier te moeten gaan onderhandelen. Wij
[de vrijwilligers] hebben ook gezin en kinderen.
Rondetafel Beringen*

HOOFDSTUK 8

RELATIES & GEZIN

“Of je als vrouw thuisblijft voor de kinderen en het huishouden of de combinatie maakt, hangt in grote mate af van de man met wie je samenleeft.”

Anja Meulenbelt¹

8.1. RELATIE MET PARTNER EN ROLPATRONEN

Zonder te willen insinueren dat armoede causaal verbonden is met (traditionele) rolpatronen en de relatie met de partner, behoeft het toch wat meer uitleg. We weten uit literatuur dat de (arbeidsmarkt)positie van vrouwen steeds verbonden is met haar thuissituatie. In lijn met het feministisch motto het ‘persoonlijke is politiek’, trekken we dit door naar de privésfeer van de vrouwen in armoede.

Als je financieel goed zijt, dan is het heel goed tussen u en uw man. En dan zijn de kinderen heel blij en dan heb je tijd om tegen de kinderen te zeggen ‘je kunt het, je kunt het, je kunt het’. Het kind groeit dan op in een familie waar het heel mooi is. Je weet wel, roos is.

Rondetafel Beringen

Een duidelijk analytisch kader om de ondersteuning van de partner te kaderen is de typologie van Flora vzw² van soorten arbeid bestaande uit: 1) productieve arbeid 2) zorgarbeid 3) sociale arbeid 4) zelfarbeid.

In het bijzonder in de studie van hoe de levens van mannen en vrouwen veranderen na een scheiding, zien we dat vooral de vrouwen met veel extra taken opgezadeld worden terwijl mannen over het algemeen, buiten het emotionele leed van de scheiding, weinig verandering ondervinden. Ze nemen niet meer zorgtaken op en kunnen doorgaans evenveel tijd in productieve arbeid investeren.

Niet alleen voor eenoudergezinnen kan de vrouw niet terugvallen op ondersteuning van haar partner, ook in veel gezinnen waar de man niet werkt, wat hem logischerwijs ruimte geeft om zijn partner te ondersteunen, laat hij verstek gaan als het op de zorgtaken aankomt.

Verschillende oorzaken worden hier aan gegeven zoals cultuur en tradities, maar ook dat de man zich niet goed in zijn vel voelt doordat hij zijn traditionele rol als kostwinner niet (meer) kan waarmaken of omdat hij de taal onvoldoende spreekt om zijn vrouw bij te staan in de zorg en opvoeding van de kinderen.

Traditionele rolpatronen

De relatie met de partner. Het is moeilijk om op die steun te rekenen omdat die man net heel veel verantwoordelijkheden heeft. Hij zit zelf in de stress. En de vrouw moet, ja dat is traditioneel gezien, héél veel doen. Maar echt steun niet.

Rondetafel Antwerpen

Tijdens al de rondetafels werd honderduit gesproken over de relatie met de partner en hoe hij wel of geen steun vormde om hun situatie het hoofd te bieden. In het merendeel van de gezinnen is er sprake van een traditionele rolverdeling tussen man en vrouw. De zorg en opvoeding van de kinderen en het huishouden komt de vrouw toe, terwijl de man instaat voor het inkomen. In eerste instantie werd dit oppervlakkig geduid als ‘bij ons is het anders’, doelend op hun cultuur, alsof het een gegeven is waar ze zich bij neerlegden. Maar gaandeweg problematiseerden de vrouwen het en gingen in op de impact van de ‘afwezigheid’ van de partner in het huishouden, de zorg en opvoeding van de kinderen. In het bijzonder als hij de rol van kostwinner niet meer opneemt.

“Niet alleen voor eenoudergezinnen kan de vrouw niet terugvallen op ondersteuning van haar partner, ook in veel gezinnen waar de man niet werkt, laat hij verstek gaan als het op zorgtaken aankomt.”

“In het merendeel van de gezinnen is er sprake van een traditionele rolverdeling tussen man en vrouw. De zorg en opvoeding van de kinderen en huishouden komt de vrouw toe terwijl de man instaat voor het inkomen.”

De steun die de vrouwen ontberen betreft niet enkel het bijstaan in de zorg en huishouden maar ook in het 'binnenbrengen van geld' en bijdragen aan het gezinsbudget. Ook in de situatie van acute armoede laten ze het lenigen van de broodnodige dagelijkse behoeften over aan de vrouwen. Zo blijken het vooral de vrouwen te zijn die de stap naar de voedselbedeling of andere hulp zetten.

Het gegeven van het falen, speelt wel enorm en je merkt ook dat vrouwen op de een of andere manier wel het gevoel hebben van we moeten dat doen, zeker als ze kinderen hebben, omdat zij met de kinderen thuis zitten. Zij worden er permanent mee geconfronteerd, terwijl mannen... Sommigen, ik zeg niet dat dat bij iedereen zo is, geven ook aan dat dat werkelijkheid is, zo van 'hij zit de ganse dag buiten en ik zit met de kinderen binnen'.

Motief vzw

Het probleem stelt zich vooral als de vrouw buitenshuis wil of moet gaan werken omdat ze de eindjes niet meer aan elkaar kunnen knopen. De vrouw gaat buitenshuis werken, ofwel omdat het inkomen van de man ontoereikend is voor het gezin, of en steeds meer, omdat de man geen werk (meer) heeft.

De bittere noodzaak voor vrouwen om ook buitenshuis te werken, brengt de traditionele verhoudingen tussen man en vrouw in gedrang en leidt tot grote spanning bij mannen door het ondergane rolverlies. In combinatie met andere zorgen van het dagelijks leven in armoede legt het heel wat druk op de relatie en het huishouden.

(...) Heel veel vrouwen die kiezen om te gaan werken maar van huis uit de boodschap krijgen van je kunt gaan werken maar het huishouden moet op dezelfde manier verlopen, het eten moet gemaakt worden, de zorg voor de kinderen moet jij opnemen enzovoort. Het werk komt er bij.

Rondetafel Genk

Vrouwen die verantwoordelijk zijn voor hun gezin, voor partner én kinderen, die niet [vrijuit] kunnen spreken.

Ze heeft heel veel in haar maar ze kan niet vooruitkomen. De kinderen houden haar tegen.

De man houdt haar tegen.

Ze wil iets doen, ze wil uit de armoede, maar als vrouw onderdrukt ze de idee eigenlijk. Ze kan niet buiten komen met de mooie ideeën. Ze kan dat niet waarmaken.

Op welke manier wordt ze dan tegen gehouden, door bijvoorbeeld haar kinderen?

Door de tradities.

De kinderen? Ja, ze heeft geen opvang voor de kinderen.

Ze staat helemaal alleen. Haar man, als je niet met uw man kunt afspreken, gij gaat die uren werken, ik ga die uren werken, zo kunnen we de kinderen misschien opvangen en terug allebei gaan werken.

Rondetafel Genk

Als de vrouwen uiteindelijk toch de stap zetten om buitenshuis te werken, betalen ze er een zware prijs voor. Haar man trekt zich volledig terug en draagt niet meer bij, niet financieel, noch in het huishouden.

En ten tweede, als de vrouwen werken, en de mannen zien die vrouwen werken en die halen alles in en die zorgen voor alles, beginnen mannen zich weg te trekken.

Die beginnen meer op te maken of op café gaan maar mijn vrouw werkt toch, alles wordt toch geregeld, waarom moet ik dat doen.

Niet allemaal maar toch de meeste. Het gebeurt heel veel. Die vrouw werkt, doet heel veel moeite voor haar gezin en toch krijgt ze stank voor dank.

(...)

Er bestaan ook mannen die als hun vrouwen gaan werken die het afstappen en die zeggen 'ik doe wat ik wil'. En dan begint die met zijn geld rond te lopen.

Dan zegt die 'ja, ik heb dat [facturen] wel betaald', maar achteraf krijg je de rekening omdat het niet betaald is.

Rondetafel Genk

“De steun die de vrouwen ontberen betreft niet enkel het bijstaan in de zorg en huishouden maar ook in het 'binnenbrengen van geld' en bijdragen aan het gezinsbudget.”

“De bittere noodzaak voor vrouwen om ook buitenshuis te werken, brengt de traditionele verhoudingen tussen man en vrouw in gedrang en leidt tot grote spanning bij mannen door het ondergane rolverlies.”

Nog een nadelig effect van haar keuze om buitenshuis te werken is dat door haar afwezigheid haar kinderen zonder toezicht achterblijven. Omdat haar partner de zorg voor de kinderen niet kan of wil opnemen, komt het erop neer dat de kinderen aan hun lot overgelaten worden.

---

*Meestal zijn ze er niet [voor de kinderen].
Ze zeggen van wel, we zijn er wel, maar.
Die vrouwen die vertrouwen de mannen, die gaat hen oppakken maar die mannen gaan op café ofwel zitten die in de zetel te slapen.
Die mannen hebt ge ook, dat hoor ik heel veel.*

Rondetafel Genk

Uiteraard geldt dit niet voor alle vrouwen. Zoals de vrouwen zelf aangeven zijn er ook 'andere mannen'. Maar dat lijkt veeleer de uitzondering dan de norm.

Ook binnen de Congolese gemeenschap, gaf men in Aalst aan, zie je dat de vrouwen eisen beginnen te stellen aan hun man naar inbreng in gezin en huishouden toe.

Uiteraard is dit 'kort houden' niet eigen aan mannen met migratieherkomst. Zo worden vrouwen die gehuwd zijn met een Belgische man, zoals vele Filippijnse vrouwen, ook in hun bewegingsruimte beknot door hun partner.

Dat zijn Filippijnse vrouwen die trouwen met een Belgische man, die naar hier komen zonder dat ze hier iemand kennen. Ze weten gewoon niet wat hen hier te wachten staat en in een keer moeten ze hier integreren hetgeen voor hen heel moeilijk is.

Wat ik ook hoor van die vrouwen is dat ze ongelukkig zijn en dat ze heel vaak onderdrukt worden door hun partner, dat ze niet naar taalcursussen mogen gaan, dat ze niet mogen werken, dat ze zelf geen zakgeld hebben.

Eén van de verenigingen heeft een soort van noodhulpfonds opgericht waar de vrouwen dan wel stiekem maandelijks 50€ geven aan de vereniging en dat wordt in een pot samen gehouden en telkens als iemand hulp nodig heeft lenen ze dat dan.

Wat voor hulp hebben zij dan nodig?

Er zijn mensen die nog familie hebben in de Filippijnen en die daar dringend geld nodig hebben of er is iemand ziek, of ze hebben nog een kind in de Filippijnen die hulp nodig heeft.

Voor dat soort zaken gebruiken ze dat geld. Ze lenen dat eigenlijk. Er is daar geen interest op en ook geen termijn op. En als ze terug geld hebben geven ze het terug aan de vereniging.

Op die manier proberen ze dat op te vangen onder elkaar, zonder dat de partners dat echt weten want die zijn nogal streng.

Rondetafel Genk

Onvermogen van de partners

Verschillende vrouwen geven aan dat hun partner ook lijdt onder de situatie en net daarom haar onvoldoende kan bijstaan. Integendeel, hij lijkt zich terug te trekken, in zichzelf, in drank, of buitenshuis onder andere mannen in soortgelijke situaties. Dat leidt tot een extra belasting van de vrouw. 'Alsof ze nog een kind erbij hebben om voor te zorgen' zoals één van de vrouwen het uitdrukte.

“Verschillende vrouwen geven aan dat hun partner ook lijdt onder de situatie en net daarom haar onvoldoende kan bijstaan.”

Mijn man, die komt uit Turkije. Dat is al het vierde jaar. Hij heeft in een metaalfabriek gewerkt. Na de eerste of tweede maand is hij buiten gezet door de grote baas omdat hij gebrekkig Nederlands sprak. Maar de chef en de medewerkers hadden hem graag en hadden zij erna hem terug geroepen naar daar. Dan denk ik, allé, geef hem toch de kans. Hij heeft er dan twee jaar gewerkt. Maar hij moest er altijd de Belgen dingen aanleren en dan kregen zij een tijdelijk contract of een vast contract, en hij niets. Hij kwam dat thuis vertellen. Ik zei, neen, jij begrijpt het niet goed, ik heb dat altijd gezegd. Nu zei hij dat gaat niet meer zo verder. Ik krijg er geen contract. Nu heeft hij gekozen [om te werken] in een Turkse markt als assistent. In Turkije had hij ook zo'n job. Maar nu is mijn probleem, zijn Nederlands gaat achteruit. En met de kinderen moet ik dan naar de voetbal of de tekenlessen gaan, of school of papierwerk is altijd voor mij.

De ervaringen met het gebrek aan ondersteuning door de partners doet één van de deelnemers besluiten dat ook met de mannen gewerkt moet worden.

Ik vind dat in een gezin, de vrouw en de man samen ondersteund moet worden. Wij zijn in veel activiteiten geweest, in Genk, overal. Als uw man zegt, nee, je mag daar niet gaan, dan blijf ik thuis. Dit is belangrijk voor vrouwen.

Dat de vrouw gesteund wordt door haar man?

Ja. Sommige mannen laten hun vrouwen geen Nederlands leren. Ik heb vrijheid, ik kan alles doen, overal gaan. En dat brengt succes voor mij. Ik ben mijn man dankbaar daarvoor. Stap per stap, beetje per beetje.

Dus als we willen werken rond armoede bij vrouwen, dan moeten we met de mannen gaan werken?

Met allebei. Het is niet alleen een kwestie van geld.

8.2. ZORG VOOR DE KINDEREN

Een dubbel gevoel

De band tussen moeder en kind is een complex gegeven en balanceert tussen enerzijds een intense band, die de moeder de noodzakelijke energie geeft om haar lot te verbeteren. Anderzijds is er de veronderstelling dat het kind extra gewicht is. Het kan zowel een “motor om te volharden zijn, als een rem voor de dagdagelijkse handelingen”³.

---

*Avec le sujet que vous avez abordé,
la pauvreté parmi les femmes.
La pauvreté en Belgique c'est, surtout les mamans,
surtout les femmes.
Pour notre mari, le pauvre là, justement parce qu'il va
payer les factures.
Tu vas t'occuper des enfants.*

Rondetafel Aalst

Moeders in armoede betekent ook vaak kinderen die opgroeien in armoede. Er is veel aandacht voor kinderen in armoede, maar de beste oplossing is uiteraard om te zorgen dat er geen ouders in armoede leven.

De kansarmoedeindex van Kind & Gezin⁴, vertrekt van de geboortenationaliteit van de moeder en berekent of het gezin waarin het kind geboren is, zich in kansarmoede bevindt. Van de kinderen met een als Belg geboren moeder, komt 1 op 20 in een kansarm gezin terecht. Bij kinderen met een moeder die niet als Belg wordt geboren, loopt dat op tot 3 op de 10 kinderen. Bovendien blijkt dat de hoogste scores liggen bij kinderen met een moeder met een Maghrebijnse of Turkse geboortenationaliteit of uit ‘andere landen’.

“Van de kinderen met een als Belg geboren moeder, komt 1 op 20 in een kansarm gezin terecht. Bij kinderen met een moeder die niet als Belg wordt geboren, loopt dat op tot 3 op de 10 kinderen.”

Vrouwen bevinden zich vaak in een nog kwetsbaardere positie, zeker als het om alleenstaande moeders gaat. Die kwetsbare positie heeft ook een impact op de kinderen en op kinderarmoede. Omgekeerd kan het versterken van deze vrouwen een positieve impact hebben op de positie van de kinderen.

De vraag is hoe het komt dat veel van deze vrouwen kiezen voor het ouderschap en op heel jonge leeftijd kinderen nemen. Te snel gaat men ervan uit dat het komt door de traditionele opvattingen over de rol van de vrouw. Die spelen zeker een rol, maar een aspect dat over het oog wordt gezien, zijn de negatieve ervaringen met werk die vrouwen gehad hebben. Zoals we in het hoofdstuk over tewerkstelling en opleiding ook zagen, blijkt dat door de aard van het werk, het lage loon, de onzekere statuten en contracten en de werkloosheidsval⁵, vrouwen opteren voor de 'zekerheid van het moederschap'.

Of zoals een jonge moeder met Turkse achtergrond, die deelnam aan de rondetafel in Beringen, samen met haar klein dochtertje van amper één maand oud in de Maxi-Cosi, het bondig weergeeft.

Dan denken ze bijvoorbeeld, we zullen kinderen maken en als ze wat groter zijn gaan we werken.

Zorg voor kinderen

Naast de hoofdbreken over hoe aan voldoende geld te geraken om rond te komen, wringen de vrouwen in armoede zich in bochten om alsnog de zorg voor kleine en grote kinderen zo goed mogelijk op te nemen.

Kinderen opgevangen door anderen

Zoals we meerdere malen doorheen het rapport al zagen, is de positie van de vrouw op de arbeidsmarkt onlosmakelijk verbonden met haar zorgtaken. Andersom

wordt de ruimte om te zorgen, beïnvloed door haar werk, en de mogelijkheden en beperkingen ervan.

Systematisch de opvang van de kinderen overlaten aan anderen omdat je zelf werkt, blijft voor veel vrouwen een heikel punt. Zeker als je als werkende moeder de uitzondering bent waardoor anderen jou of je kinderen erop wijzen, zoals in het geval van deze moeder met Marokkaanse roots.

---

*Ik heb als schoonmaakster gewerkt
maar dat was altijd in spitsuren. Dat was meestal
om zes uur, zeven uur 's morgens.
En als je man werkt is dat moeilijk.
Ik had een baby. Ik had nog het geluk dat mijn zus bij mij
woonde en ik gaf haar mijn kind altijd.
Ik heb drie jaar gewerkt maar wel deeltijds.
Ik kon niet werken, kinderen, gezin, ik kon het niet.
(...).*
*Het probleem is dat mijn kind haar moeder
nooit zag als ze afgehaald werd op school.
Ooit heeft ze me gezegd, mama ik haat u.
Ze was drie jaar. Ik zeg waarom?
"Ja, mijn tante brengt elke morgen
haar kind naar school en gij niet".
En dat doet pijn als mama want je wilt ook graag je
kind naar school brengen en terug naar huis brengen.*
Rondetafel Antwerpen

Kinderen zonder toezicht

Sommige vrouwen hebben niet de keuze om meer of minder thuis te blijven voor de kinderen. Ze moeten noodgedwongen werken op de momenten dat de kinderen thuis zijn. In het geval van opgroeiende kinderen betekent het dat ze de facto aan hun lot over gelaten worden.

Een deelneemster aan de rondetafel in Gent wijst expliciet op het gevaar hiervan, op jongens die daardoor sneller op het slechte pad dreigen komen.

"Sommige vrouwen hebben niet de keuze om meer of minder thuis te blijven voor de kinderen. In het geval van opgroeiende kinderen betekent het dat ze de facto aan hun lot over gelaten worden."

---

*Die dingen hangen zo vreselijk samen.
Ik dacht nu aan de criminele bendes waar onze
burgemeester het over had, die heel jonge gastjes.
En dat is inderdaad een probleem.
Die mensen hebben geen speelruimte binnen,
die gasten worden buiten gestuurd
en die hebben hun eigen wereld.
Dat zijn dingen die te maken hebben met huisvesting
en met het feit dat men inderdaad moet werken
op uren, als ze al werk vinden die moeders, zoals
met die dienstencheques. Allé, dat ge inderdaad de
ruimte niet hebt om er voor je kinderen te zijn.*

Rondetafel Gent

Kinderen op internaat

Andere vrouwen kunnen niet anders dan hun kinderen op internaat te sturen. Dit onderwerp kwam vooral tijdens de rondetafel in Antwerpen aan bod waar het blijkbaar sinds een aantal jaar steeds meer voorkomt.

Eén van de deelneemsters, een alleenstaande moeder van Marokkaanse herkomst, stuurde haar dochter gedurende haar volledige lagere school periode op internaat omdat ze niet wilde dat ze anders alleen van en naar school moest.

---

*Mijn dochter zat op internaat,
van maandag, of zondagavond tot vrijdag.
Vanaf het eerste leerjaar tot zij dertien jaar was.
(...)*

*Ik woonde in Antwerpen en mijn dochter zat op
internaat op Linkeroever. Dat was de schippersschool, en
er is een school in het internaat. Dat was gemakkelijker.
En dan heb ik een sociale woning aangevraagd.*

*Ik woon daar, dus was het dichtbij.
Ik wilde niet dat ze alleen naar school ging.*

Rondetafel Antwerpen

De ervaring van deze moeder werd bevestigd door een medewerkster van IVCA, het vrouwen centrum waar de rondetafel plaatsvond.

---

*Ik ken er veel. De laatste vijf jaar is het een fenomeen.
Het is ook een heel goed internaat, op Linkeroever.
De laatste tien jaar hadden veel alleenstaande
mama's het moeilijk om in het weekend opvang te
vinden, omdat ze in het weekend ook werken.*

Rondetafel Antwerpen

Kinderen niet naar school

Heel specifiek is dan weer de situatie van Bulgaarse vrouwen die in eerste instantie wettelijk in het land zijn en hun kinderen naar school sturen. Zodra ze om welke reden dan ook hun verblijfsvergunning verliezen, komt ook de school in het gedrang omdat ze het niet meer kunnen betalen.

Sommige scholen houden rekening met de draagkracht van deze gezinnen of alleenstaande moeders, maar in veel gevallen moeten de vrouwen het zelf zien te rooien. De moeders opteren er dan noodgedwongen voor om hun kinderen thuis te houden om ze niet zonder eten naar school te sturen.

Als die Bulgaarse vrouwen hun kaart verliezen. Wat gebeurt er met hun kinderen? Gaan die nog naar school?

*Die gaan nog naar school. Ik moet wel zeggen, er zijn
scholen hier in Gent, een aantal, die doen de nulfactuur.*

*Die weten dat dan, er is geen kindergeld meer. En als
ge dan een beetje helpt, dan zeggen de scholen dat de
kinderen kunnen blijven en ze
krijgen ook wel eten dat ze niet moeten betalen.*

*Dat zijn maar een paar scholen. We mogen niet
overdrijven. Er zijn een heleboel scholen waar
dat niet gebeurt. De kinderen blijven dan thuis
omdat de ouders de kinderen niet durven sturen
zonder iets van eten te kunnen mee geven.*

Rondetafel Gent

Kinderen in het buitenland

Zorgen voor de kinderen betekent voor sommige vrouwen, niet de dagelijkse zorg en opvang, maar het financieel ondersteunen van hun kinderen die achterbleven in het land van herkomst.

De vrouwen proberen om de kinderen zo snel mogelijk naar België over te brengen, zodra ze zelf over de mogelijkheden en het statuut beschikken. In afwachting daarvan ondersteunen ze hun kinderen financieel.

We zagen dit al bij Filipijnse vrouwen die huwden met een Belgische man. Deze vrouw uit Guinée Conakry die wijst op de gelijkenissen in het lijden van de moeders, ongeacht of het de dagelijkse zorg is of het lijden omwille van het gemis omdat de kinderen niet bij haar zijn.

---

*Je vois autour de la table plusieurs cas.
Il y a des cas qui ont déjà les papiers, qui n'ont pas des
enfants mais qui continuent à souffrir pour le travail.
Il y a des cas qui ont des enfants et ont les papiers, qui
continuent à souffrir pour travailler.
Continue le manque des moyens.
Et il y a des cas qui n'ont pas des papiers, du tout. Qui
ont des enfants, comme ici, c'est très difficile.
Et moi, si je prends mon cas,
ça fait 7 ans que je suis là, le mois de novembre.
J'ai deux enfants. Mais ils sont là-bas. Ils ne sont pas
avec moi. Mais je suis comme les autres qui ont les
enfants parce qu'ils m'appartiennent aussi.
Mais toujours ce sont les mêmes souffrances. Moi,
je souffre parce que les enfants ne sont pas là.*

Rondetafel Antwerpen

Kinderen die geen kind mogen zijn

De kinderen van vrouwen in armoede zijn onvermijdelijk op de hoogte van de moeilijkheden in het gezin. Van de betalingsmoeilijkheden, de relationele en psychische problemen, de onzekerheid omtrent het verblijf.

Zij lijden mee en zijn het slachtoffer van de armoede-situatie van hun ouders. Ze hebben niet het comfort en de veiligheid om zich op hun eigen ontwikkeling te richten. Zoals de dochter van een Congolese asielzoekster vertelt over wat het met haar doet om aan te schuiven bij de voedselbedeling.

---

*Pour faire le queue, des fois c'est, ... On peut pas manger.
On attend. Parfois on attend trois heures,
jusqu'à quatre heures. Ils ouvrent à 10 heures
mais tu dois y aller à 7 heures pour attendre.
C'est épuisant.
Et des fois c'est, comment je peux le dire, on se sent
pas bien. Même après, on amène la nourriture à
la maison, mais c'est quand même un sentiment,
comment le dire, quand tu vois les autres, les
autres... mais nous pas, pourquoi pas ?*

Rondetafel Antwerpen

Rolverlies

Door hun situatie, in armoede én omdat ze hun weg niet vinden, kunnen velen van deze vrouwen hun kinderen onvoldoende bijstaan. Ze kunnen in hun ogen hun rol als moeder niet waarmaken.

Schoolloopbaan van de kinderen

Uit de rondetafel in Oostende bleek sterk de behoefte om hun kinderen bij te staan bij hun schoolloopbaan, en aan begeleiding bij huiswerk.

Hetzelfde zien we bij het onderzoek dat Flora vzw deed naar nieuwkomersvrouwen: "Een probleem dat specifiek is (...) is de behoefte aan schoolbegeleiding. Dat is nog meer het geval wanneer de ouder die het kind opvangt, de taal waarin het kind school loopt, niet spreekt of beheerst en zijn kind dus niet kan helpen. Bijlessen thuis of huistaakbegeleiding is vrijwel onmogelijk omdat

"Kinderen lijden mee en zijn het slachtoffer van de armoedesituatie van hun ouders. Ze hebben niet het comfort en de veiligheid om zich op hun eigen ontwikkeling te richten."

"Door hun situatie, in armoede én omdat ze hun weg niet vinden, kunnen velen van deze vrouwen hun kinderen onvoldoende bijstaan. Ze kunnen in hun ogen hun rol als moeder niet waarmaken."

dat veel te duur is. De ouder die te maken heeft met het voortijdig schoolverlaten van zijn kind, is machteloos⁶⁷.

Niet alleen in de hulp- en dienstverlening hebben de vrouwen het gevoel dat ze niet geholpen worden. Ook op de school van hun kinderen kunnen ze niet terecht, waardoor ze zich richten tot hun informeel netwerk of verenigingen.

Ze komen naar u. Zoals voor brieven invullen, dan denk ik, waarom moet een mama zo ver komen om naar mij te komen terwijl ze gemakkelijk naar school kan. Want ze hebben daar, ik weet niet hoe noemen ze dat op school, zorgleraar. Waarom kunnen ze daar niet terecht? Mensen moeten het gevoel hebben van als ik problemen heb met mijn kind, ik kan naar de zorgleraar. Waarom gaan ze niet? Ze gaan niet omdat ze hen niet verstaan, die keuren me af. Dat is het ook, de mensen kijken niet naar de persoon, die kijkt naar uw uiterlijk.

Rondetafel Beringen

Geen controle meer over de kinderen

Door hun armoedesituatie en de stress en druk die het met zich meebrengt, verliezen sommige moeders elke greep op hun kinderen.

Het is een groot probleem, de gezinnen die met pubers en jonge tieners zitten. (...) Wij zien veel ouders die zich geen blijf meer weten met de pubers. (...) In sociale macht zijn de kinderen vaak machtiger dan hun ouders. Zeker dan hun moeders, ze hebben daar geen greep meer op. Sociale macht, wat bedoel je daarmee? Zij weten bijvoorbeeld veel beter de weg in de stad, zij beheersen de taal beter, zij beheersen de gender-codes beter, zij beheersen de leeftijds-codes beter.

Rondetafel Gent

Dat geldt niet alleen voor de grote kinderen, de pubers die op straat 'hangen', zo vertelt een medewerkster van een wijkgezondheidscentrum. Ook de kleinere kinderen zien hoe hun moeder het laat afweten bij de oudere broers en zussen en worden op hun beurt ook onhandelbaar.

We zien dat mama's die tieners hebben en ook jongere kinderen, die dan ook de jongere kinderen niet meer de baas kunnen. Omdat ze het gewoon niet de baas kunnen omdat ze eigenlijk psychologisch volledig aangetast worden in de allerlaatste rol die overbleef. We zien dus veel vrouwen met depressieve klachten, om heel veel redenen maar ook omdat ze die allerlaatste rol niet meer kunnen opnemen.

Rondetafel Gent

Bij sommige vrouwen kan de onmacht en het verlies van gezag zodanig zijn dat ze de opvoeding opgeven, er geen zin meer in hebben en niet meer in geïnteresseerd zijn. Met alle gevolgen van dien.

Ik heb ook ondervonden dat mama's geen interesse meer hebben om het op te volgen. En dus geen zin meer hebben. Ze geven ook op omdat ze er geen greep meer op hebben.

Rondetafel Gent

Generatiearmoede in de maak

Zoals elke ouder willen de moeders in een armoedesituatie, ondanks alles, het beste voor hun kinderen en hopen ze dat ze het beter zullen hebben dan hen. Confronterend is het dan om, zoals deze moeder met een Marokkaanse achtergrond, maar geboren en getogen in België om vast te moeten stellen dat haar dochter met dezelfde dingen geconfronteerd wordt als zij zelf.

“Door hun armoede-situatie en de stress en druk die het me zich meebrengt, verliezen sommige moeders elke greep op hun kinderen.”

Wij hebben het thuis moeilijk maar onze kinderen hebben het ook moeilijk omdat ze geen kansen krijgen. Mijn dochter is 21 jaar. Ze gaat naar deeltijds onderwijs en ze heeft na drie jaar nog altijd geen werk, dat begrijp ik niet. De school doet zijn best. Ze zit in een werkopleiding, in een sollicitatietraining en ze heeft nog altijd geen job. Dat klopt toch niet. Ze draagt een sjaal.

Rondetafel Antwerpen

HOOFDSTUK 9

'MIJN HOOFD IS VOL'.

OVER GEZONDHEID EN WELZIJN

Een ding weten we wel, maar er wordt weinig aandacht aan gegeven en er wordt weinig aan gedaan, is het psychische luik bij heel veel vrouwen.

De kracht vinden om uit die armoede te geraken. Ik denk dat daar ook begeleiding moet zijn.

Heel veel van die vrouwen die ik ken in een armoede-situatie hebben psychische problemen, zitten in een depressie, voelen zich moe.

Er moet evenzeer werk gemaakt worden op het niveau van het werk en de vaardigheden maar ook het psychische. Er wordt heel weinig rond gedaan.

Rondetafel Genk

Van arm zijn word je ziek en ziek-zijn maakt je arm. Het is een boutade, maar eentje waar veel waarheid in schuilt. Mensen in armoede en anderen onderaan de maatschappelijke ladder hebben een slechtere fysieke gezondheid met alle gevolgen van dien, maar voelen zich ook minder goed en hebben psychische klachten. Terwijl gemiddeld genomen één op de zeven Belgen ooit depressief wordt en één op de vier vroeg of laat af te rekenen krijgt met psychische klachten, loopt dit voor mensen in armoede op tot 72 procent¹.

Uit de rondetafels en de individuele gesprekken bleek dat de vrouwen vooral te kampen hebben met stress, isolement en eenzaamheid, relatieproblemen, depressie en oververmoeidheid.

Wat de impact van armoede is op de relatie van de vrouwen met hun partner, kinderen en omgeving zagen we in het vorige hoofdstuk. Hier staan we stil bij wat de vrouwen aangeven hoe het dagelijks leven in armoede een effect heeft op hun welbevinden.

“Terwijl gemiddeld genomen 1 op 7 Belgen ooit depressief wordt en 1 op 4 vroeg of laat af te rekenen krijgt met psychische klachten, loopt dit voor mensen in armoede op tot 72%.”

Stress en overbelasting van de breedband

Zowat alle vrouwen geven aan dat ze niet weten waar te beginnen en van welk hout pijlen te maken. Ze zeggen dat ze nooit op adem of tot rust kunnen komen.

Dat is niet alleen een fysieke uitputting, maar het uit zich ook mentaal. De manier waarop de vrouwen het doorgaans uitdrukken als ‘mijn hoofd zit te vol’, bedoelen ze er ook mee ‘dat er niets meer bij kan’. Dat ze nauwelijks in staat zijn om alles draaiende te houden, laat staan iets nieuws erbij te nemen, zoals een opleiding of bijscholing volgen.

Hoewel het zou kunnen lijken op de situatie van alle voltijds werkende moeders, de zogenaamde ‘ploetermoeders’, die ook verschillende borden in de lucht moeten houden, is er toch een fundamenteel verschil. Deze vrouwen in armoede worden immers daarenboven dagelijks, zonder ophouden, geconfronteerd met beperkingen en grenzen door een gebrek aan geld en schulden die zich opstapelen. Net die zorgen maken dat er nauwelijks ruimte is om op adem te komen, laat staan stappen vooruit te zetten. Ze zitten met een overbelaste breedband om het in de termen van de Amerikaanse auteurs Mullainathan & Shafir te zeggen². Ze functioneren quasi niet meer, zelfs voor ogenschijnlijk simpele dingen, net omdat ze er niets meer bij kunnen nemen.

Dezelfde vaststelling, dat de mensen zodanig vol zitten dat ze in een voortdurende overlevingsmodus verkeren, blijkt uit de ervaring van professionelen, zoals de armenvereniging Recht-Op, die net vanuit de nood aan geestelijke gezondheidszorg startten met een psycholoog die outreachend werkt. Zo spreken ze mensen in armoede aan, onder andere tijdens voedselbedelingen, waarna ze hen ofwel zelf kortlopend opvangen of doorverwijzen naar meer gespecialiseerde hulpverlening.

“Vrouwen in armoede zitten met een overbelaste breedband en functioneren quasi niet meer, zelfs voor ogenschijnlijk simpele dingen.”

Of de mensen komen zelf omdat ze na verloop van tijd weten wie we zijn. Mensen zeggen dan wel: "Goh, ik moet seffes nog naar een afspraak voor mijn kind, dus, ik moet ervoor zorgen dat niemand voorsteekt want anders ben ik te laat en dan word ik gesanctioneerd".

De mensen zijn constant bezig met overleven. Ik moet dat hier geregeld krijgen, anders heb ik pech, anders ben ik de pineut. Dat mag niet gebeuren.

Dus de mensen zijn constant in een overlevingsmodus waardoor ze veel minder ruimte hebben om even stil te staan bij, waar zijt ge mee bezig, wat doe je, wat vraagt dat van u? Hoe belastend is dat wat je allemaal aan het doen bent?

Wat doet dat met een mens, constant in een overlevingsmodus zijn?

Alles wat ik opgesomd heb. Na verloop van tijd gaat het zich opstapelen, tot dat het niet meer kan en dan crashen en niet weten van waar dat is gekomen.

Recht-Op Antwerpen

Eenzaamheid en isolement

De combinatie van problemen en onophoudelijke zorgen maakt dat sommige vrouwen zich terugtrekken en niet meer buiten komen. In combinatie met beperkte sociale netwerken, zeker voor nieuwkomers die niet op familie of een gemeenschapsstructuur kunnen terugvallen, leidt het tot vereenzaming en isolement.

Isolement. Dat geldt ook voor mannen, maar vaak zijn dat vrouwen. (...)

Isolement? Afgesloten zijn, bedoel je dat dan?

Er zijn er ook. Ik ken een vrouw die op haar appartement blijft zitten.

Recht-Op Antwerpen

Maar zelfs voor vrouwen die wel ingebed zijn in een 'gemeenschap' of familie hebben, betekent dat niet noodzakelijk dat ze er ook terecht kunnen om hun hart te luchten.

Naar buiten gaan kost geld, is ook een argument dat geregeld opduikt als verklaring. En als er dan gekozen moet worden voor geld voor de basisbehoeften, of iets te gaan drinken, is de rekening snel gemaakt.

Er zijn vrouwen die geen zakgeld hebben, die kunnen geen brood gaan kopen (...) of een koffietje gaan drinken met een vriendin.

Rondetafel Gent

Het isolement kan ook het gevolg zijn van de druk die de omgeving van de vrouw uitoefent. Zo geven hulpverleners en basiswerkers aan dat heel wat vrouwen noodgedwongen thuis moeten blijven omdat hun partner niet wilt dat ze 'buiten komen'.

Ik denk dat we ook het onderscheid moeten maken tussen de sociale armoede waar de vrouwen in zitten en dat is niet per definitie om geld dat dat gaat maar ook rond de kansen die je krijgt als vrouw en de kansen die je krijgt om jezelf te ontplooien om uit de situatie te geraken.

Als je niet buiten moogt van uw man en als jij geen Nederlandse les moogt gaan volgen, en als je geen werk moogt gaan zoeken, en je bent thuis, te wachten tot je een aalmoes krijgt van uw echtgenoot. (...)

Dan gaan ze depressief zijn, dan gaan ze naar de dokter gaan. En het draait verder.

Rondetafel Gent

"Er zijn vrouwen die geen zakgeld hebben, die kunnen geen brood gaan kopen of een koffietje gaan drinken met een vriendin."

Armoede en psychopathologie

“Voor alle duidelijkheid, mensen in armoede worden met dezelfde pathologieën geconfronteerd en uiten het ook op dezelfde manier” zegt Hamza El Moukhtari, de psycholoog van Recht-Op, ons ferm. *“Alleen is armoede een extra belastende factor. En heeft het een invloed op de zwaarte, de genezing en de beleving ervan”*. Hij legt uit hoe armoede kan doorwegen op mentale moeilijkheden.

De eigen armoede kan dat [de ziekte] ook in stand houden.

Het feit dat je je rekeningen niet kunt betalen, het feit dat er dagdagelijks deurwaarders over de vloer komen, het feit dat je de schoolrekeningen niet kunt betalen, het feit dat uw kind constant zeurt omwille van tandpijn bijvoorbeeld en niet naar de tandarts kunnen gaan, omwille van de slechte huisvesting, omwille van ...

Al die factoren zorgen ervoor dat het een extra belasting is op de psychopathologie, die de mensen hebben ontwikkeld.

Waardoor het heel moeilijk is om er uit te geraken, zelfs met professionele hulpverlening.

Recht-Op Antwerpen

Een ander verschil of risico dat kan opduiken als het gaat over mensen in armoede en geestelijke gezondheid, is dat een ziektebeeld als dusdanig niet herkend wordt omdat hulpverleners het te snel aan de armoedesituatie wijten. Zo blijkt uit de ervaringen van de psycholoog van Recht-Op, dat middelenverslaving nog te veel gezien wordt als ‘gebruikelijk’ in milieus van generatiearmen waardoor de ernst van de situatie niet snel genoeg onderkend wordt. Middelenmisbruik, oftewel problemen met alcohol, drugs of medicijnen kwamen niet onmiddellijk aan de oppervlakte bij de vrouwen in armoede met een migratieachtergrond. Anderzijds kunnen we vermoeden dat gezien het hoge aantal depressies en het voor-

schrijfgedrag van Belgische artsen, ook bij deze vrouwen, net als bij de rest van de Belgische bevolking, het gebruik van antidepressiva en andere geneesmiddelen wijdverspreid zal zijn.

Wat wel relevant is voor deze groep van vrouwen is de vaststelling dat net omwille van hun armoedesituatie sommige pathologieën zoals borderline, niet als dusdanig herkend worden, doordat de armoedesituatie en alles wat ermee samenhangt die ziekte ‘maskeert’. Of zoals Hamza El Moukhtari, de psycholoog van Recht-Op het formuleert:

Wat ik wel merk en wat vaak onderschat wordt, zijn de persoonlijkheidsstoornissen die mensen hebben.

En dan denk ik aan borderline.

Wat je toch op regelmatige basis tegenkomt bij mensen in armoede, waar dat er nog te weinig over geweten is.

En, borderline is...?

Borderline, in grote lijnen: zwart wit denken bijvoorbeeld. Dat mensen niet grijs kunnen denken, of wel het ene extreme ofwel het andere. Aantrekken en afstoten in relaties. Dat is het grof geschetst.

Dat zien we wel, dat er toch wat mensen, vooral bij vrouwen, dat dat [borderline] wel voorkomt, maar dat het te weinig herkend wordt en dat er te gemakkelijk verwezen wordt naar ‘dat zal wel een armoede-problematiek zijn’. (...) Dus er bestaat een groep die onderschat wordt, binnen de groep vrouwen in armoede.

Recht-Op Antwerpen

Armoede, uitsluiting en geestelijk welbevinden

Je bevinden in een armoedesituatie is een extra belastende factor in het omgaan met psychische klachten. Dit geldt ook voor de vrouwen in onze bevraging, namelijk de vrouwen met een migratieachtergrond.

“Net omwille van het leven in armoede worden sommige pathologieën zoals borderline, niet als dusdanig (h)herkend doordat de armoedesituatie en alles wat ermee samenhangt de ziekte ‘maskeert’.”

Hetzij de nieuwkomers, hetzij de vrouwen die hier al langer zijn, hetzij zij die hier geboren en getogen zijn, speelt net hun achtergrond ook een rol.

In eerste instantie denken we dan aan het effect van jezelf niet verstaanbaar kunnen maken. Enkel omwille van de taal niet te beheersen word je in een minderwaardige positie geplaatst. Ten tweede denken we aan de effecten van racisme en discriminatie op het welbevinden van deze vrouwen in armoede.

Bij veel vrouwen speelt mee dat ze de taal niet beheersen, niet alleen letterlijk, maar ook de culturele codes die erbij horen, een soort parate kennis die nodig is om hier te kunnen functioneren. Dat ze zich niet voldoende kunnen uitdrukken in het Nederlands brengt grote frustratie en woede met zich mee. Gecombineerd met verslagenheid. Voor sommige nieuwkomers, die in het land van herkomst zelfstandige vrouwen waren die hun plan konden trekken, wordt het als verpletterend ervaren om keer op keer op die grenzen te botsen en gereduceerd te worden tot half wie ze zijn.

Het omgaan met afwijzing en uitsluiting die ze ervaren, beïnvloedt mee hun geestelijk welbevinden. Discriminatie en racisme, dus uitsluiting op basis van hun etnische, culturele, linguïstische, religieuze achtergrond, heeft een dusdanige impact die vandaag nog te veel onderschat wordt.

Zowat alle vrouwen die we spraken, gaven racisme en discriminatie aan als dé factor voor hun armoede-situatie. Ook de oplossingen zien ze in het wegwerken van allerhande drempels en dus ook in het bestrijden van racisme en discriminatie.

De continue ervaring met deze vormen van uitsluiting heeft verschillende effecten gaande van woede en boosheid maar vooral verslagenheid en apathie. Net die laatste kenmerken die we terug zien komen bij generatiëarmen, die door herhaaldelijke pogingen naar beter, hun situatie als 'normaal' beginnen te zien. Hun veerkracht is als het ware gebroken door de talloze negatieve ervaringen.

Veerkracht

Niettemin zien we bij veel vrouwen, en vooral bij nieuwkomers, een groot geloof in beterschap en vooruitgang. Net omdat ze de herhaaldelijke tegenslagen (nog) niet ervaren hebben.

Omdat zeker de nieuwkomers, de meesten die naar hier komen, hebben wel wat bagage en hebben wel wat mee gemaakt en doen zich vooral positief voor. Zijn gemotiveerd. Hebben kracht en willen vooruit in het leven.

Je ziet nog heel wat positieve dynamieken in hen.

Zelfs aan de voedselbedeling?

Ja, zelfs aan de voedselbedeling. Mensen die zeggen van 'ok, we zijn hier recent. Een week of drie, uit noodzaak komen we hier omdat we niet anders kunnen, maar dat gaat ons lukken. Ik heb me ingeschreven voor taal en ik ben op zoek naar werk en dat gaat in orde komen'.

Deze mensen geven veel minder aan dat ze daar last van hebben.

Recht-Op Antwerpen

Zelfs bij nieuwkomers die uit oorlogsgebied komen en trauma's opgelopen hebben, lijkt het dat het geloof op een beter leven intact gebleven is.

Maar anderen, die traumatische ervaringen hebben, heb je ook.

Mensen die zeggen "ik heb familieleden zien afschieten, ik heb moeten vluchten omdat er een bom naast mijn huis viel, ...". En die het moeilijk hebben om daarover te praten. Maar ook daar zien we wel dat er toch een positieve drive zit bij die mensen.

Recht-Op Antwerpen

Zodra nieuwkomers langere tijd hier zijn en hun situatie niet wezenlijk verbeterd is, duiken wel de ontgoochelingen en frustratie op, aldus de psycholoog die voor Recht-Op die mensen in armoede opvangt en begeleidt.

“Sommige nieuwkomers, die in het land van herkomst zelfstandige vrouwen waren, ervaren het als verpletterend om keer op keer op grenzen te botsen en gereduceerd te worden tot half wie ze zijn.”

“Niettemin zien we bij veel nieuwkomers-vrouwen een onbegrensd geloof in beterschap en vooruitgang; net omdat ze de herhaaldelijke tegenslagen (nog) niet ervaren hebben.”

Maar er gaan er ongetwijfeld ook zijn die het alsmäär moeilijker gaan hebben.

Hoezo?

Die zich benadeeld gaan voelen. Ik denk dan bijvoorbeeld aan de vorige migratiestroom, mensen die naar hier zijn gekomen x-aantal jaar geleden, nog altijd geen papieren hebben gekregen, mensen die nu komen en die veel sneller bijvoorbeeld aan papieren komen of aan werk of onderdak komen, die het dan beter hebben.

Je voelt dat er dan spanning is, van allé, ik ben hier al zolang, ik heb nog altijd niets gekregen, zij zijn hier gekomen en zij krijgen meer aandacht en kansen. Ja, daar zit ook nog frustratie.

'Give her a break!'

Alles moet direct gebeuren.

Je kan niet één voor één de dingen oplossen.

Je bent een alleenstaande vrouw, je hebt geen geld, je hebt geen netwerk, je kan je huur niet betalen, aan wat ga je eerst beginnen?

Als je aan het ene begint dan vallen die drie andere weg.

Als ge aan dit begint, dan vallen die andere drie weg.

Je hebt ook nog je kinderen waar je voor moet zorgen, waarvoor je eigenlijk ook rust moet hebben en die je eigenlijk ook ...,

Je wilt je eigen naar boven brengen

maar je wilt je kinderen ook naar boven

brengen. Hoe moet je dat dan doen?

Rondetafel Beringen

We hebben gezien dat leven in armoede een leven in een voortdurende stresssituatie is. Stress over hoe aan geld te geraken. Om te kunnen eten, om de facturen te betalen. Zorgen over de zich opstapelende schulden. Om nog te zwijgen over de voortdurende spanningen en conflicten in het huishouden, met de kinderen die dingen verwachten en niet krijgen, met de partner over het onvermogen om elkaar bij te staan.

Voor mensen met een migratieachtergrond is de opeenstapeling van afgewezen worden op basis van je naam, uiterlijk, hoe je spreekt, ook vergelijkbaar met een traumatische ervaring.

Gezien het hele kluwen aan problemen, moeilijkheden en zorgen waar deze vrouwen mee geconfronteerd worden en gezien onderzoek expliciet uitwijst dat met een 'overbelaste breedband' mensen zelf de meest simpele dingen niet (meer) kunnen, spreekt het voor zich dat prioritair die spanningen weggenomen moet worden, alvorens andere stappen te kunnen zetten.

Daarom dat we, samen met de deskundigen van Recht-Op, vinden dat "Werken aan de geestelijke gezondheid vaak de eerste stap [is] die nodig is om ook met andere problemen zoals werk, geschikte huisvesting of onderwijs aan de slag te gaan³".

"Leven in armoede betekent proberen te overleven in een voortdurende stresssituatie."

HOOFDSTUK 10

TOEGANG TOT HULP- EN
DIENSTVERLENING & CARITAS

10.1. ZOALS HET IS...

Geen recht op voorzieningen

Zoals we in het hoofdstuk over verblijfsstatuten al aangaven, kan niet iedereen rechten doen gelden. Afhankelijk van het verblijfsstatuut hebben sommigen rechten, anderen niet.

Zo vertelt een hulpverlener dat ze iemand zonder ziekteverzekering noodgedwongen naar de spoed heeft moeten sturen omdat hij anders niet geholpen zou worden.

Zoals daarjuist heb ik een man naar de spoed gestuurd want hij had zijn medische kaart nog niet. Maar ze hebben toch gebeld "zoekt hij een slaapplek, of is hij echt ziek?". Ik heb echt moeten zeggen 'hij viel hier. Hij kon zijn evenwicht niet houden. Hij is wel duidelijk ziek'. Maar toch nog een keer extra checken, moeten we hem toch niet terug op straat sturen. Dat is voor vrouwen juist hetzelfde.

Rondetafel Gent

Wat de vrouwen in armoede betreft, vormt onder andere de scheiding, of de stap naar de scheiding, een cruciaal moment waarop ze hun rechten dreigen te verliezen omdat hun verblijf doorgaans gekoppeld is aan dat van hun echtgenoot. Doorgaans staan ook rechten op zijn naam zoals het kindergeld, kraamgeld.

Schrijnend is dat zonder verblijfsrecht of 'dossier' deze vrouwen ook geen recht hebben op crisis- of noodopvang, nadat ze hun partner of thuissituatie verlaten.

Die vrouw is nu uitgesloten uit de xxx gemeenschap. Er wordt ook gespuugd naar haar, terwijl ze eigenlijk slachtoffer is. Wat een probleem is, en wat we al langer proberen

aan te kaarten is dat, er is in Vlaanderen wel veel crisisopvang, zowel voor gezinnen als voor vrouwen, maar iemand moet de rekening daarvan betalen. Mensen die in precaire statuten zitten en die geen rekening hebben en geen recht op leefloon, die kunnen geen gebruik maken van de crisisopvang. En dat vind ik qua vrouwen één van de ergste dingen die er is. Dus als ge door uw man afgeslagen wordt en ge zijt niet OCMW-gerechtigd, dan kan je niet naar een vrouwenvluchthuis.

Rondetafel Gent

Onbekendheid van de diensten en voorzieningen

België en Vlaanderen zijn geen braakliggend terrein wat betreft organisaties en voorzieningen waar mensen in armoede beroep op kunnen doen. Toch komt uit onze bevraging naar voren dat vrouwen met een migratieachtergrond ze niet kennen.

Ook uit de bevraging van Anushik Matevosian, met wie we de rondetafel in Oostende organiseerden, blijkt deze onbekendheid van diensten. Concreet geeft ze aan dat de vrouwen een gebrek aan informatie over de bestaande voorzieningen missen¹.

Ook de medewerkster van Turkse Unie in Gent wijst op onvoldoende kennis bij hun achterban.

Als we samen huisbezoeken doen, zijn dat echt alleenstaanden of echt senioren die de taal niet beheersen en ze weten niet wat hun rechten en plichten zijn. Dat komen we dikwijls tegen.

RIMO, het opbouwwerk in Limburg, heeft daar ook op ingepikt door bepaalde gezinnen thuis op te gaan zoeken. Uit hun ervaringen blijkt dat zeer elementaire zaken nog onbekend zijn zoals gratis zorg bij de tandarts voor kinderen.

"Afhankelijk van het verblijfsstatuut hebben sommigen rechten en anderen niet."

"Echtscheiding vormt een cruciaal moment waarop vrouwen hun rechten dreigen te verliezen omdat hun verblijf doorgaans gekoppeld is aan dat van hun echtgenoot."

Ik heb een boekje gemaakt voor gezinnen met kinderen waar alle rechten en premies staan waar gezinnen met kinderen recht op hebben. (...). Dat gebruik ik als binnenkomer. En door dat boekje te overlopen met gezinnen kom je ook heel veel te weten over waar ze wel gebruik van kunnen maken en dat weten ze niet dat dat bestaat. Soms zijn er heel veel simpele dingen, zoals dat kinderen tot 18 jaar gratis naar de tandarts mogen. Er zijn best wel nog veel gezinnen die dat niet weten.

Rondetafel Beringen

Wachtlijsten

Het bestaan van wachtlijsten is een oud zeer. In de hulpverlening maar evenzeer voor sociale woningen zijn er ellenlange wachtlijsten.

Voor mensen in een armoedesituatie die van dag op dag leven, is tijd een kostbaar goed. Hoewel het procedureel onvermijdelijk is, kan het voor deze vrouwen in armoede, de spreekwoordelijke laatste druppel zijn. Belangrijk is te wijzen op deze discrepantie tussen 'administratieve tijd' en 'persoonlijke tijd' van iemand in nood.

Specifiek voor de geestelijke gezondheidszorg zijn er, naast andere drempels, enorme wachtlijsten waardoor de vrouwen in armoede de facto niet aan bod komen.

Vooraleer mensen binnen geraken, binnen de meer gespecialiseerde hulpverlening, zelfs nadat ze binnen geraken, duurt het soms nog vijf, zes, even acht maanden eer dat ze een gesprek, voordat ze in therapie kunnen gaan. Dat is veel te lang. Zeker voor mensen in armoede, die van dag op dag leven, zien we dat die daarop afhaken.

Recht-Op Antwerpen

Hetzelfde geldt voor mensen op zoek naar een woning. Wachttijden die oplopen tot meerdere jaren zorgen

ervoor dat niet alleen de acute nood niet opgelost wordt, maar ook dat ze steeds verder in een vicieuze cirkel terecht komen door te blijven huren op een veel te dure privéhuusvestingsmarkt en daardoor noodgedwongen andere zaken niet kunnen regelen of aanschaffen.

Taal

Als men uiteindelijk bij de diensten geraakt, duikt het obstakel van taal op. Veel vrouwen met een migratieachtergrond beheersen de taal niet of onvoldoende.

Dit leidt ertoe dat ze de boodschap onvoldoende verstaan maar toch niet durven verder te vragen en knikken en doorgaan.

Anderen weerhoudt het om überhaupt de stap te zetten naar een dienst of organisatie, ook al weten ze van het bestaan ervan.

De vrouwen hebben iemand nodig die hen fysiek meeneemt naar daar en daar omdat het ook... Maar dat zijn al vrouwen die bij haar terecht komen, of bij haar, of haar, die een netwerk hebben. Maar er zijn vrouwen die daar zelfs niet geraken.

Rondetafel Gent

Weer anderen nemen iemand mee uit hun persoonlijk netwerk. Maar niet alle vrouwen kunnen of willen dat doen omdat ze het ervaren als je privésituatie te grabbel gooien. Sommigen hebben een vertrouwenspersoon maar die kan ook niet altijd komen opdagen. Zo wijst onderstaande deelneemster aan de rondetafel van Beringen op de situatie van haar schoonzussen die allen op latere leeftijd naar België gekomen zijn en voortdurend op haar beroep doen.

Als ik morgen zou scheiden,... ik spreek mijn taal, ik heb mijn rijbewijs, ik ken mijn omgeving, ik ken iedereen, ik durf naar het uitzendkantoor te gaan om werk te zoeken. Ik durf dat.

“Hoewel wachtlijsten procedureel onvermijdelijk zijn, kan het voor deze vrouwen in armoede, de spreekwoordelijke laatste druppel zijn.”

“Deze vrouwen hebben iemand nodig die hen fysiek meeneemt naar diensten en hulpverlening.”

Maar pak dat mijn schoonzus zou scheiden, die is tien jaar hier. Ha, ik denk dat dat niet zou lukken.

Zij heeft jou alvast?

Maar tot wanneer? Ik heb een schoonzus die mij al alles vraagt: wil je met mij naar de bank, wil je naar de voorzorg en op den duur zeg ik stop ermee.

Dat zijn de vrouwen van mijn broers. 'stopt ermee!'

Omwille van het migratieverhaal, de armoedesituatie en het gebrek aan taal, leidt ertoe dat dat veel van deze vrouwen niet in staat zijn om de administratieve en bureaucratische procedures op te volgen. Ze hebben bij elke stap ondersteuning en begeleiding nodig, zoals uit onderstaande citaat blijkt.

En ook, ze verstaan heel de administratie niet. Niks. Ik ben gezinnen al zes maanden aan het begeleiden gewoon voor kindergeld, of verhoogde kindergeld voor gehandicapte kindjes die ze dan mee hebben of gewoon, van alles, vakantiegeld dat ze niet begrijpen of doorverwijzen naar VDAB om werk te helpen zoeken. Van A tot Z, van nul moet je beginnen met die mensen.

Rondetafel Genk

Taal duikt ook opnieuw op als obstakel bij geestelijke gezondheidszorg. Uit alles blijkt dat deze vrouwen op het einde van hun Latijn zijn en behoefte hebben aan therapeutische begeleiding, of simpelweg een goed gesprek. Ze kunnen echter niet terecht bij de reguliere diensten voor geestelijke gezondheidszorg omdat ze simpelweg hun verhaal niet kunnen vertellen omwille van taal.

Wat doe je dan als je Nederlands niet zo goed spreekt, je moet je gevoelens toch echt kunnen uiten. Meestal zeggen ze van we willen toch graag in de eigen taal, het gaat over emoties en we willen ons ding kunnen vertellen.

Rondetafel Genk

Zelfs een tolk is hierbij niet altijd de oplossing omwille van de heel persoonlijke dingen die tijdens zo'n gesprek de revue passeren. Vrouwen die zich alsnog over die gène kunnen zetten, hebben er dan geen vertrouwen in dat de tolk wel degelijk vertaalt wat zij willen zeggen, met de juiste betekenis en accenten.

Ze gaan naar het OCMW, ze hebben een tolk nodig.

En een tolk, zomaar iemand meepakken, hun situatie, dat gaat niemand iets aan, het is hun privé.

Ok, de oplossing is er, ze kunnen allemaal naar het OCMW, maar die mensen zijn niet geholpen.

Rondetafel Genk

De deelneemsters aan de rondetafels in Genk zien de oplossing in hulpverleners die de moedertaal van de vrouwen, zoals het Turks en Marokkaans dialect, beheersen.

Er is veel vraag naar. Een paar die hebben nu in Kolderbos en de Weg naar As is er ook eentje, dezelfde meisje werkt daar.

Wat doen die?

Zij is daar aangenomen als psychologe.

Nu gelukkig met de Turkse psychologen die er zijn, de drie Marokkaanse psychologen in Genk, godzijdank weten de mensen meer wat psychosomatische klachten zijn.

Onbekend is onbemind

Er is nog onvoldoende kennis bij hulp- en dienstverleners over mensen in armoede in het algemeen en mensen in armoede met een migratieachtergrond in het bijzonder. Vele professionelen weten onvoldoende hoe armoede zich uit, om de signalen te kunnen herkennen om adequaat tegemoet te komen aan hun vragen.

Nog teveel speelt impliciet en steeds meer expliciet het individueel schuldmodel mee die de arme verantwoor-

“Nog teveel speelt impliciet en steeds meer expliciet het individueel schuldmodel mee die de arme verantwoordelijk stelt voor zijn armoede-situatie, omdat ze te weinig onderneemt.”

delijk stelt voor zijn armoedesituatie, omdat ze te weinig onderneemt. Anderzijds is er ook nog grote schaamte bij de vrouwen zelf om zichzelf als arm te benoemen, waardoor ze ook niet altijd durven te vragen waar ze recht op zouden kunnen hebben. Het wordt nog teveel verborgen gehouden.

Ik denk, niet alleen voor de vrouwen bij ons, maar voor veel mensen, zou het zichtbaarder moeten worden. Zichtbaarder, zonder de mensen te stigmatiseren. Zoals we daarstraks ook gehoord hebben, niemand bij ons gaat zeggen dat ze arm is. Tegen mij wel, of tegen een collega, maar niet tegen gelijk wie. Als jij zou komen en vragen, hoe zit dat met uw situatie in armoede zouden ze zeggen, we zijn niet arm.

(...)
Sensibiliseren ook. De mensen met een andere origine, sensibiliseren, maar ook overheid en beleid ook en dat het tegelijk moet opgaan, want zolang de mensen in armoede van een andere origine niet zichtbaar zijn, gaan ze ook niet meetellen.

Rondetafel Gent

Nog duidelijker stelt het zich met specifieke kansengroepen zoals woonwagenbewoners. Een van de professionelen die deelnam aan de rondetafels bracht het probleem aan dat het quasi onmogelijk is om een dokter te vinden die hen wilt helpen, terwijl ze wel over verblijfsdocumenten beschikken.

Waar wij problemen mee hebben vanuit het terrein is met de zorg. We moeten soms tegen onze principes in zeggen dat ze naar de spoed moeten gaan. Die mensen hebben wél allemaal een kaart. De mensen zijn Belg. Belg of Frans. Ze zijn allemaal EU, bijna niemand van buiten de EU. Eigenlijk is het heel eenvoudig. De Ierse travellers, dat zijn geen Roma

maar travellers. Maar niemand wil ze binnen. Er is een dokter in xxx, een heel ambetante. Die wil niet, de mensen mogen niet in de wachtzaal zitten. Dat wilt hij niet, zo'n mensen. Dan maken we een afspraak, de mensen komen niet op hun afspraak, want afspraken is nogal moeilijk bij onze mensen, dan belt hij mij en scheldt hij mij uit. Dus wij vinden geen... Als ze dan komen en ge wilt ze dan doorverwijzen is het heel moeilijk.

Rondetafel Gent

Het prijskaartje

Het is misschien vanzelfsprekend om rekening te houden met hoeveel iets kost, maar toch wordt het nog te veel over het hoofd gezien. Professionelen met een middenklassecultuur staan onvoldoende stil bij hoeveel, of beter, hoe weinig mensen in armoede te besteden hebben. Eén of tien euro kan een peulschil lijken, maar niet voor een moeder die er elke dag verschillende monden mee moet voeden.

In onderstaand citaat beamen verschillende deelnemers aan de rondetafel in Genk het belang van een laagdrempelige en betaalbare psycholoog.

Er is veel vraag, en een paar die hebben nu in Kolderbos en de Weg naar As is er ook eentje, dezelfde meisje werkt daar. Zij is daar aangenomen als psychologe. De patiënten moeten maar tien euro betalen per keer. Zo zouden er meer moeten zijn. Dat is iets heel goed. Dat is heel goed, dat moet er zeker komen.

“Professionelen met een middenklassecultuur staan onvoldoende stil bij hoeveel, of beter, hoe weinig mensen in armoede te besteden hebben.”

10.2. ZOALS HET ZOU KUNNEN ZIJN

Cultuursensitief werken

Vlaanderen is al lang niet meer het homogene Vlaanderen van vroeger. Door de globalisering en migratie is diversiteit een dagdagelijkse realiteit. In die zin is het uiteraard ook aanwezig in de hulp- en dienstverlening en vereist het ook een verandering van de professionelen die er werken.

Om met mensen in armoede om te gaan is het zeker een must, omdat zij zich in een kwetsbare positie bevinden zonder de competenties en kracht om hun draai te vinden. Cultuursensitief werken gaat ervan uit dat professionals zich bewust zijn van de veranderende omgeving, van de diverse verhalen, waarden en normen van de mensen die bij hen komen aankloppen. Maar tegelijkertijd vergt het ook het bewustzijn van hun eigen referentiekader².

Concreet betekent het de bereidheid om buiten de bewandelde paden te treden en zoveel mogelijk op de gepaste manier de persoon in kwestie te helpen, in het begrijpen van haar verhaal en in het oplossen van haar probleem.

Dat vergt zowel een aanpassing van de huidige hulp- en dienstverleners als een aandachtspunt voor de toekomstige professionals, zoals tijdens de rondetafel in Genk ook werd aangegeven.

We zien vaak dat er heel weinig leerkrachten zijn die kunnen omgaan met diversiteit. Diversiteit in hun klas, in hun school. En als ge dan teruggaat naar de lerarenopleiding wordt daar ook eigenlijk niets mee gedaan.

Terwijl zeker in de tijd van nu, en dat gaat alleen maar meer en meer worden, wordt ge daar meer en meer

mee geconfronteerd, maar er wordt daar eigenlijk heel weinig rekening mee gehouden. (...) Dat is voor de lerarenopleiding maar dat is ook voor sociaal werk zo.

Terwijl je daar geconfronteerd wordt met een hele variëteit aan problemen, op school kom je dat ook tegen, maar hoe moet je ermee omgaan, hoe doe je dat, maar als sociaal werker, dat is je dada in principe om daarmee om te gaan en zelfs in die opleidingen komt het niet terug.

En niet dat dat een apart vak ofzo moet zijn, maar dat wordt daar ook helemaal niet in verweven of aandacht besteed, dus wat wil je dan dat leerkrachten er aandacht aan besteden.

Rondetafel Genk

Herkenbare en laagdrempelige aanspreekpunten

De meeste mensen in armoede zetten pas de stap naar een administratie of dienst, als ze er iemand kennen. Een herkenbaar en laagdrempelig persoon waar ze terecht kunnen met hun probleem.

Voor vrouwen met een migratieachtergrond waren er bijvoorbeeld in Gent gedurende lange tijd personen die ze bij naam en toenaam kenden, die hen verder hielpen of doorverwezen. Die 'anciens' van de vroegere integratiesector zijn inmiddels op pensioen of kunnen door de veranderde regelgeving en andere opdrachten de mensen niet meer op dezelfde manier helpen.

Een nog kwetsbaardere groep zijn de woonwagenbewoners en rondtrekkenden. Voor hen lijkt de hulp- en dienstverlening helemaal een hiaat, althans wat de officiële kanalen betreft. Die ene persoon die zich ermee bezighield in de schoot van het Kruispunt Migratie en Integratie is inmiddels ook op pensioen, zo blijkt. Daarbuiten hebben woonwagenbewoners en rondtrekkenden informele kanalen, zoals die van een

“Cultuursensitief werken gaat ervan uit dat professionals zich bewust zijn van de veranderende omgeving, van de diverse verhalen, waarden en normen van de mensen die bij hen komen aankloppen.”

“Een nog kwetsbaardere groep zijn de woonwagenbewoners en rondtrekkenden.”

zekere mijnheer en mevrouw Tambour in het Antwerpse, die gekend zijn in de gehele gemeenschap, maar ook die mensen zijn inmiddels op een gezegende leeftijd en kunnen die vragen niet meer opnemen.

Ze hebben heel weinig kanalen. Er zijn weinig mensen waar ze terecht kunnen, (...)

Er is nergens... ja, er is een koppel in Antwerpen, mijnheer en mevrouw Tambour, die deden aan hulpverlening aan Roma en rondtrekkenden maar die mensen zijn in de tachtig.

Je hebt vaste woonwagenbewoners en rondtrekkenden en zij helpen deze mensen. Bij ons komen nu nog steeds mensen die vragen of ze mogen bellen naar mijnheer Tambour. Mijnheer Tambour spreekt dan met ons en vraagt, kunnen jullie dat niet overnemen.

Maar wij... gelukkig zitten wij daar nu met drie collega's, sinds dat we bij IN-Gent zijn is dat al iets beter. Maar er zijn geen officiële kanalen. Bij het Kruispunt Migratie en Integratie was iemand aangesteld daarvoor, maar die is nu op pensioen. Er zijn geen officiële kanalen waar de mensen naartoe kunnen.

Rondetafel Gent

Empathisch werken en vertrouwenspersonen

Met empathisch werken, doelen we in deze context op het vermogen om je in de ander te verplaatsen. In een ander verhaal, in een ander traject, denkwijze, aanvoelen. Het is meer een professionele attitude dan een extra zintuig en het is een noodzakelijke competentie in de huidige superdiverse realiteit.

Doorgaans hebben hulpverleners te weinig informatie over de achtergrond van de hulpvragers. Dat is ook bijna niet meer mogelijk gezien de zo diverse achtergronden van de mensen die beroep op hen doen. Het gaat dan ook niet om het expert worden in de etnische, nationale

of religieuze achtergrond, als wel in de mechanismen die maken dat ze in een armoedesituatie zitten.

Ik vind het OCMW eigenlijk heel streng. We hebben daar heel vaak discussies over van hoe help je mensen? Ze zeggen van dat ze hun eigen, hoe moet ik het zeggen, normenkader hebben en op basis daarvan willen ze voor iedereen op een en zelfde manier gaan oordelen. Maar dat werkt niet altijd. Je zou per dossier het algemeen kader moeten bekijken, maar dat gaat niet. En dan gaan we toch vaak in de clinch van het wel of niet toekennen van een leefloon van steun, van huurwaarborg enz. (...)

Weet je, als je niet echt tussen de mensen woont, een stukje empathie kan opbrengen. Inlevingsvermogen bij heel veel hulpverleners, dat missen zij.

Rondetafel Genk

Een empathische houding zou ook het volgende obstakel wegnemen, met name dat alles staat of valt met het eerste contact tussen hulpvrager en de organisatie of dienst in kwestie. Het eerste contact met de hulpverlener blijkt van cruciaal belang te zijn. En nog te vaak ligt dat aan de persoon van de hulpverlener en de mate waarin die een extra inspanning wil leveren.

Verschillende deelneemsters aan de rondetafels wijzen op het belang van de persoon waarmee de hulpvrager in aanraking komt.

Op dit moment zal iedereen het wel aandurven om naar xxx te gaan en te zeggen. Goed dat xxx er is want zo kunnen ze tenminste naar haar gaan.

Dat is een Turkse vrouw, ze begrijpt hen, dat ze iets kunnen uitleggen.

Ik heb het gevoel over de mensen, als zij voelen dat ze begrepen worden, dan denken ze ook dat ze hulp krijgen via die weg of toegang krijgen tot allerlei diensten zoals

“Het gaat niet om expert worden in de etnische, nationale of religieuze achtergrond van de hulpvrager, als wel om inzicht te verwerven in de mechanismen die maken dat ze in een armoedesituatie zitten.”

VDAB, OCMW, de stad, opvoedingswinkel. Het is dus heel belangrijk, die persoon waarmee ze in aanraking komen.

Als je ergens in een organisatie of een dienst binnenkomt, alles staat of valt met de persoon die je voor je hebt. Dat is eigenlijk heel erg. Want de ene gaat wel helemaal mee met u.

Omdat de vreemde mensen, dat is eenmaal zo, ik heb dat ook als ik met mijn vrouwen ga babbelen, ... ze zeggen, gij begrijpt ons, maar ook omdat ik weet uit ervaring, van mijn moeder, van mijn achtergrond, weet van hoe het zit.

Als ge dan overlegt met hen, gaat dat veel gemakkelijker dan, spijtig genoeg, met iemand Belgisch.

Zoals over borstkanker, ik heb een Marokkaanse vrouw gehad die dat heeft. En die heeft haar verhaal verteld om de andere vrouwen zo ver te krijgen [voor een screening]. En ze zei, "kijk dat is niet om u te zien, ze sturen u niet om u te bezien. En die vrouwen denken, wat god brengt is goed. Neen, je moet u zelf beschermen".

En zo hebben ze die vrouwen dan meegebracht. Vrouwen van in de dertig. Met drie meisjes. (...) De manier waarop je het uitlegt en de manier waarop je dat doet.

Rondetafel Beringen

Outreaching werken

Wat de mensen op prijs stellen en wat ook blijkt te werken, is om de dienst- en hulpverlening aan te bieden op die plekken waar mensen in armoede met een migratieachtergrond wél komen.

Zo heeft het OCMW in het Gentse enkele raadplegingen 'op locatie' in de lokalen van een federatie, de Turkse Unie van België in de buurt van de Sleepstraat en ook in een moskee.

De Turkse unie is ook op die manier bezig in Beringen met OCMW en VDAB en armoedeverenigingen. Die zijn goed bezig.

Rondetafel Genk

Emancipatorisch werken

Belangrijk is ook om niet enkel aan hulp- en dienstverlening te werken, oftewel de leniging van dringende noden, maar ook procesmatig rond empowerment. Omtrent hun situatie als vrouw in armoede, omtrent hun achtergrond.

Hiervoor kan inspiratie en ondersteuning gehaald worden bij de bestaande verenigingen waar armen het woord nemen, die heel wat expertise opgebouwd hebben rond bewustwording en beleidswerk met mensen in armoede.

Professionelen in het veld die de doelgroep goed kennen, geven aan dat dit ook zal bijdragen tot het meer zichtbaar worden van deze groep van vrouwen met een migratieachtergrond in armoede.

Dat is denk ik het verschil waarom ze zo onzichtbaar blijven want de VWAWN doen dat wel.

Zij verenigen zich in armoede en zij [mensen met migratieachtergrond] niet.

Ik heb weinig expertise in werken met mensen in armoede, gewoon via mijn werking. Maar dit jaar hebben we samen mee gedaan aan De Dag Tegen Armoede. Toen hebben we een aantal workshops gedaan met een paar groepen met een andere origine, een Arabische groep en een Turkse groep. (...)

Totdat ik mijn eigen ervaringen vertelde en dan begonnen ze te knikken en gaven ze toe van, ja ik heb het ook moeilijk, of dit of dat.

Tot dan geven de mensen hun armoede niet toe.

Ik denk dat dat vooral iets moeten zijn waar dat we naartoe moeten werken.

Het is nog steeds taboe.

Rondetafel Gent

Generalistische aanpak & basiswerk

De drempels die we opsomden, kunnen in meer of mindere mate teruggebracht worden tot het generalistisch werken versus het gespecialiseerd werken. Vandaag zijn diensten (noodgedwongen) zeer gespecialiseerd en werkzaam op een specifiek gebied van de vele levensdomeinen waar mensen in armoede mee vast zitten.

Uit jarenlang basiswerk, via buurthuizen, verenigingen waar armen het woord nemen, vrouwenwerkingen verbonden aan de toenmalige integratiecentra, zelforganisaties, hebben we zicht gekregen op welke aanpak werkt. Zo weten we dat mensen in armoede in het algemeen en vrouwen in armoede met een migratieachtergrond in het bijzonder, gebaat zijn bij een aanpak die de verschillende problemen tegelijkertijd kan aanpakken en oor heeft voor het hele verhaal van de persoon.

Als het ware bij de hand nemen en stap voor stap ervoor zorgen dat ze het heft terug in eigen handen kunnen nemen, zoals één van de medewerksters van een federatie van zelforganisaties getuigt.

Veel verenigingen proberen dat wel op te vangen. Die proberen die gaten op te vullen. Bijvoorbeeld, er zijn verenigingen die zeggen, ik ga met jou mee van hokje naar hokje, naar hokje, of ik ga mee uitzoeken wat je allemaal moet gaan doen.

Want ik heb verhalen waarvan je zegt, OMG! Die maatschappelijk werkster zegt sorry, ik ga je niet verder helpen', om welke reden dan ook. En dat dat zo bot is.(...)

Die drempels zijn heel ontzettend hoog om naar een OCMW of een maatschappelijk werker te gaan.

Rondetafel Genk

Helaas heeft het basiswerk in de 'integratiesector', maar ook elders, het onderspit gedolven waardoor de mensen in armoede van de ene naar de andere dienst gaan,

hopend dat ze ergens een hulpverlener vinden die nog buiten de lijntjes wilt kleuren.

In onderstaand citaat getuigt een hulpverlener, die vroeger basiswerk deed, hoe haar job overgenomen werd door het OCMW. Ze moet echter nog te vaak vaststellen dat de mensen niet adequaat worden geholpen.

De OCMW consulente zegt: 'Kijk mevrouw, je moet naar daar en daar om je te laten inschrijven. En die vrouw kent de taal niet. Ze heeft nog nooit op een tram gezeten. Ah nee, zelfredzaamheid bevorderen noemen ze dat.

Ik zeg, dat mens heeft nog nooit op een tram gezeten. "Sorry, als ze dat papiertje van de xxx niet brengt heeft ze geen uitkering" is het antwoord.

Ik heb met dat mens, ik heb haar een plannetje gemaakt, dat is mijn taak niet. Zij hebben de subsidies, wij niet. Ik heb een plannetje gemaakt en met de telefoon, want ik kan niet weg, telefonisch de weg getoond, ze zegt 'ik zit in die straat...' echt waar. Zo heb ik diene mens geholpen. Ze bracht het papiertje terug bij de maatschappelijke en ze kreeg haar geld. Ik vind dat schrijnend.

Rondetafel Gent

Op een heel ander niveau zien we ook de keerzijde van de specialisering in de geestelijke gezondheidszorg. Zo wijst de psycholoog van Recht-Op erop hoe specialisatie ertoe leidt dat hulpverleners teveel focussen op een diagnose en daardoor geen oog meer hebben voor de context waarbinnen een probleem zich stelt.

Al die factoren zorgen ervoor dat het een extra belasting is op de psychopathologie, die de mensen hebben ontwikkeld. Waardoor het heel moeilijk is om er uit geraken, zelfs met professionele hulpverlening. Omdat de professionele of meer gespecialiseerde

“Mensen in armoede in het algemeen en vrouwen in armoede met een migratieachtergrond in het bijzonder, zijn gebaat bij een aanpak die de verschillende problemen tegelijkertijd aanpakt en oor heeft voor het gehele verhaal van de persoon.”

*hulpverlening zich vooral focussen, naar onze mening,
op die psychopathologie zelf.
(...)*

*Wat we vaak horen is dat, als we mensen toeleiden naar
meer gespecialiseerde hulpverlening, dat de diensten
zeggen van "oh, multiprobleem. Eerst moet er wat
stabiliteit zijn".*

*Dat is heel moeilijk. Je kan dat niet verwachten van
mensen, én dat hun huisvesting in orde is, én dat de
kinderen naar school gaan én dat ze zelf een opleiding...
Dat is heel moeilijk.*

*Wil dat zeggen dat ze niet verder geholpen mogen of
moeten worden? Neen.*

*En helaas zijn dat juist die mensen die het het meest
nodig hebben die er tussenuit vallen.*

*Want ik kan me voorstellen als therapeut dat
het gemakkelijk is om iemand op te nemen waar
dat het gesprek goed verloopt en waar dat je bij
voelt, ok, er is een match, het klikt, all right....*

Recht-Op Antwerpen

Onderstaand citaat geeft een goede illustratie van wat er volgens de rondetafels nodig is om deze vrouwen in armoede op een adequate wijze bij te staan.

*Wij mogen geen dienstverlening doen, wij mogen alleen
doorverwijzen.*

*Het is nochtans zo simpel. Er moet gewoon veel
meer ouderwets maatschappelijk werk, bereikbaar,
aanklappend, over alle levensdomeinen heen en naar
iedereen gericht, zijn. En waarom we gestopt zijn met
dat te doen, ik versta het niet.(...)*

*Dat ze terug een kader creëren dat we dat kunnen doen,
met geld en een beetje ondersteuning.*

Rondetafel Gent

"Er moet gewoon veel meer ouderwets maatschappelijk werk zijn; bereikbaar, aanklappend, over alle levensdomeinen heen en naar iedereen gericht."

Proactieve rechtenbenadering

Last but not least zijn er ook op het niveau van de regelgeving stappen te zetten. Iedereen lijkt de mond vol te hebben van een proactieve rechtenbenadering, waarbij mensen in kwetsbare posities automatisch van een recht kunnen genieten. Vandaag blijkt echter dat teveel afhangt van welke soort informatie iemand beschikt en welke netwerken en vaardigheden zij kan inzetten om die te doen gelden. Net die competenties die bij deze vrouwen in armoede met een migratieachtergrond ontbreken.

*Het gaat dus veel meer over de mate waarin
mensen rechthebbend zijn en de mate waarin ze dan
geïnformeerd zijn om die rechten op te nemen waar
proactieve rechtenbenadering, dat is nog toekomst.*

Daar heeft het veel mee te maken.

*En uiteraard zitten er herkomsten op,
omdat dat dat gekoppeld is.*

*En vrouwen blijven er nog altijd
gemakkelijker het slachtoffer van.*

Rondetafel Gent

Caritas

In 2013 hebben 121.000 mensen beroep gedaan op voedselbanken.

Onbekend

Er bestaat een lange traditie van voedselbanken in Vlaanderen. Jammer genoeg bereiken die nog onvoldoende de mensen met een migratieachtergrond. De verschillende federaties van zelforganisaties in het Genkse gaven aan dat de meeste vrouwen niet op de hoogte waren van zulke voedselbanken georganiseerd door Sint-Vincentius, terwijl ze er bij wijze van spreken elke dag voorbij wandelden.

"Er bestaat een lange traditie van voedselbanken in Vlaanderen. Jammer genoeg bereiken die nog onvoldoende de mensen met een migratieachtergrond."

Voor Limburg hebben we een voedselbank in Hasselt, droge voeding. Dan hebben we Sint-Vincentius: 37 conferenties in heel Limburg, in de vijf mijngemeentes, Houthalen Heusden-Zolder, Maasmechelen, Beringen en Genk. Maar nog geen twintig procent van de mensen wist dat Sint-Vincentius bestond.

Recent nemen sommige federaties en andere actoren wel stappen om dit soort voedselbedelingen kenbaar te maken bij de achterban. Zo organiseerde de federatie AIF+ naar aanleiding van de internationale vrouwendag op 8 maart niet alleen een groot vrouwenfeest, maar voorafgaand werd kort gesproken over armoede en kwam een medewerker van Sint-Vincentius hun werking voorstellen.

Ook de vrijwilligers betrokken bij een Turkse moskee wijzen erop dat deze kwetsbare groep niet op de voedselbedeling geraakt. Zij willen daarom op kleinere schaal voedselbedeling organiseren voor kwetsbaardere groepen.

Er zijn mensen die zich wel kunnen redden maar er zijn ook mensen die zichzelf niet kunnen redden. Je hebt ook mensen die heel, die zich opsluiten, of die durven niets te vertellen, en die hebben zware problemen.

*Dat is ons probleem.
Dat is wat ik wilde vragen, want die voedselbanken. Waarvan wij als moslims een voedselbank zouden maken waar de Turkse en islamitische mannen en vrouwen terecht kunnen. Want ze durven niet naar de grotere plekken gaan maar wel als ge zo'n kleine sociale kruidenier. Dat ze daar terecht komen.*

Rondetafel Genk

Niet afgestemd op specifieke groepen

Bij die voedselbanken waar de mensen wel geraken, blijkt er ook nog teveel mis te gaan omdat het onaangepast is aan bijvoorbeeld mensen met een islamitische achtergrond en hun religieuze voorschriften voor voedsel. Hoewel er stappen gezet worden zijn ze nog ruim onvoldoende.

En als ze het al kenden dan zeiden ze, het is een voedselpakket, niet cultuurgebonden, We zitten met diabetes, er is geen halalvlees, ... die halen de potten af en gooien die achter de struiken.

Rondetafel Genk

En een vrijwilligster van een voedselbank, een vrouw die zelf in een armoedesituatie zit met een Indische achtergrond vertelt:

In de Passerelle waren er Marokkanen die het niet eten, omdat het niet halal is. Maar ik wist daar niets van, ik ben geen moslim, ben ik dan een slechte begeleider, ik wist het niet, maar nu weet ik het wel.

Rondetafel Genk

Door sensibilisering en ervaring zien we dat inmiddels op verschillende voedselbanken rekening wordt gehouden met de diversiteit. Niettemin is er nog veel werk aan de winkel, zoals een van de vrouwen op de rondetafel in Genk hieronder aan het woord.

In Genk zijn ze nu heel goed bezig. Ze zeggen kijk je krijgt je voedselpakket en als je Turkse of Marokkaanse zijt dan zet je je bonen in tomatensaus of de vleesballen zet je ze op tafel en dan mag je het volgende nemen. Maar de andere Sint-Vincentius, zoals gisteren zat ik in Beringen, vrijdag heb ik in Maasmechelen gezeten, daar werken ze niet zoals in Genk.

“Sommige vrouwen in het Antwerpse gaven aan dat ze gediscrimineerd werden bij de voedselbedeling. Omwille van ‘de kleur van hun huid’ of ‘omwille van hun hoofddoek’.”

Niet voor iedereen?

Tijdens de rondetafel in Antwerpen gaven sommige vrouwen aan dat ze gediscrimineerd werden bij de voedselbedeling. Omwille van 'de kleur van hun huid' of 'omwille van hun hoofddoek'.

De ervaring werd gedeeld door overige deelnemers en bleek ook bij professionelen gekend te zijn dat er bij sommige voedselbanken een onderscheid gemaakt wordt. In welke mate zoiets bewust gedaan wordt en welke criteria dan gehanteerd worden, hebben we niet kunnen nagaan. Niettemin wilden we dit soort 'obstakels' alvast signaleren.

Parfois on fait la queue, on prend un numéro, des fois quand tu entres pour la nourriture dans une entrepôt, on te donne pas ce que tu veux, « oh non », on te donne pas. On donne ça à une autre personne. Pour la couleur de notre peau. C'est triste.

Attendez. Répétez. Je veux être sur si j'ai bien tout compris.

On fait la queue le matin, quand il vient comme ça, on donne à une autre personne qui a la peau blanche. Mais nous, ça nous rend triste. Quand tu vas là-bas, tu entres... quand vous êtes là, des fois, pour des noirs, on ne sort pas tous pour choisir... et quand tu as la peau blanche, on sort des habilles
(...)

Ik heb dat ook gehoord. Moeders voor Moeders of hoe dat dat heet. Er waren vrouwen met een hoofddoek en die mochten niet binnen gaan als ze het niet uit deden.

Rondetafel Antwerpen

HOOFDSTUK 11

DISCRIMINATIE EN SOCIALE UITSLUITING

Misschien wel het belangrijkste verschil tussen armoede in het algemeen en bij mensen met een migratieachtergrond is het effect van discriminatie, racisme en islamofobie. Niet alleen tijdens de rondetafels, maar ook uit literatuur blijkt dat mensen in armoede met een migratieachtergrond, niet zozeer hun armoedesituatie als problematisch ervaren, alswel de discriminatie die er aan de basis van ligt.

Discriminatie is voor mij het centrale woord.

Ik mag het niet zeggen maar 80% van de vrouwen wordt gediscrimineerd.

Als ik zeg dat ik er eerst zonder hoofddoek heb gewerkt om mijn contract te kunnen tekenen, een stagecontract nog wel, via de VDAB, en dat heb ik gehad.

Ofwel was het ontslagen of aannemen. Ik was eerst ontslagen. Ik heb toen geschreeuwd zoals een klein kind van "ik heb toch alles gedaan wat jullie willen".

En dan heeft de baas die mij dagelijks ziet, voor mij gevochten, van kijk als je die weg op wilt, moet ge het andere ook weg doen [de hoofddoek]" zei hij.

Zo heb ik mijn contract getekend, dertien jaar gewerkt, maar in die dertien jaar heb ik me altijd moeten bewijzen van het is niet omdat ik dit aanheb dat ik anders ben.

Rondetafel Beringen

Ook Anushik Matevosian, eerst stagiaire, nu educatief medewerker bij FMDO in Oostende, verbaast zich erover in haar bachelorproef. "Wat opmerkelijk was in dit onderzoek en tijdens de interviews met de vrouwen, is dat twee onderwerpen heel centraal stonden: namelijk: taal en racisme en/of discriminatie"¹. En ze vervolgt met "ongeveer de helft van het interview werd aan deze onderwerpen besteed". Anushik, die zelf op jonge leeftijd naar België is gekomen en als het ware de klappen van de zweep kent, vindt het "ongelofelijk dat de vrouwen die al jaren in Oostende leven tot op heden nog slachtoffer van racisme zijn".

Liesbet Bylemans² stelde tijdens haar eindwerk, waar ze verenigingen van etnisch-culturele minderheden bevroeg, vast dat ze allen bijna unaniem discriminatie als oorzaak voor armoede zagen. Volgens deze verenigingen worden de basisrechten geschonden op meerdere domeinen zoals tewerkstelling, onderwijs, huisvesting, gezondheidszorg en cultuur.

Ook de groepssessies over armoede die Motief vzw organiseerde in 2012³ vormen een goede illustratie van het belang van discriminatie. Zo bleken de onderwerpen die naar voren kwamen bij 'witte armen'/niet-moslims te gaan om: 1) onveiligheid, 2) netwerk en 3) dienstverlening. Moslims in een armoedesituatie wezen op hun beurt op: 1) discriminatie, 2) dienstverlening, 3) taal, 4) werk, 5) wonen 6) netwerk, als terugkomende moeilijkheden.

Samira Azabar, die de sessies met de mensen in armoede begeleidde, benoemt de nadruk op discriminatie achteraf nog sterker: "Je mag effectief de term armoede, of arm niet gebruiken. (...) Zij benoemen die hindernissen niet zozeer als arm-zijn, ondanks dat het wel aan bod komt, maar hun grootste hindernis noemen ze racisme en discriminatie. Zowel naar werk zoeken als naar dienstverlening, OCMW. Alles wordt overschaduwd door het discours van moslims, vreemdelingen, allochtonen"⁴.

Buiten de ervaring van de mensen met een migratieachtergrond komt ook uit de cijfers naar voor dat discriminatie een reëel uitsluitingsmechanisme is. Zo weten we dat bepaalde groepen kwetsbaarder zijn dan andere, zoals werklozen, laaggeschoolden, alleenstaanden en huurders. Niettemin blijkt dat ook bij mensen die niet tot deze groepen behoren, de armoedecijfers hoger zijn dan gemiddeld. Uit de bevindingen van de onderzoekers Van Dam & Dierickx blijkt dat "32 procent van de hooggeschoolden, 57% van de gehuwden, 43 procent van de huiseigenaars en 46 procent van de werkende personen van niet-Europese origine cumulatief

"Mensen in armoede met een migratieachtergrond ervaren niet zozeer hun armoedesituatie an sich als problematisch, alswel de discriminatie die er aan de basis van ligt."

"De vrouwen benoemen die hindernissen niet zozeer in termen van arm-zijn maar hun grootste hindernis noemen ze racisme en discriminatie."

gedepriiveerd zijn⁵. Dat doet hen besluiten dat “klassieke oplossingsstrategieën van werk, opleiding, huwelijk of eigenaarschap van een woning niet werken bij personen van buitenlandse herkomst”.

Als verklaring wijzen de onderzoekers in de richting van de structuur van het onderwijs en de arbeidsmarkt die deze sociale ongelijkheid reproduceert, naast andere factoren zoals migrantenstatus, familiestructuur, tewerkstelling, inkomen, opleidingsniveau, cultureel kapitaal, gender, discriminatie en migratiegeschiedenis.

Op de arbeidsmarkt

Een vrouw, een klant uit Heusden-Zolder, mijn eerste klant, heeft naar kantoor gebeld en zei, “ik heb toch gezegd dat ik geen buitenlander wil” en ik heb dat gehoord.

Ik ben dan direct naar het kantoor ... het meisje staat tegenover mij en ze kan het niet zeggen.

Ik zei, ja, zeg maar, ik het gehoord. Toen zei ze ja, moeten we iemand anders zoeken om in uw plaats naar daar te gaan?

Rondetafel Beringen

Over discriminatie op de arbeidsmarkt is al veel inkt gevloeid en meer dan eens voldoende bewijs geleverd. We volstaan hier met te wijzen op twee initiatieven van het Minderhedenforum: de praktijktest naar discriminatie bij de dienstenchequesbedrijven en het Platform Praktijktesten Nu.

Het Minderhedenforum organiseerde een bevraging bij 251 Vlaamse dienstenchequebedrijven, waaruit bleek dat 62,5 % van de bevroegde ondernemingen bereid was om in te gaan op discriminatoire verzoeken van hun klanten. Dienstenchequeondernemingen met een publiek karakter, zoals OCMW's, gemeenten en PWA's, behaalden de minst goede scores.

Het Platform Praktijktesten Nu is een platform bestaand

uit diverse middenveldactoren, waaronder het Minderhedenforum, die ijveren voor de invoering van praktijktesten voor het bewijzen en sanctioneren van discriminatie.

Huisvesting

Buiten verblijfsstatuut lijkt de moeizame zoektocht naar een woning, de vrouwen het zwaarst te raken, omdat het zo dicht op de huid zit.

Velen melden dat men een woning of appartement niet wil verhuren als ‘men je naam hoort of gezicht ziet’. Anderen laten bellen voor een appartement te huur biedt ook geen soelaas, verzekerden een aantal vrouwen van Congolese achtergrond uit Aalst ons, immers. Van zodra het contract getekend moet worden, komen de eigenaars op hun passen terug en zeggen dat het ‘net’ verhuurd is. Telefonisch contact opnemen waardoor je je accent verraadt of met beperkte beheersing van het Nederlands moet informeren naar een woonst te huur: je vreemde naam en tenslotte je uiterlijk worden allemaal aangegrepen, aldus de vrouwen, vooral in Aalst en Oostende, om te laten weten dat het ‘net verhuurd is’, ‘toevallig’ op het ogenblik dat de vrouwen ernaar vragen.

Hoewel ook in grote steden discriminatie op de huisvestingsmarkt aan bod kwam, waren het de rondetafels van Aalst en Oostende die er de meeste tijd aan besteedden.

Uit het Grote Woononderzoek weten we dat “discriminatie ook sterk samenhangt met de urbanisatiegraad van de regio waar de woning gelegen is. Op het platteland wordt er beduidend meer gediscrimineerd op basis van herkomst dan in grootstedelijk gebied⁶. In grootstedelijke gebieden is het samenleven met mensen met diverse groepen een dagelijkse realiteit en vormen mensen met een migratieachtergrond een groot aandeel van de bevolking, waardoor niet verhuren aan hen niet realistisch is. Anderzijds zijn er in

“Klassieke oplossingsstrategieën van werk, opleiding, huwelijk of eigenaarschap van een woning werken niet bij personen van buitenlandse herkomst.”

“Discriminatie hangt nauw samen met de urbanisatiegraad van de regio waar de woning gelegen is. Op het platteland wordt meer gediscrimineerd op basis van herkomst dan in grootstedelijk gebied’.”

grootstedelijke gebieden ook tal van verhuurders die zelf een migratieachtergrond hebben en wel gemakkelijker verhuren aan andere 'vreemdelingen'.

Hoewel Aalst en Oostende geen landelijke gebieden zijn, is de vestiging van mensen met een migratieachtergrond niet van die orde als in grootstedelijk gebied. Vermoedelijk moet de verklaring voor de onwil, terughoudendheid en discriminatie daar gezocht worden.

Psychische gevolgen: Internalisering van het anders-zijn

Over de psychische impact van racisme en discriminatie weten we nog te weinig. Vast staat dat het voortdurend, van kleins af aan, in de kijker staan, als de 'ander' gezien worden, geculpabiliseerd, geproblematiseerd en gediscrimineerd worden, ietsels achterlaat. De psychologe Birsen Taspinar vergelijkt die 'ietsels' met traumatische ervaringen: *"De constante stress van alledaags racisme heeft een traumatisch effect en psychologische kwetsuren tot gevolg"*.

Ook de medewerkster van Turkse Unie wijst op het cumulatief effect van discriminatie, van kinds af aan en hoe het doorwerkt in het leven als volwassen vrouw.

Het is allemaal aan elkaar verbonden.

Het begint eigenlijk al vanaf de kindertijd waarbij kinderen zoveel drama's meemaken in hun leven en die worden uitgesloten en die zoeken hun plaats binnen een groep waar ze zich goed bij voelen.

En daardoor gaat hun taal achteruit en ze hebben een lage scholing, of school niet afgemaakt of die hebben geen diploma en dan zoeken ze naar een kring waar ze zich goed bij voelen.

Ze trouwen, stichten een huis en al die problemen die zich opstapelen in het verleden, en als ze moeten werk zoeken, ze hebben geen diploma behaald, hup, weer en

obstakel, drempel. En die zijn uitgestoten geweest in hun kindertijd. Wat heeft die ervaren?

Dat is een rugzakje, hetgeen je meemaakt komt terug naar boven want, 'ik ben uitgesloten geweest'. Dat is geven en nemen. En jij hebt dat gekregen in je kindertijd en je vraagt je af, hoe zou Sandra over mij denken?

Of, 'oei, ik heb donker haar, die gaat denken dat ik de taal verkeerd ga spreken omdat ik donker haar heb'.

Dat geeft de frustraties weer aan de vrouw waardoor die niet slaagt in haar werk.

Rondetafel Beringen

Gewenning

Discriminatie is dagelijkse kost waardoor zowel de mensen in armoede als professionals er niet meer van opkijken.

Zo is het alom geweten onder Gentse hulpverleners dat men niet moet afkomen bij een zekere huisdokter als het om een Roma-patiënt gaat. Hij ontvangt ze simpelweg niet, lieten de deelnemers aan de rondetafel in Gent, optekenen.

Hoop op en geloof in verandering lijken door de negatieve ervaringen te verdwijnen. Zelfs degenen die moeite doen om het tij te doen keren en de beeldvorming willen veranderen, geloven eigenlijk niet dat het veel zoden aan de dijk zal brengen. *"Velen willen zich verdedigen en anderen iets over hun cultuur bijleren, maar hun Nederlands voldoet niet om een goed argument te vormen. Zij wensen hier verandering in te brengen (...) maar zelf geloven zij niet dat er verandering zal komen"*, besluit Matevosian die ook aanwezig was bij de rondetafel in Oostende.

En vooral de opbouw ervan dat begint in de babytijd, en daarna op school waar je je niet gewenst voelt en je terug trekt in de eigen groep. Dat maakt dan weer dat je taal slecht is en je in een beperkt milieu komt die je kansen ook beperken.

"De constante stress van alledaags racisme heeft een traumatisch effect en psychologische kwetsuren tot gevolg."

Het zijn vooral de impliciete vormen van achterstelling op basis van anders-zijn. Je voelt dat je er niet bij hoort.
Rondetafel Beringen

Hoofddoek

Buiten de Congolese vrouw tijdens de rondetafel in Antwerpen, die erop wees dat ze tijdens de voedselbedeling gediscrimineerd werd op basis van 'de kleur van mijn huid', komt vooral het dragen van de hoofddoek steeds terug.

Zowel op school en om stage te kunnen doen, als om een opleiding te volgen en werk te vinden, wordt de hoofddoek nauwelijks aanvaard. Keer op keer hoorden we verhalen van vrouwen met een hoofddoek hoe daardoor de kans op werk ontnomen werd.

---

*Ik heb het ook moeilijk gehad op het werk.
Op het werk, werk ik zonder hoofddoek.
Ik werk in Carrefour en ik mag er geen hoofddoek dragen. Ik heb het via de vakbond en al gevraagd, dat mag niet.
Ok, ik heb daar respect voor.*

*Maar op de werkvloer ben ik heel goed.
En als we naar een personeelsfeest gaan of een avondje gaan eten. Dat deed ik tot twee jaar geleden. Op het laatste gingen we ergens heen en ik zat naast een collega en die zei "oh nee, nee, niet naast mij".
Want, ik draag thuis een hoofddoek en daar ook.
De anderen hebben dat ook gehoord, maar die zeiden onmiddellijk iets anders opdat ik het niet zou horen.
Maar ik heb het wel gehoord. Maar vanaf toen heb ik gezegd, neen, nooit meer.*

Rondetafel Beringen

"Zowel op school en om stage te kunnen doen, als om een opleiding te volgen en werk te vinden wordt de hoofddoek nauwelijks aanvaard."

BESLUIT & AANDACHTSPUNTEN

EEN STEM VOOR VROUWEN IN ARMOEDE
MET EEN MIGRATIEACHTERGROND

Met dit verkennend onderzoek hebben we getracht een overzicht te bieden van de grote diversiteit aangaande armoede bij vrouwen met migratieachtergrond. We hebben ook gepeild naar hoe armoede zich uit bij deze vrouwen. Op welke domeinen ervaren ze de grenzen en de beperkingen en hoe beïnvloedt het leven in armoede hun ervaring. In dat opzet denken we geslaagd te zijn.

Tegelijkertijd moet dit rapport gelezen worden als een indicatie voor de ernst van de situatie. We hopen dan ook dat het een aanzet zal vormen om de verschillende domeinen die we hier behandelden diepgaander te onderzoeken.

Gekoppeld aan de verwerving van expertise en inzicht moet de oefening gedaan worden, naar hoe de noden van deze vrouwen vertolkt kunnen worden.

Die oefening naar pistes voor armoedebestrijding bij vrouwen met een migratieachtergrond, moet vertrekken van de ervaring van de zelforganisaties en de federaties, de VAWWN en andere armoedeorganisaties alsook van vroegere laagdrempelige vrouwenwerkingen.

Momenteel bestaan er nauwelijks organisaties die de drie dimensies die deze vrouwen in armoede met een migratieachtergrond aanbelangen, namelijk armoede, gender en migratie, samenbrengen en via die weg de noden van deze vrouwen kunnen vertolken naar derden en beleid.

U vindt hier geen lijst van concrete aanbevelingen. Voor een stuk omdat het spectrum dat we hier beschouwen, gaande van onderwijs en tewerkstelling tot welzijn en discriminatie, veel te breed is en haar eigenheid en technische details vereist.

Veel van concrete aanbevelingen zijn bovendien terug te vinden in reeds bestaande documenten, zoals de Visietekst van het Minderhedenforum rond armoede bij mensen met een migratieachtergrond en de publicatie *Kleur in het Armoedebat*. Voor een sterkere stem

van mensen in armoede met een migratieachtergrond. Diverse middenveldorganisaties hebben bovendien heel wat concrete dossiers en aanbevelingen als het gaat rond onderwijs, tewerkstelling, huisvesting, mensen zonder wettelijk verblijf, alleenstaande vrouwen met een gezin, van de diverse middenveldorganisaties.

We besluiten met de mogelijke rol van het brede middenveld, gaande van zelforganisaties van etnisch-culturele minderheden en vrouwenorganisaties tot armoedeorganisaties en verenigingen waar armen het woord nemen.

Het middenveld kan en mag uiteraard het beleid niet vervangen. We pleiten daarom voor een verhoogde aandacht binnen het armoedebestrijdingsbeleid voor de realiteit van superdiversiteit en de vervrouwelijking van migratiegolven die onvermijdelijk ook hun weerslag hebben.

Ook pleiten we ervoor om binnen het algemeen integratiebeleid oog te hebben voor de cruciale rol, die de sociaal-economische emancipatie van vrouwen met een migratieachtergrond heeft voor het samenleven in superdiversiteit.

In het kader van het Thouiza-onderzoek werd nagegaan in welke mate 'mensen beroep doen op verenigingen van etnisch-culturele minderheden met een armoedevraag¹. De onderzoekers besluiten dat om tal van redenen weinig mensen in deze verenigingen terecht kunnen met een armoedevraag. Moskeeverenigingen bleken wel meer vragen over armoede te krijgen, dan socio-culturele verenigingen.

Onze bevindingen lijken dit tegen te spreken. Elke zelforganisatie van vrouwen krijgt tal van vragen van individuele leden of bezoekers van activiteiten. De vrijwilligers geven zelfs aan dat ze de vragen niet meer de baas kunnen en nauwelijks nog aan hun eigen leven toekomen.

1. Het belang van zelforganisaties in armoedebestrijding

Dit zou kunnen wijzen op andere accenten binnen vrouwenorganisaties dan in algemene etnisch-culturele verenigingen waar mannen de meerderheid uitmaken. Anderzijds verslechtert de situatie van etnisch-culturele minderheden waardoor armoede zichtbaarder wordt, ook binnen de verenigingen.

Een vaststaand gegeven is de erosie van traditionele gemeenschapsstructuren om tal van redenen zoals de dalende draagkracht omwille van de stijging van de armoede, maar ook door de individualisering en vrouwen die uit huis gaan werken waardoor ze de traditionele mantelzorg voor brede familie en netwerken minder opnemen. Uit onze bevindingen blijkt dat de zelforganisaties dit vacuüm opvullen.

Opnieuw moeten we het onderscheid maken tussen gevestigde migrantengroepen en nieuwkomers.

Voor gevestigde migrantengroepen geldt dat door de erosie men steeds minder kan terugvallen op de eigen gemeenschap waardoor heel veel mensen in een vacuüm terecht komen en sommigen beroep doen op de zelforganisaties.

Nieuwkomers uit landen waar in België (nog) geen gevestigde gemeenschap gevormd is, moeten helemaal van nul beginnen en kunnen niet op een netwerk terugvallen voor hand- en spandiensten en voor mentale en materiële opvang. Zij gaan noodgedwongen sneller op zoek naar reguliere hulpverlening en bestaande armoedeorganisaties.

Hoewel uit hetzelfde onderzoek blijkt dat mensen nauwelijks bij verenigingen van etnisch-culturele verenigingen terecht kunnen met een armoedevraag, wijzen ze tegelijkertijd op de verhoogde nood, omwille van de stijging van armoede. *“Doordat armoede wijd verspreid is binnen de gemeenschap merken we echter dat deze organisaties er moeilijk om heen kunnen en hun aanbod stilaan aanpassen aan deze problematiek”.*

De onderzoekers wijzen dan vooral op moskeeverenigingen die hun acties met betrekking tot armoedebestrijding opvoeren.

De studie naar de rol van etnisch-culturele organisaties in de mobilisatie rond armoede in het Brusselse, opgenomen in de jubileumeditie van de jaarboeken, wijst ook duidelijk op een kerende tendens: *“Armoede is, op discriminatie na, het thema waarrond door etnische verenigen het meest wordt gemobiliseerd, in termen van deelname aan of organisatie van manifestaties en publieke stellingname”.*

Uiteraard mogen we niet alle heil van de zelforganisaties van etnisch-culturele minderheden verwachten en moeten we rekening houden met het kader waarbinnen ze werken en de financiële draagkracht van deze organisaties.

Zo wijst ook het Thouiza-onderzoek naar verschillende factoren die aan de grondslag liggen van het feit dat verenigingen op dit moment nog beperkte slagkracht hebben.

Een eerste factor is dat armoede niet tot hun core-business behoort omdat ze traditioneel rond socio-culturele thema's werkten en op die basis ook gefinancierd werden. Een tweede factor is dat armoede ook bij deze verenigingen een nieuw thema is waarrond nauwelijks expertise bestaat. En tenslotte wijzen de onderzoekers erop dat de verenigingen over te weinig middelen en personeel beschikken om in te zetten op armoede. Dat heeft alles te maken met de subsidies vanuit het decreet van sociaal-cultureel werk die weinig ruimte laten voor armoedebestrijding.

Dit wijst ook op een hiaat binnen het sociaal-cultureel werk. In tegenstelling tot wat initieel werd bedacht, dat er een breed aanbod met verschillende politieke, emancipatorische of maatschappelijke functies zouden zijn, is de focus steeds meer opgeschoven naar vrije tijd.

2. Grenzen aan armoedebestrijding door zelforganisaties

Zo wijst Marc Jans van Socius op de uitdagingen waar het sociaal-cultureel werk vandaag voor staat inzake haar positie in relatie tot armoede:

1. het recht op vrije tijd beklemtonen of sociaal-culturele inclusie;
2. sociale uitsluiting wegwerken of sociale inclusie bevorderen op andere domeinen dan dat van de vrije tijd;
3. het maatschappelijk debat over armoede en sociale uitsluiting openhouden met het oog op een sociaal meer rechtvaardige samenleving³.

Een ander aandachtspunt met betrekking tot armoedebestrijding door verenigingen van etnisch-culturele minderheden is dat bij degenen die een aanbod ontwikkelen of activiteiten organiseren, het gevaar dreigt dat het louter bij liefdadigheid blijft, zonder meer.

De religieuze drijfveren en de verontwaardiging die nu aan de basis liggen van vele initiatieven kunnen mits ondersteuning het caritatieve overstijgen en meer oog hebben voor de structurele dimensie van uitsluiting. Ook qua aanpak en methodiek kan men zich laten inspireren door actie-, politiek en beleidsgericht werken.

---

3. Nood aan laagdrempelige vrouwenwerkingen

De vrouwen die centraal stonden binnen deze bevraging vormen een groep die vroeger bereikt werd in de schoot van de toenmalige 'integratiesector', waar zowat in elke regio met een aanzienlijke migrantenpopulatie 'allochtone vrouwenwerkingen' ontstonden. Deze vrouwenwerkingen waren gekenmerkt door een laagdrempelig aanbod van taallessen, en andere activiteiten gericht op ontmoeting, ontwikkelen van sociale vaardigheden, etc.

In 2008 signaleerde Petra Heyse al dat met het nieuw decreet op integratie en inburgering er steeds minder ruimte was om gericht naar deze vrouwen te werken, met andere woorden om categoriaal te werken. Ze wees er tevens op dat het gevolg ervan is dat de, uit de integratiesector gegroeide vrouwenverenigingen, nauwelijks kunnen overleven.

De onderliggende gedachte voor het beleid was dat deze vrouwenverenigingen zouden evolueren naar zelforganisaties, met de ondersteuning van de federaties. Dat is voor een deel gebeurd, maar heel wat werkingen stierven een stille dood, waardoor de vrouwen die ze bereikten met een specifiek kwetsbaar profiel onder de radar verdwenen.

Vandaag zien we, althans wat de gevestigde migrantengemeenschappen betreft, dat het vrouwen met een gelijkaardig profiel zijn die in een armoede-situatie zitten en nergens hun gading vinden.

Het is vooral het basiswerk dat het onderspit gedolven heeft. Dat deed Heyse toen al de vraag stellen naar wie het basiswerk voortaan zal opnemen? De opbouwsector? De integratiesector? Gelijke Kansen? Wij kunnen vandaag aan het lijstje de armoedesector toevoegen. Wie de blinde vlek van de basiswerking op zich moet nemen is niet zozeer de vraag, wel hoe met gedeelde krachten die vrouwen die we nu terug in de (kans)armoedecijfers zien opduiken, bereikt kunnen worden. Een gedeelde verantwoordelijkheid dus.

Uit bevraging van het Netwerk tegen Armoede bij de aangesloten verenigingen waar armen het woord nemen bleek dat quasi alle verenigingen mensen met een migratieachtergrond bereiken. Bij 1/3de van de verenigingen zou het zelfs om meer dan de helft van hun publiek gaan⁵.

Dezelfde verhoudingen waren terug te vinden bij een bevraging van Welzijnsschakels⁶.

Opmerkelijk is dat vooral nieuwkomers bereikt worden en niet de 'oudkomers van voor 1990 of mensen van de tweede of derde generatie'. Dat doet vermoeden dat zij ofwel op eigen uitgebreide structuren terugval- len ofwel op de zelforganisaties die daaruit voort gekomen zijn. Tegelijkertijd moeten we ook wijzen op

---

4. Ook een rol voor armoede-organisaties en vrouwen

heel wat mensen die uit de boot vallen, zowel bij de 'eigen gemeenschapsstructuren' als bij de lokale basiswerkingen die rond armoede werken. Ook uit gesprekken met Samenlevingsopbouw Antwerpen-Stad bleek het bereik van gevestigde migrantengroepen een belangrijk aandachtspunt.

Gezien de opgebouwde expertise bij de armoedewerkingen is er heel wat kennis aanwezig, die zelforganisaties momenteel nog ontberen. Er zou onderzocht moeten worden hoe die kennis en expertise gedeeld kan worden.

Anderzijds is er ook nog werk aan de winkel wat betreft visie- en strategieontwikkeling aangaande het lokaal werken met mensen met een migratieachtergrond. Buiten werk dat reeds geleverd is in het werken rond 'gekleurde armoede', blijft er nog veel onwetendheid bij heel wat lokale werkingen. Dat verkleint de bereidheid om effectief stappen te zetten naar de, om tal van barrières, soms moeilijk bereikbare groepen van mensen in armoede met een migratieachtergrond.

---

5. Tegengaan verkokering en facilitering van samenwerking

Gezien de drie dimensies armoede, gender en migratie tegelijkertijd op elkaar inwerken is een aanpak vertrekkende van het kruispuntdenken noodzakelijk. De armoedesector, vrouwenorganisaties en verenigingen van migranten, minderheden en vluchtelingen moeten hierbij de handen in elkaar steken.

Dit is uiteraard meer dan een kwestie van goede wil bij de desbetreffende organisaties die allemaal een eigen strijd leveren om hun werking kwalitatief verder te zetten en uit te bouwen met beperkte middelen en man- en vrouwkracht.

Het middenveld moet niet de rol van de overheid opnemen. Deze cross-over samenwerking dient vooral ondersteund en gefaciliteerd te worden vanuit het Vlaams armoedebeleid, in samenwerking met het Vlaams Gelijke Kansen beleid en het Integratie- en Inburgeringsbeleid.

Dat betekent in de eerste plaats de erkenning van mensen met een migratieachtergrond in armoede in het algemeen en vrouwen in het bijzonder als kwetsbare groep, die specifieke aandacht verdient.

Last but not least kan een efficiënt beleid niet om de huidige maatschappelijke ontwikkelingen van globalisering, (trans)migratie en superdiversiteit heen. De cijfers wijzen er keer op keer op dat mensen met een migratieachtergrond oververtegenwoordigd zijn in de armoedestatistieken.

Armoedebeleid vandaag vereist tevens de integratie van de inzichten van deze superdiversiteit. Eén van de veranderende zaken daarbij is onder andere de vervrouwelijking⁷ van heel wat migratiestromen, wat ons voor nieuwe uitdagingen plaatst.

Daarnaast is de aandacht voor vrouwen met een migratieachtergrond ook van cruciaal belang vanuit zowel het integratie- als het gelijke kansenbeleid.

Uit het Europees vergelijkend onderzoek van de Maurice Crul naar de gevolgen van samenleven in superdiversiteit en mogelijke toekomstscenario's afhankelijk van het gevoerde beleid, blijkt de inzet op de sociaal-economische emancipatie van vrouwen met een migratieachtergrond cruciaal⁸.

Crul heeft het over het scenario van 'angst en vernedering' versus het scenario van 'emancipatie en hoop', afhankelijk van het soort beleid dat gevoerd wordt.

Kort samengevat komen zijn bevindingen erop neer dat samenlevingen, die tweede generatie vrouwen goede onderwijskansen bieden en hen de mogelijkheid geven om werk en zorg te combineren via betaalde kinderopvang evolueren in de richting van het positieve scenario. Andere landen, die dat niet doen en een potentiële onderklasse creëren, zien de gevolgen van dit (non)beleid verdergezet worden bij de derde generatie.

6. Meer beleidsaandacht voor superdiversiteit en vervrouwelijking migratiestromen

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Beernaert, Veerle, 'De krabbenmand van de private huurmarkt: over discriminatie en vochtige muren' op *www.dewereldmorgen.be*, 24 februari 2016.

Bylemans, Liesbeth, *De rol van landelijke verenigingen van etnisch-culturele minderheden inzake sociaal beleid in Antwerpen*, Scriptie voorgelegd met het oog op het behalen van de graad van Master in het Sociaal Werk, Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen, Academiejaar 2011-2012, juni 2012.

Corveleyn, Jozef, Van Audenhove, Chantal, Verhaeghe, Paul en Vanhauwaert, Frederic, 'Opinie: Voor de eerste stap uit armoede ligt een drempel', *De Standaard*, 26 maart 2014.

Crul, Maurice, Schneider, Jens & Lelie, Frans, *Superdiversiteit. Een nieuwe visie op Integratie*, VU University Press, Amsterdam, 2013.

Dierckx, Danielle, Coene, Jilly, Raeymaeckers, Peter en van der Burg, Margot, *Armoede en Sociale Uitsluiting. Jaarboek 2015*, Leuven: Acco.

Dierckx, Danielle, Geerts, Anneline & Van Dam Sylvie. *De teloorgang van Thouiza? Een verkenning van de oplossingsstrategieën van personen van buitenlandse herkomst in armoede*, Antwerpen: Universiteit Antwerpen, 2013.

Devriendt, Catelijne & Benhaddou, Mohamed, *Rapport Wonen en Etnisch-culturele minderheden*. Minderhedenforum, oktober 2014.

Dewilde, Caroline, 'De (on)betaalbaarheid van wonen voor private huurders in Europees vergelijkend perspectief', pp. 92-110, *Jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting 2015*.

Interfederaal Gelijkekansencentrum,
Diversiteitsbarometer Huisvesting, Brussel, 2014.

Franssen, Selma, *Je hebt recht op een dak boven je hoofd, maar niemand wil het je geven, Charlie Magazin*, 31 maart 2016.

Heyse, Petra, *Onderzoek naar de structuur en werking van allochtone vrouwenverenigingen*, Centrum voor Migratie en Interculturele Studies (Cemis), Universiteit Antwerpen, Universiteit Hasselt, 2008.

Interfederaal Gelijkekansencentrum Unia & FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg, *Socio-economische Monitoring: arbeidsmarkt en origine*, Brussel, 2015.

Jans, Marc, Sociaal-Cultureel Werk in strijd tegen armoede en sociale uitsluiting, *Wissels: handboek sociaal-cultureel werken met volwassenen*, 2011, pp. 538-573.

Jans, Kaat, Layeux, Morgan & Snick, Anne, *Maatschappelijke praktijken en leefwereld van eenoudergezinnen van cultureel diverse origine in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, Flora asbl. Netwerk voor de ontwikkeling van expertise rond gender, duurzaamheid en solidaire economie, Brussel, 2011.

Ketelslegers, Bart, *Kleur in het Armoededebat. Voor een sterkere stem van mensen in armoede met een migratieachtergrond*, Brussel: Netwerk Tegen Armoede, 2015.

Krols, Yunsy, Van Robaey, Bea en Vranken, Jan, *Gelijke kansen voor morgen. Een verkenning van armoede bij Turkse en Marokkaanse vrouwen in Vlaanderen*, Oases, Acco: Leuven, 2008.

Laurijssen, Ilse, tijdens de *Rondetafel. Vrouwen van allochtone afkomst en de Vlaamse arbeidsmarkt*, georganiseerd door de Commissie Diversiteit, 25 juni 2014 (intern verslag)

Liagre, Romain & Wagener, Martin, *'Dak- en thuisloze vrouwen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, een specifiek beeld?'* In Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2014), *Gekruiste Blikken, Brussels Armoederapport 2014*, Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, p. 42.
Marissal, Pierre; May, Xavier;

Mesa Lombillo, Dayana, *Stedelijke en plattelandsarmoede = Pauvreté rurale et urbaine: rapport final*, Federaal Wetenschapsbeleid: Brussel, 2013.

Matevosian, Anushik, *'Vrouwen met een migratieachtergrond zoeken hun weg naar gepaste hulpverlening in Oostende'*. *Onderzoek naar de aanwezige drempels die de vrouwen overwinnen en hoe sociaal werkers hen daarbij kunnen helpen*, Bachelorproef Sociaal Werk, Hogeschool West-Vlaanderen, academiejaar 2014-2015.

Mullaninathan, Sendhil & Shafir, Eldar, *Schaarste. Hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen*, Maven Publishing: Amsterdam, 2013.

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad (2014), *Gekruiste Blikken, Brussels Armoederapport 2014*, Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.

Pannecoucke, Isabelle, Lahaye, Willy, Vranken, Jan, Van Rossem, Ronan (eds.), *Armoede in België. Jaarboek 2016*. Gent: Academia Press, 2016.

Recht-Op vzw, *Dossier: Het zit vanbinnen. Mensen in armoede vertellen hoe ze best geholpen worden in de*

geestelijke gezondheidszorg, Recht-Op Borgerhout, juni 2008.

Samenlevingsopbouw, Vier mythes ontkracht over migranten die slecht Nederlands spreken, *De Wereld Morgen*, 27 november 2014.

Segers, Ruben (red.), *Buren zoals we ze (niet) kennen: moslims en niet-moslims onderaan de ladder*, Motief vzw, Antwerpen, 2012, 118p.

Sempels Quinten & Ketelslegers, Bart, *De aanwezigheid en betrokkenheid van personen van buitenlandse herkomst in de verenigingen waar armen het woord nemen*, Netwerk Tegen Armoede, januari 2014.

Taspinar, Birsan, Racisme en de psychologische effecten op het kind, *Demos*, 31.08.2015, <http://www.demos.be>.

Terlien, Merel & Scheepers, Sarah, *Anders gaan werken: Vrouwen met een migratieachtergrond op de Vlaamse arbeidsmarkt*, ella. Kenniscentrum gender en etniciteit, Brussel, 2016.

Thys, Rebecca, 'De mobilisatie van etnische verenigingen rond armoede in Brussel', in Gert Verschraegen, Clemens de Olde, Stijn Oosterlynck, Frédéric Vandermoere en Danielle Dierckx, *Over gevestigde en buitenstaanders. Armoede, diversiteit en stedelijkheid, Jubileumboek 25 jaar Oases, Oases*, Acco, Leuven/Den Haag, 2014, p. 438.

Timmerman, Christiane, Martiniello, Marco, Rea, A. & Wets, Johan, (eds.), *Vrouwen in hedendaagse migraties. Een analyse van de feminisering van de migratie naar België*, Gent:Academia Press, 2012.

Van Dam, Sylvie en Dierckx, Danielle, 'De verkleuring van armoede', in *TerZake Magazine*, Cahier Armoede bij Etnisch-culturele Minderheden, maart 2013, Brussel: Samen-

levingsopbouw vzw / De Wakkere Burger vzw, pp. 5-10.

Van Dam, S. (forthcoming), *Challenges and capabilities of migrant organizations as new partners in local welfare systems*.

Van Robaeys, Bea & Kanmaz, Meryem, Armoede bij mensen met een migratieachtergrond. Moeilijke strijd', *Sociaal.net*, 9 juni 2015.

Robaeys, Bea, *Verbinden vanuit diversiteit: krachtgericht werken in een context van armoede en culturele diversiteit*, Bindkracht Cahier 2, Leuven: Lannoo Campus, 2014.

Van Robaeys, Bea, Presentatie tijdens de Inspiratiedag Armoede Gekleurd, het afsluitmoment van het drie jaar lopend project Armoede Gekleurd, van het Netwerk Tegen Armoede i.s.m. Minderhedenforum en Cera, Vlaams Parlement, Brussel, 23 januari 2015.

Van Robaeys, Bea, Vranken, Jan, Perrin, Nathalie & Martiniello, Marco, *De kleur van armoede. Armoede bij personen van buitenlandse herkomst*, Oases, Acco: Leuven, 2007.

Van den Broucke, Sarah, Noppe, Jo, Stuyck, Karen, Buysschaert, Philippe, Doyen, Gerlinde & Wets, Johan, *Vlaamse Migratie- en Integratiemonitor 2015*. Antwerpen/Busseel: *Slen/ABB*, 2015.

Departement Kanselarij en Bestuur. Studiedienst van de Vlaamse Regering, *Vlaamse Armoedemonitor 2015*, oktober 2015.

Vlaams Huurdersplatform, *Persverklaring de dato 09/02/2016, Vlaams Huurdersplatform en Vlaamse huurdersbonden over uitspraken Vlaams Minister Homans over erkende vluchtelingen en hun zoektocht naar een private huurwoning*.

Vrouwen Overleg Komitee (VOK), *Visietekst Armoede Moe*, Vrouwendag 11 november 2014. Te raadplegen via http://www.vrouwendag.be/images/stories/Vrouwendag2014/Visietekst%20VOK_Wablief_def.pf

Kanmaz, Meryem, Ben Haddou, Mohamed, Jaramillo, Ursula & Devriendt, Catelijne, *Visietekst Armoede bij mensen met een migratieachtergrond*, Brussel: Minderhedenforum, februari 2015.

Vranken, Jan & Dierickx, Danielle, 'Over kleurschakeringen en tinten van armoede en sociale uitsluiting', in Dierckx, Danielle, Vranken, Jan, Coene, Jilly & Van Haarlem, An (red.), *Armoede en Sociale Uitsluiting. Jaarboek 2011*, Acco: Leuven.

Vrouwenraad: *Elk kind telt. Alleenstaande moeders, gender en armoede*, 2013-2014.

EINDNOTEN

Samenvatting

1. Vlaamse Armoedemonitor 2015.
2. In Brussel liep dit op tot 86,6% in 2010, hetgeen betekent dat één op vier kinderen opgroeit in een eenoudergezin. Zie voor meer info, Gekruiste Blikken, derde katern Brussels Armoederapport 2014, p. 52.
3. Zie ook: Vrouwen, bestaansonzekerheid en Armoede in het Brussels Gewest, Brussels Armoederapport 2014.

Hoofdstuk 1

1. Visietekst Minderhedenforum, Armoede bij mensen met een migratieachtergrond, Minderhedenforum, februari 2015.
2. Bart Ketelsleghers, Kleur in het Armoededebat. Voor een sterkere stem van mensen in armoede met een migratieachtergrond, Netwerk Tegen Armoede: Brussel, 2015, p. 40.
3. Jan Vranken & Danielle Dierickx, 'Over kleurschakeringen en tinten van armoede en sociale uitsluiting' in, Dierckx, Vranken, Coene & Van Haarlem (red.), Armoede en Sociale Uitsluiting. Jaarboek 2011, Acco: Leuven, p. 40.
4. Ketelsleghers, 2015, p. 44.
5. Isabelle Pannecoucke, Willy Lahaye, Jan Vranken, Ronan Van Rossem (eds.), Armoede in België. Jaarboek 2016. Gent: Academia Press.
6. Idem.
7. Vlaamse Migratie- en Integratiemonitor 2015, pp. 208-209.

8. Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, www.armoedebestrijding.be
9. Voor een uitgebreide bibliografie verwijzen we naar de oorspronkelijke publicatie: Dierckx, D., Coene, J., Raeymaeckers, P. en van der Burg, M. (2015), Armoede en Sociale Uitsluiting. Jaarboek 2015, Leuven, Acco.
10. Voor meer achtergrond bij de EU2020 strategie, zie Vlaamse Migratie-en Integratiemonitor 2015.
11. Ketelsleggers, 2015, pp. 56-69.
12. VOK, Visietekst Armoede Moe, Vrouwendag 11 november 2014.
13. Jaarboek 2011, p. 385
14. Jaarboek 2011.
15. Kaat Jans, Morgan Layeux & Anne Snick, Maatschappelijke praktijken en leefwereld van eenoudergezinnen van cultureel diverse origine in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Flora asbl, Netwerk voor de ontwikkeling van expertise rond gender, duurzaamheid en solidaire economie, Brussel, 2011.
16. Ruben Segers (red.), Buren zoals we ze (niet) kennen: moslims en niet-moslims onderaan de ladder, Motief vzw, Antwerpen, 2012, 118p.

Hoofdstuk 2

1. Presentatie Bea Van Robaeyts tijdens de Inspiratiedag Armoede Gekleurd, het afsluitmoment van het drie jaar lopend project Armoede Gekleurd, van het Netwerk Tegen Armoede i.s.m. Minderhedenforum en Cera, Vlaams Parlement, Brussel, 23 januari 2015.

Hoofdstuk 3

1. Zie ook de bijdrage van Caroline Dewilde: 'De (on) betaalbaarheid van wonen voor private huurders in Europees vergelijkend perspectief, pp. 92-110, in het Jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting 2015. En voor het effect van de woonomstandigheden op kinderarmoede, zie: Jill Coene en Danielle Dierckx, Jaarboek 2015, pp. 111-141. Voor een compact overzicht en belangrijkste cijfers: Selma Franssen, Je hebt recht op een dak boven je hoofd, maar niemand wil het je geven, Charlie Magazin, 31 maart 2016.
2. Catelijne Devriendt & Mohamed Benhaddou, Rapport Wonen en Etnisch-culturele minderheden. Minderhedenforum oktober 2014.
3. Zie ook de reactie van het Huurdersplatform naar aanleiding van de huisvesting van vluchtelingen uit Syrië en Afghanistan en de uitspraken van de voor wonen bevoegde minister Liesbeth Homans (februari 2016).
4. Vlaamse Migratie-en Integratiemonitor 2015, p. 142
5. Interfederaal Gelijkekansencentrum, Diversiteitsbarometer Huisvesting, Brussel, 2014.
6. Vlaams Huurdersplatform, Persverklaring de dato 09/02/2016, Vlaams Huurdersplatform en Vlaamse huurdersbonden over uitspraken Vlaams Minister Homans over erkende vluchtelingen en hun zoektocht naar een private huurwoning.
7. Veerle Beernaert, 'De krabbenmand van de private huurmarkt: over discriminatie en vochtige muren' op www.dewereldmorgen.be, 24 februari 2016.
8. Persverklaring Vlaams Huurdersplatform, 9 februari 2016.
9. Over problemen met het sociaal verhuurkantoor in Gent en de gemiddelde wachttijd voor een sociale woning, zie De Morgen 27/1/2016.
10. Catelijne Devriendt & Mohamed Benhaddou, Rapport Wonen en Etnisch-culturele minderheden. Minderhedenforum, oktober 2014.

Hoofdstuk 4

1. Interfederaal Gelijkekansencentrum Unia & FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg, Socio-economische Monitoring: arbeidsmarkt en origine, Brussel, 2015.
2. Het dagblad, De Morgen kopte toen met 'Slechts 1 op 3 Marokkaanse en Turkse vrouwen heeft een job.' Op zich komt dat overeen met de cijfers. Een stap te ver was echter de verklaring die ze gaven "(...) *meer dan de helft van de vrouwen zoekt zelfs geen werk. Van de Marokkaanse vrouwen onderneemt 55 procent geen pogingen om toe te treden tot de arbeidsmarkt, bij de Turkse is dat 57 procent*" (De Morgen, 28/1/2014). Die berichtgeving zorgde dan ook voor enige deining dat later de aanleiding vormde voor het actieonderzoek van ella vzw naar het effect van het activeringsbeleid op laaggeschoolde vrouwen met een migratieachtergrond.
3. Merel Terlien & Sarah Scheepers, *Anders gaan werken: Vrouwen met een migratieachtergrond op de Vlaamse arbeidsmarkt*, ella. Kenniscentrum gender en etniciteit, Brussel, 2016.
4. VOK, *Visietekst Armoede Moe, Vrouwendag 11 november 2014*.
5. 'Börek' en 'baklava' zijn respectievelijk hartige en zoete deegwaren uit de Turkse keuken die de vrouwen thuis bereiden voor privéfeesten. Ze worden betaald per 'tepsi', per ovenschotel of -plaat.
6. Krols, Van Robaeys & Vranken, *Gelijke kansen voor morgen. Een verkenning van armoede bij Turkse en Marokkaanse vrouwen in Vlaanderen*, 2008.
7. Voorstelling bevindingen Ilse Laurijssen tijdens: Rondetafel: *Vrouwen van allochtone afkomst en de Vlaamse arbeidsmarkt*, georganiseerd door de Commissie Diversiteit, 25 juni 2014 (intern verslag).
8. Minderhedenforum, *De stem van het Minderheden-*

forum over Werk, 2014.

9. Het is niet voor niets dat grote bedrijven zoals Telenet of NMBS, premies geven aan personeelsleden die nieuwe werknemers aandragen. Andere bedrijven zoals Volvo in Gent pasten die strategie reeds succesvol toe in het verleden omdat ze op die manier ook een vorm van sociale controle kunnen uitoefenen en iets zekerder zijn van de inzet van de nieuwe werknemer. Iemand die via een vriend, kennis of familielid een job heeft gevonden in een bedrijf gaat immers zijn best doen, al is het maar om het vertrouwen van die contactpersoon niet te schenden.
10. Lerend Netwerk TRAHOM, meer info www.vives.be.
11. Work-Up is een gezamenlijk project van het Minderhedenforum met enkele Federaties van zelf-organisaties waarbij deze laatsten via activeringsconsulenten mensen met een migratieachtergrond toeleiden tot de arbeidsmarkt.
12. Zie ook Brussels Armoederapport pp. 53-54.

Hoofdstuk 5

1. Bart Ketelsleghers, *Kleur in het Armoededebat. Voor een sterkere stem van mensen in armoede met een migratieachtergrond*, 2015.
2. Merel Terlien & Sarah Scheepers, *Anders gaan werken: Vrouwen met een migratieachtergrond op de Vlaamse arbeidsmarkt*, 2016.
3. Samenlevingsopbouw, 'Vier mythes ontkracht over migranten die slecht Nederlands spreken', *De Wereld Morgen*, 27 november 2014.
4. Sendhil Mullaninathan & Eldar Shafir, *Schaarste. Hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen*, 2013.

Hoofdstuk 6

1. Marissal, Pierre; May, Xavier; Mesa Lombillo, Dayana, *Stedelijke en plattelandsarmoede = Pauvreté rurale et urbaine: rapport final, 2015*
2. Over plattelandsarmoede in het algemeen bij mensen met een migratieachtergrond, zie ook het onderzoeksrapport: Stedelijke en plattelandsarmoede van AGORA (2013).

Hoofdstuk 7

1. Krols, Yunsy, Van Robaey, Bea en Vranken, Jan, *Gelijke kansen voor morgen. Een verkenning van armoede bij Turkse en Marokkaanse vrouwen in Vlaanderen*, Oases, Acco: Leuven, 2008.
2. Kols, Van Robaey & Vranken, *Gelijke kansen voor morgen. Een verkenning van armoede bij Turkse en Marokkaanse vrouwen in Vlaanderen*, 2008
3. Idem pp. 45-46
4. Jans, Layeux & Snick, *Maatschappelijke praktijken en leefwereld van eenoudergezinnen van cultureel diverse origine in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, 2011.

Hoofdstuk 8

1. Uit het interview met Anja Meulenbelt in De Standaard, 3 juni 2016, naar aanleiding van de publicatie van haar boek *Het verschil*. Zeventien actuele kwesties bekeken vanuit het feminisme (2016).
2. Flora vzw is een expertisecentrum op het kruispunt van de thema's gender, (sociale) economie en kansarmoede. Zie www.florainfo.be.
3. Dak- en thuisloze vrouwen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Een 'Specifiek Beeld?', in het Brussels Armoederapport 2014, p. 42.
4. Kind & Gezin gaat bij elke geboorte, aan de hand van verschillende criteria, na of het gezin waarin het

kind geboren kansarm is al dan niet. De zes criteria zijn: 1) het maandinkomen van het gezin; 2) de opleiding van de ouders; 3) de arbeidssituatie van de ouders; 4) de ontwikkeling van de kinderen; 5) de huisvesting van het gezin en 6) de gezondheidssituatie van het gezin. Bron: Vlaamse Migratie- en Integratiemonitor 2015.

5. Ro.Sa, het expertisecentrum voor gelijke kansen m/v, feminisme en gender, definieert de loonkloof als: "Laaggeschoolde vrouwen zijn zeer gevoelig voor de werkloosheidsval: het verschil tussen werken en niet werken is voor hen financieel zeer gering, en werken brengt zoveel extra last en kosten mee, dat er vaak voor gekozen wordt om de werkloosheid in stand te houden. Als men niet werkt moet men zich niet verplaatsen (wat ook geld kost), men verliest niet allerlei financiële en materiële voordelen en men kan voor de kinderen zorgen". Uit 'Arbeid in Genderstudies', Ro.Sa Rol en Samenleving vzw, zie <http://www.arbeidinbeeld.be/arbeid/genderstudies.htm>.
6. Zie de studie Flora, *Maatschappelijke praktijken en leefwereld van eenoudergezinnen van cultureel diverse origine in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*, 2011, p. 38.

Hoofdstuk 9

1. Gemeten aan de hand van mensen die beroep doen op het OCMW of het CAW. Zie het opiniestuk van Jozef Corveleyn, Chantal Van Audenhove, Paul Verhaeghe en Frederic Vanhauwaert, in De Standaard, 26 maart 2014.
2. Mullaninathan & Shafir, *Schaarste. Hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen*, 2013.
3. Recht-Op vzw, Dossier: *Het zit vanbinnen. Mensen in armoede vertellen hoe ze best geholpen worden in de geestelijke gezondheidszorg*, 2008.

Hoofdstuk 10

1. Matevosian, Anushik, 'Vrouwen met een migratieachtergrond zoeken hun weg naar gepaste hulpverlening in Oostende'. Onderzoek naar de aanwezige drempels die de vrouwen overwinnen en hoe sociaal werkers hen daarbij kunnen helpen, Bachelorproef Sociaal Werk, Hogeschool West-Vlaanderen, academiejaar 2014-2015. De drempels die Matevosian opsomt in haar bachelorproef die handelt over de zoektocht naar gepaste hulpverlening bij vrouwen met een migratieachtergrond zijn: 1) Nederlandse taal, 2) discriminatie en racisme 3) miscommunicatie en vooroordelen langs beide kanten 4) gebrek aan informatie over organisaties en drempel naar formele organisaties en 5) schaamte en stigmatisering. Daarnaast bleken ook dat 1) Kinderopvang, 2) de uren van organisatie, 3) de diversiteit in het personeel en 4) minder overculturaliseren als drempels worden ervaren.
2. Voor meer info zie: Van Robaey, B., *Verbinden vanuit diversiteit: krachtgericht werken in een context van armoede en culturele diversiteit*, 2014
3. Ketelsleghers, 2015.

Hoofdstuk 11

1. Matevosian 2014.
2. Bylemans, *De rol van landelijke verenigingen van etnisch-culturele minderheden inzake sociaal beleid in Antwerpen*, 2012.
3. Motief vzw, *Buren zoals we ze (niet) kennen: moslims en niet-moslims onderaan de ladder*, 2012.
4. Gesprek Elke Vandepierre en Samira Azabar, Motief vzw, 18 maart 2015.
5. Met materiële deprivatie bedoelen de auteurs dat iemand gedepriveerd is op minstens twee van de

armoededomeinen huisvesting, financiële stress en beperkte financiële middelen. In Sylvie van Dam & Danielle Dierckx, (2013), *De verkleuring van armoede*, Terzake, p. 6.

6. Het Grote Woononderzoek in De Vlaamse Migratie-en Integratiemonitor 2015.
7. Birsen Taspinar, Racisme en de psychologische effecten op het kind, Demos, 31.08.2015, <http://www.demos.be>.

COLOFON

Dit is een publicatie van het Minderhedenforum

Auteur

Meryem Kanmaz

Vormgeving

Hans Bosman

www.hansvormgeving.be

Fotografie

Bram Mönster

Verantwoordelijke uitgever

Hüseyin Aydınli

Vooruitgangstraat 323 bus 4

1030 Brussel

Info

www.minderhedenforum.be

© 2016 Minderhedenforum